

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,"

ΕΤΟΣ Β΄.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1938

ΑΡΙΘ. 1.

Η ΑΡΝΗΣΙΣ

Τὸ σύμβολον μιᾶς ἐποχῆς. Ἐποχῆς θετικῆ ἀποψις μπροστὰ εἰς τὸν κόσμον· ποὺ διήρκεσε—πόσο διήρκεσεν, ἀλήθεια; ἑκατὸ χρόνια; ἑκατὸν πενήντα; Καὶ οὔτε μποροῦσε κανεὶς νὰ σκεφθῇ τὴν ζωὴν διαφορετικὰ.

Μπροστὰ εἰς τὰς τόσας χιλιετηρίδας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάντως μιὰ μικρὰ περίοδος—σχεδὸν μιὰ ἡμέρα. Ἡ ἀνθρωπότης ἠθέλησε νὰ παρεμβάλῃ στὴν ζωὴν μίαν ἡμέραν ἀρνήσεως. Ἔτσι, χάριν ποικιλίας!

Χάριν ποικιλίας! Χιλιάδες χρόνια ἡ ἀνθρωπότης διῆγε μίαν ζωὴν προσπαθείας. Προσπαθείας καλῆς ἢ κακῆς, ἀλλὰ προσπαθείας νὰ δημιουργηθῇ κάτι. Τὰ ἔθνη ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο. Οἱ πολιτισμοὶ διεδέχοντο ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ ὁμῶς διαρκῶς τὸ ἴδιον φαινόμενον: Ἡ δημιουργία. Ἐνας σκοπὸς—ἓνα μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν—ἓνα ἀποτέλεσμα. Καθένας ἔκανε κάτι καὶ ἀνελάμβανε νὰ τὸ παρουσιάσῃ, νὰ τὸ κατοχυρώσῃ, νὰ τὸ ὑπερασπισθῇ, νὰ τὸ σπρώξῃ παραπέρα. Αὐτὸ τὸ νόημα εἶχε ἡ ζωὴ. Ὁ πρωτόγονος φύλαρχος καὶ ὁ ρωμαῖος ὑπάτος καὶ τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον. Ὁ ἀνθρώπος τοῦ σπηλαίου, ὁ τεχνίτης τοῦ Μεσαιῶνος, ὁ ἐξερευνητὴς τῶν ὠκεανῶν. Ὅλοι αὐτὸ τὸ νόημα εὑρίσκαν στὴν ζωὴν. Ζωὴ—δημιουργία, ζωὴ—μια

ἢ ἀνθρωπότης ἐφάνη σὰν νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸ αἴσθημα ποὺ ἔκαμε τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον Ἀθηναῖον νὰ ψηφίσῃ τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Ἀριστείδου, διότι εἶχε βαρεθῇ νὰ ἀκούῃ δι' αὐτὸν ὅτι εἶναι δίκαιος. Καὶ ἔγινε καὶ πάλιν μιὰ προπαγάνδα ἐξοστρακισμοῦ τοῦ δικαίου, τοῦ ἐπιβλητικοῦ, τοῦ μεγάλου. Ὅ,τι ἦταν ὡς τώρα σεβαστόν, ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερόν, ἔπρεπε νὰ πεταχθῇ ἔξω: Ὁ μέγας προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὰ καθήκοντα καὶ τὰς δεσμεύσεις ποὺ φέρνει. Οἱ μεγάλοι σκοποί. Τὸ μέγαλο νόημα τῆς ζωῆς, ἡ μεγάλη δημιουργία. Ὁ μέγας δημιουργός.

Ἡ ἄρνησις ἤρχισε νὰ ζητῇ νὰ ἀντιταχθῇ μπροστὰ σὲ κάθε μεγαλεῖον. Ἡ ἄρνησις ἢ στείρα. Ἡ ἄρνησις ποὺ γίνεται μόνον διὰ τὴν ἄρνησιν. Ποὺ ἀρπάζει ὅ,τι νᾶναι, τὰ πειδὸ ἀπίθανα, τὰ πειδὸ ἀσυμβίβαστα, τὰ πειδὸ ἐξωφρενικά, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ κτυπήσῃ ὅ,τι εἶναι θέσις, ζωὴ, δημιουργία. Νὰ τὸ κτυπήσῃ. Νὰ τὸ γκρεμίσῃ. Ἡ τοῦλάχιστον

νά τὸ κρύψη. Ὁ καπνὸς τῆς μαύρης ἀρνήσεως ἐζήτει νὰ κρύψη κάθε τι τὸ μεγάλο μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου.

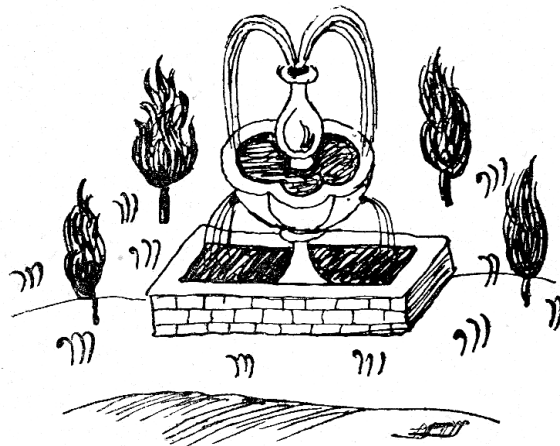
Τὸ γκρέμισμα, νὰ τὸ ἰδανικόν. Στὸν Ἰκτῖνον ποῦ ἔκτισε τὸν Παρθενῶνα, ἀντέταξαν τὸν Μοροζίνι, ποῦ ἐγκρέμισε τὸν Παρθενῶνα αὐτὸν μὲ τρεῖς βόμβες.

Ἡ ἀρνήσις! Ναί, ἀλλά...ἀλλ' ἔρχεται ἡ ζωὴ, ζωὴ ἀνθρώπων καὶ ζωὴ λαῶν καὶ ἐκδικεῖται διὰ τοὺς ἐξοστρακισμοὺς καὶ ἀρνεῖται καὶ αὐτὴ μὲ τὴν σειρά της τὴν ἀρνήσιν. Ἡ ἀρνήσις ὀδηγεῖ μόνον στὴν ἐξουδένωσιν, στὸν θάνατον. Ἡ ἀρνήσις μυρίζει τάφον.

Καὶ οἱ ἀρνηταί, ποῦ—ὄλα κι' ὄλα—τὴν ἀγαποῦν διὰ τὸν ἑαυτὸν τους τὴν ζωὴν, ἐγύρισαν μὲ φρίκην τὸ πρόσωπον. Ἐμπρὸς εἰς τὸ φάσμα τοῦ θανάτου, ἡ γενεὰ τῶν ἀρνητῶν ἐνόησε ποῦ ὀδηγεῖ αὐτὴ ἡ ἀρνήσις. Μόλις πρωτοαντίκρουσε τοὺς καρποὺς τῆς ἀρνήσεως στὴν πράξιν, μόλις ἐξηναγκάσθη νὰ τοὺς δοκιμάσῃ, ἀρ-

χισε νὰ καταλαβαίνει καί—ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται—...ἀρχίζει ὁ παλαιὸς Ἀθηναῖος νὰ ἐρωτᾷ δειλά-δειλά...μήπως θὰ μπορούσαμε νὰ ἀνακαλέσωμε τὸν ἐξοστρακισμόν. Μήπως θὰ μπορούσαμε νὰ φωνάξωμε πίσω τὸν Δίκαιον; Ἀλλ' αὐτό, ἡ ἀπάρνησις τῆς ἀρνήσεως, δὲν εἶναι ἀκόμη ἡ θέσις. Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι μαθηματικὸς τύπος. Χρειάζεται νέον ξεκίνημα πρὸς τὴν ζωὴν. Τὴν ζωὴν ποῦ ἔχει νόημα, ἔχει σκοπὸν, ἔχει νοῦν ποῦ τὴν κυβερνᾷ, ἔχει δημιουργόν. Τὴν ζωὴν ποῦ ἔχει νόμους, ἐπιβάλλει βάρη, καθήκοντα, θυσίας. Τὴν ζωὴν ποῦ εἶναι συνείδησις, πειθαρχία, ἐργασία, δημιουργία. Τὴν ζωὴν διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀσημοτέρα καὶ ἀτελεστέρα θετικὴ προσπάθεια ἔχει ἀσυγκρίτως μεγαλύτεραν σημασίαν ἀπὸ ὄλα τὰ μεγάλα λόγια τῶν ἀρνητῶν.

Μίαν τέτοιαν προσπάθειαν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποτελέσῃ καὶ τὸ περιοδικὸν τοῦτο.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΥΧΗ

“Αν υποθεθῆ ὅτι, κατ’ ἀντιστροφὴν ἐκείνου πού γίνεται συνήθως κάθε χρόνο, τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸν μιᾶς ἡμερίδος ἢ ἐνὸς περιοδικοῦ θὰ ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ κάποια εὐχὴ πρὸς τὸ ἔντυπον τῆς προτιμήσεώς του γιὰ τὸ ἔτος πού ἀρχίζει, ἢ καλύτερη ἴσως εὐχὴ θὰ ἦτο νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἔντυπον αὐτὸ καλοὺς ἀναγνώστας. Οἱ καλοὶ ἀναγνώσται ἀποτελοῦν τὴν δύναμι τοῦ τύπου, περισσότερο καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀναγνώστας. Αἱ ἡμερίδες πού ἀσκοῦν τὴν μεγαλύτερη ἐπίδρασι καὶ ἐπιβάλλουν τὰς ιδέας των, δὲν εἶνε τόσον ἐκεῖνες πού ἔχουν τὴν μεγαλύτερη κυκλοφορία, ὅσο ἐκεῖνες πού ἔχουν τὸ ἐκλεκτότερο ἀναγνωστικὸ κοινόν. Διακόσιες πενήντα χιλιάδες ἀναγνωστῶν ἔχουν οἱ «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου, ἀριθμὸς ἀσήμαντος ἐμπρὸς εἰς τὰ ἑκατομύρια τῶν ἀναγνωστῶν ἄλλων ἡμερίδων. Καὶ ὅμως, ... ἀπὸ ἓνα ἄρθρον αὐτῆς τῆς ἡμερίδος ἐξαρτᾶται ἡ τύχη κυβερνήσεων καὶ λαῶν κάποτε. Βέβαια, ἡ συμβολὴ τοῦ ἀναγνώστου στὴν ἰδεολογικὴ ζύμωσι πού συντελεῖται διὰ τοῦ τύπου, εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως ἀφανής. Ὁ ἀναγνώστη φαίνεται περιορισμένος εἰς ἓνα παθητικὸν ἀπλῶς ρόλον. Λάθος! Ὁ ἀναγνώστη θὰ δώσῃ ζωὴ εἰς ὅ,τι εἶνε γραμμένον στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ.” Ἄν λείψῃ ὁ ἀναγνώστης, τὸ γράψιμο, τὸ τύπωμα εἶνε ματαιοπονία. Στὴν ὅλη πρόσπαθια πού ἀποτελεῖ ἡ ἔκδοσις ἐνὸς περιοδικοῦ, ὁ ἀναγνώστης μόνον χρονολογικῶς εἶναι ὁ τελευταῖος συντελεστής· στὴν πραγματικότητά εἶνε ὁ σπουδαιότερος.

Ἐργάτης λοιπὸν τῆς πνευματικῆς ζωογονήσεως ἐνὸς ἐντύπου ὁ ἀναγνώστης. Ποιητὴν ὀνομάζει κάποιος ὁ Παλαμᾶς τὸν ἀναγνώστην τῶν ἔργων ἐνὸς ποιητοῦ. Καὶ ἔχει μεγάλο δίκην. Ὁ ἀναγνώστης εἶνε ἐκεῖνος πού δίνει τὴν καρποφορίαν στὴν ποίησι, ὅπως ἄλλως τε καὶ εἰς κάθε πνευματικὴ κίνησι. Ἐπειτα, ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ ξεχωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους ἐνοῶν, εἰς ἐκείνους πού γράφουν καὶ εἰς ἐκείνους πού διαβάζουν, θὰ ἔκανε ἐκεῖνο πού λέγεται «τὸ πρῶτον ψεῦδος». Ἄν ἓνας ἄνθρωπος δὲν ἀνήκῃ εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀνα-

γνωστῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπιμελῶν, δὲν μπορεῖ καὶ νὰ γράψῃ. Ἐκεῖνος πού δὲν εἶνε ἀναγνώστης, μπορεῖ νὰ μουντζουρώνη χαρτιά, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ γράφῃ. Καὶ τὸ ἓνα, βέβαια, διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄλλο.

— Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, ἔλεγε ἓνας πού θὰ εἶχε ἴσως τὸν τίτλον τοῦ «δυσκόλου μυαλοῦ», τί ἐννοεῖ ὁ Σόπενχαουερ ὅταν λέγῃ ὅτι μόνον ἓνα κουρασμένο καὶ στεῖρον μυαλὸν πρέπει νὰ διαβάσῃ καὶ ὅτι ἀποτελεῖ θανάσιμον ἀμάρτημα νὰ διαβάζουμε βιβλία, ἐνῶ μπορούμε μόνονι μας νὰ σκεφθοῦμε. Ἦθελα νὰ ἦταν δυνατόν νὰ τὸν ἔβλεπα καὶ νὰ τὸν ρωτοῦσα...

— Μὰ θὰ μπορούσατε νὰ τὸν ρωτήσετε κάτι ἄλλο, τοῦ ἀπήντησαν. Νὰ τὸν ρωτήσετε γιατί ὁ ἴδιος ἔγραψε (καὶ ὄχι λίγα ἄλλωστε) καὶ ἐπέμεινε μὲ τόση παιδιαστικὴ ἀγωνία νὰ διαβασθοῦν τὰ ἔργα του. Μόνον γιὰ τὰ κουρασμένα καὶ στεῖρα μυαλὰ ἔγραφε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτός;

Ἄλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶνε πὼς ἀποτελεῖ μεγάλην ἀφέλειαν νὰ ζητῆ κανεὶς συνέπειαν ἀπὸ μερικοὺς φιλοσόφους τοῦ 19^{ου} αἰῶνος! Συνεπότεροι τοῦλάχιστον πρὸς τὰς ιδέας των εἶνε μερικοὶ ἄλλοι, πού πιστεύουν ὅτι ἔχουν γεννηθῆ μόνον γιὰ νὰ γράφουν. Δὲν διαβάζουν ποτέ. Γράφουν, γράφουν, μουντζουρώνουν χαρτί, ἀλλὰ δὲν διαβάζουν ποτέ, γιὰ νὰ μὴ κλέψουν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν πολύτιμη ὥρα πού θὰ τῆς προσέφεραν γράφοντας, ὅπως ὥραϊα ἔλεγε, εἰρωνευόμενος τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦς, ὁ Ροΐδης.

Ὅπως ὑπάρχουν ὅμως ἐκεῖνοι πού μουντζουρώνουν τὸ χαρτί ἀλλὰ δὲν γράφουν, ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι πού διαβάζουν ἀλλὰ δὲν ἀφομοιώνουν, δὲν δημιουργοῦν. Ὁ ἀναγνώστης-ἐμψυχωτής, ὁ ἀναγνώστης-δημιουργός, εἶναι ἐκεῖνος πού δίδει πνοὴν ζωῆς σ’ ἐκεῖνο πού διαβάζει, παίρνει τὴν ιδέα πού τοῦ προσφέρεται καί, ἂν τὴν ἀσπάζεται βέβαια, τῆς δίνει τὴν ζωὴν, τὴν πραγματοποίησίν της μέσα στὴν κοινωνία μας.

Αὐτὸς ὁ ἀναγνώστης ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητη ἐπισφράγισιν τῆς ἰδεολογικῆς προσπαθείας, πού ἀρχίζει ἀπλῶς μὲ τὸ γράψιμο. Καὶ τὸ νὰ ἔχῃ τέτοιους ἀναγνώστας τὸ περιοδικὸν αὐτό, εἶναι ἡ καλλίτερη εὐχὴ γιὰ τὴν Ὀργάνωσιν πού τὸ ἐκδίδει.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀναγνώστας....

Π. Δάλμ.

Ἐπίκαιρα

ΜΙΑ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Μᾶς ἐδόθη ἀφορμὴ διὰ νὰ δώσωμεν μερικὰς ἐξηγήσεις ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Εἶναι ἀναπόφευκτον, φαίνεται, νὰ χρειάζονται εἰς παρομοίας περιπτώσεις ἐξηγήσεις σχετικαὶ πρὸς τὴν γλῶσσαν. Δι' αὐτὸ εὐχαρίστως παρέχομεν τὰς ἐξηγήσεις αὐτάς—ἀλλὰ ἅπαξ διὰ παντός.

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, λοιπόν, σκοπὸν ἔχει τὴν ὑποστήριξιν ὠρισμένων ἰδεῶν, ὄχι τὴν ἀνάμειξιν εἰς τὸ περίφημον γλωσσικὸν ζήτημα. Προορισμὸς του δὲν εἶναι νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα μεταξὺ τῶν διαφόρων γλωσσικῶν μας κατευθύνσεων. Τὸ περιοδικὸν μας παίρνει τὴν γλωσσικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου μας ὅπως αὕτη ὑφίσταται σήμερον. Καὶ τὸ γεγονός ἐστὶν ὅτι, πρὸς τὸ παρόν, οὔτε ἡ καθαρεύουσα κατάρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν δημοτικὴν, οὔτε ἡ δημοτικὴ νὰ κάμῃ τὴν καθαρεύουσαν μίαν ἀνάμνησιν παλαιῶν ἡμερῶν. Καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ζοῦν καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς γράφοντας Ἑλληνας. Ἴσως αὐτὸ τὸ φαινόμενον τῆς «διγλωσσίας» νὰ μὴ εἶναι εὐχάριστον. Ἴσως νὰ εἶναι προσωρινόν. Ἀποτελεῖ ὅμως τὴν σημερινὴν πραγματικότητα. Καὶ τὸ περιοδικὸν μας δὲν θὰ ἀγνοήσῃ τὴν πραγματικότητα αὐτὴν, ὅπως δὲν θὰ ἀγνοήσῃ, ἄλλως τε, καμμίαν πραγματικότητα.

Ἀφήνει λοιπὸν εἰς τοὺς συνεργάτας του ἐλευθερίαν νὰ γράφουν εἰς τὸ γλωσσικὸν ἐκεῖνο ἰδίωμα μὲ τὸ ὅποιον θὰ διατυπώσουν εὐκολώτερα καὶ καλύτερα τὰς ἰδέας των. Ἄν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐλευ-

θερίαν προκύπτῃ μία γλωσσικὴ ποικιλία, αὕτη ἀκριβῶς ἀντικατοπτρίζει τὴν σημερινὴν πραγματικότητα. Ἡ τάσις μόνον εἶναι νὰ γίνεται ὅσον τὸ δυνατὸν ὁ ἐξῆς χωρισμός, ἀκριβῶς εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτὴν ἀνταποκρινόμενος: Τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος τοῦ περιοδικοῦ (καὶ τὰ ἄρθρα τῆς διευθύνσεως) νὰ γράφεται μᾶλλον εἰς τὴν καθαρεύουσαν, τὸ φιλολογικὸν μέρος εἰς τὴν δημοτικὴν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μόνον ὡς τάσις, ὄχι ὡς δέσμευσις καὶ ἀπαράβατος κανὼν.

Εἰς ἓνα σημεῖον μόνον τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἔχει, οὕτως εἶπεῖν, γλωσσικὴν πολιτικὴν. Προσπαθοῦμεν νὰ ἀποφεύγωνται τὰ ἄκρα, εἴτε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἴτε ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἄν εἶχαμεν ὑπ' ὄψει μας τὸ σοφὸν ἐκεῖνο «μηδὲν ἄγαν», ἴσως γλωσσικὸν ζήτημα δὲν θὰ ὑπῆρχε σήμερον, ... οὔτε ἀνάγκη ἐξηγήσεων ὡς αἱ ἀνωτέρω.

ΩΣΤΕ . . .

Ὁ Ἀρχηγὸς τῶν «Ὁρθοδόξων» κομμουνιστῶν, ὁ Τρότσκι, εἰς ἓνα βιβλίον του ποὺ ἐξεδόθη ἐσχάτως καὶ δημοσιεύεται ἐν μεταφράσει εἰς ἑλληνικὴν ἡμερίδα, ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν «τρομοκρατικὴν» δρᾶσιν, διὰ τὴν ὁποῖαν κατηγορήθησαν, κατεδικάσθησαν καὶ ἐτυφεκίσθησαν τόσοι κορυφαῖοι τοῦ κομμουνισμοῦ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν Στάλιν. Λέγει λοιπὸν ὅτι τοιαύτη δρᾶσις δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἐν προκειμένῳ, διότι, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ κανεὶς ποὺ θὰ τὴν ἐπιχειρήσῃ «χωρὶς κάποιαν πίστιν καὶ κάποιο ἰδεῶδες».

Τρίβει κανεὶς τὰ μάτια του, ὅταν τὰ

διαβάξην αὐτά. Ἡ πίστις λοιπόν, τὰ ἰδεώδη, παράγοντες διὰ τὰς ἐνεργείας τῶν ἀνθρώπων, δι' ἐπαναστάσεις καὶ ἐπομένως καὶ διαμορφώσεις κοινωνιῶν; Καὶ ἐκεῖνα λοιπόν ποὺ ἐλέγοντο κατὰ κόρον ἄλλοτε, περὶ τῶν ἀποκλειστικῶς ὑλικῶν ἐλατηρίων, περὶ τῆς «κοιλιᾶς» ὡς τῆς μόνης ποὺ ὑπαγορεύει τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις; Καὶ ὅταν ἐκαλούμεθα νὰ πιστεύσωμεν (ἐπὶ ποιῆσθαι) τεύσεώς μας ὡς ἀνθρώπων ἀγραμμάτων ἢ κακοπίστων) ὅτι, καὶ ὅταν κανεὶς ἐθυσίαζε τὴν ζωὴν του χάριν τῶν ἰδεῶν του, καὶ πάλιν τὸ ἔκανε χάριν... ὑλικῶν δι' αὐτὸν σκοπῶν, χάριν τῆς κοιλιᾶς του, διότι ἰδανικὰ καὶ πίστις εἶναι ἀνύπαρκτα φαντάσματα; Ὑπάρχει λοιπόν πίστις καὶ ὑπάρχουν ἰδανικὰ, χωρὶς τὰ ὁποῖα δὲν ριψοκινδυνεύει κανεὶς τὴν ζωὴν του!

Πάλιν καλὰ λοιπόν! Σιγὰ-σιγὰ ἴσως θὰ ἀκούσωμεν καὶ ἄλλα πράγματα ἐξ ἴσου ἐνδιαφέροντα ἀπὸ τὸ στόμα ἡγετῶν τοῦ ἐμπράκτου ὑλισμοῦ. Καὶ ἴσως κάποτε ἀκούσωμεν ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ποῖον ὑπῆρξε τὸ πραγματικὸν ὄπιον τῶν λαῶν.....

ΟΤΑΝ ΟΜΙΛΟΥΝ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

Τὸν περασμένον Νοέμβριον εἶχε συνέλθει εἰς τὴν Βιέννην τὸ συνέδριον τῶν Χριστιανικῶν Ἑργατικῶν ὀργανώσεων τῆς Αὐστρίας. Ἴσως οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας μας νὰ μὴ ἔχουν ἰδέαν περὶ τοῦ τί εἶναι αἱ ὀργανώσεις αὐταί. Τὰς γνωρίζουν ὅμως καλὰ οἱ ἀρμοδιώτεροι, δηλαδὴ οἱ Αὐστριακοὶ ἐργάται, οἱ ὁποῖοι συγκομίζουσι κάθε τόσο ἀφθονωτέρους τοὺς καρποὺς μιᾶς ἀθορύβου ἀλλὰ συστηματικῆς προσπάθειας διὰ τὴν πραγματικὴν βελτίωσιν τῆς θέσεώς των. Τονίζομεν τὴν λέξιν «συστηματικῆς», διότι ἀπὸ τὸ συνέδριον αὐτὸ ἀποδεικνύεται κυρίως ἡ συστηματικότης τῆς σχετικῆς ἐργασίας. Προπαρασκευὴ τοῦ ἐδάφους διὰ μεθοδικῆς διαφώτισεως τῶν ἐργατῶν (ὄχι «προπαγάνδας» πρὸς χάριν ἄλλων σκοπῶν) ἀλλὰ καὶ τῶν ἐργοδοτῶν, δημιουργία ὑποδειγματικῶν συνθηκῶν ἐργασίας, παροχὴ ὄρων διαβιώσεως καλῶν.... Ἴσως ὀλίγα

ἀπέναντι εἰς ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν γίνει, ἀλλὰ πάντως ἔργα καὶ ὄχι ἀπλῶς λόγια καὶ ὑποσχέσεις. Καὶ ὁ ἀρμοδιώτερος, ἐπαναλαμβανόμενος, κριτῆς, ἀκριβῶς ἢ ἐργατικῆ αὐστριακῆ τάξις, ἀπέδειξε ὅτι γνωρίζει νὰ διακρίνη μεταξὺ ἐμπρηστικῶν λόγων καὶ πραγματικῆς καλύτερεύσεως τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν, ἢ δὲ αὐξήσεις τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὀργάνου τῶν καθολικῶν ἐργατῶν, τῆς «Oesterreichische Arbeiterzeitung» (Αὐστριακὴ ἡμερησίως τῶν ἐργατῶν) δὲν ἀποτελεῖ τὴν μικροτέραν τῶν ἀποδείξεων αὐτῶν.

Διὰ τὸ 1938 προβλέπεται ἐπέκτασις καὶ βελτίωσις τῆς ὅλης αὐτῆς ἐργασίας. Ἔτσι ὁ αὐστριακὸς ἐργάτης θὰ δοκιμάσῃ ἐμπράκτως τὰς συνεπειὰς μιᾶς στροφῆς, ἢ ὁποῖα καὶ εἰς ἄλλας χώρας παρατηρεῖται. Μετὰ τὴν ἀδιαφορίαν ποὺ ἐπεδείχθη ἔναντι τοῦ ἐργάτου εἰς περασμένους αἰῶνας, μετὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐργάτου εἰς τὸ πρόσφατον παρελθόν, ἢ πραγματικῆ τῶρα ὑπὲρ τοῦ ἐργάτου φροντίς. Βέβαια, ἡ φροντίς αὕτη δὲν ἐκδηλοῦται μὲ μανιφέστα καὶ ἱστορικὸς ὑλισμοὺς. Οἱ πραγματικοὶ ἐργάται ὅμως δὲν φαίνονται καὶ τόσο δυσηρεστημένοι δι' αὐτό!

ΟΚΤΑΚΟΣΙΑΙ ΧΙΛΙΑΔΕΣ

Τί εἶναι ἡ φρίκη τῆς «φτωχογειτονιάς», τῶν βρωμερῶν ἀνηλίων σπηλαίων, τῶν «Σλάμς» τοῦ Λονδίνου, τὸ ἔχουν αἰσθανθῆ πολλοί, τὸ ἐζωγράφησαν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα διάφοροι—μερικοὶ τὸ ἐθεώρησαν ἀπλῶς στήριγμα τῆς προπαγάνδας των. Οἱ χριστιανικοὶ ὅμως κύκλοι τῆς Ἀγγλίας εἰργάσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν των. Ἐνας ἐπιτυχημένος συνδυασμὸς τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ποὺ ἔδωκε πρόθυμον ὑποστήριξιν, καὶ ἀμέσως ἔχομεν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα. Ὁκτακόσιοι χιλιάδες ὑπάρξεων ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ μὴ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι—τόση ἦταν ἡ ἀθλιότης ὅπου ἐξοῦσαν—ἔχουν τώρα τὴν ὑγιεινὴν, εὐρύχωρον καὶ χαρωπὴν κατοικίαν των, τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν, ὅπου θὰ ἀναπτυχθῆ ζωὴ μὲ γέλοιο, μὲ ἀξιοπρέπειαν, μὲ αἰσιοδοξίαν, μὲ δυνα-

τότητα προόδου και έπιτυχίας. 'Οκτακόσiai χιλιάδες, ... όσος είναι ό πληθυσμός 'Αθηνών και Πειραιώς μαζί. Και αυτό λέγεται άπαρχή!

"Άλλοι όμιλούν δια τὰ «Σλάμς», άλλοι τὰ έκμεταλλεύονται και άλλοι τὰ γκρεμίζουν, έγγραφε χαρακτηριστικώς μία άγγλική έφημερίς. "Έτσι είναι! Καταμερισμός τών έργων!

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΙΤΕΧΝΗ,,

"Η άρνησις ενέσκηπεν, ως γνωστόν, και εις την ποιήσιν. Είναι αλήθεια ότι εις την άρχήν ήταν κάπως διστακτική. Σιγά σιγά όμως έπροχώρησε, εις τον τόπον μας ιδίως, και... να τὰ άποτελέσματα :

«Σκέπτομαι τίς πέτρες, που με σχήματα
μοιρολατρικά, έπιστρέφουν στον έαυτό τους·
έπιστρέφουν και τραγωδούν :

Συντήρησις, ύπαρξις,
τροφοδοτώντας τὸ άνικανοποίητο, τὸ ανέλπιδο
με νοσταλγία και ύπομονή.

Πώς κατήντησες σ' αυτό τὸ κατασκήνωμα
και τί γλώσσα μιλάς ;

Προσέτι νομίζω, πὸς ἡ γαλήνη θᾶναι γαλήνη
έξω άπ' τὸ πάν, τώρα παντοτεινὸ που

που δέν έχει φαινόμενα, ενῶ ἡ Πικροῦ
|δὲ ζητᾶ
|παρεμβάλλεται

άκεραιότητος ρήγμα, δῶθε άπ' άκτῆς
πόσων αἰώνων επανάληψις ;

Και νά, που τὸ χέρι χτυπᾶ τον έαυτό του...»

....έλλείπει κεφαλής, προφανώς! 'Άλλά δέν χρειάζεται συνέχεια! Τοῦτο μόνον προσθέτομεν, διότι είναι ίσως άπαραίτητον να τὸ προσθέσωμεν : Τὰ άνωτέρω έχουν ληφθῆ κατά λέξιν, από μίαν ποιητικήν συλλογήν που έξεδόθη προσφάτως....

ΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

"Όσοι ενδιαφέρονται δια την προαγωγήν του καλού τύπου, θα μάθουν με πολλήν ευχαρίστησιν ότι από του παρελθόντος Νοεμβρίου ήρχισε να εκδίδεται εις τὸ Παρίσι ένα νέον εβδομαδιαϊον περιοδικόν «Temps presents», τὸ όποιον υπόσχεται να συμβάλη πολὺ εις την δημιουργίαν μιᾶς υγιούς πνευματικῆς κινήσεως εις την Γαλλίαν, και, φυσικά, εις όλον τον κόσμον. 'Από τὰ καλλίτερα όνόματα τῆς υγιούς γαλλικῆς διανοή-

σεως έχει συγκροτηθῆ τὸ έπιτελεϊον τών συνεργατῶν του, με επί κεφαλῆς τον Francois Mauriac, τον γνωστόν άκαδημαϊκόν. 'Ο Louis Gillet, και αυτός άκαδημαϊκός, συνεργάζεται επίσης, καθώς και οί Maritain, Bernanos, Therive, (ό κριτικός φιλολογικὸς συνεργάτης του Παρισινοῦ Χρόνου) Henri Chéon, Gabriel Marcel, Henri Simon, δια να περιορισθῶμεν εις τούς έπιφανεστέρους.

Τὸ υγιῶς σκεπτόμενον έλληνικόν κοινόν, που θέλει να είναι ενήμερον τῆς εξέλιξεως τῆς γαλλικῆς διανοήσεως, θα παρακολουθήσῃ, αναμφιβόλως, τὸ καλόν περιοδικόν με όλον τὸ ενδιαφέρον που του αξίζει.

ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΙ

"Αν περάσετε από κανένα βιβλιοπωλεϊον ξένων βιβλίων, θ' άπορήσετε με τὸ πλήθος τών εκδόσεων που ασχολοῦνται με την μαντική, την άστρολογία και χίλια δυὸ άλλα θέματα, άντάξια τῆς έποχῆς μας, που έκαμε τόσο θόρυβον για να γνωστοποιήσῃ ότι είναι «φωτισμένη». "Αν ξεφυλλίσετε μάλιστα και κάποιον από τὰ βιβλία αυτά, θα διασκεδάσετε άκόμη περισσότερον. Και τί δέν υπάρχει εκεί μέσα! Συνταγαί λεπτομερεῖς δια την άπόκτησιν τῆς ευτυχίας, μέθοδοι δια να έπιτυγχάνετε εις τὰς επειχειρήσεις σας, δια να έξουδετερώσετε τὰς συκοφαντίας άλλων, δια την διατήρησιν τῆς υγείας, δια κάθε σας επιθυμίαν. Δίπλα εις αυτά θα ιδῆτε και λαϊκάς εκδόσεις με άστρολογικά... προγνωστικά δια κάθε μήνα. 'Από αυτάς θα μάθετε τί πρέπει να κάνετε την Τρίτη, τί την Τετάρτη, την Πέμπτη και οὕτω καθ' έξῆς. Μή νομίσετε δὲ ότι εκείνοι που αγοράζουν τὰ βιβλία αυτά τὰ παίρνουν δια να διασκεδάσουν. Καθόλου! 'Υπάρχουν άνθρωποι που διαλύουν τον άρραβώνα των διότι ἡ μνηστή των δέν είχε γεννηθῆ υπό τον κατάλληλον άστερισμόν, ώστε να προμηνύεται ὁ γάμος των ευτυχῆς, όπως επίσης άλλοι που δέν βγαίνουν τὸ πρωϊ από τὸ σπίτι των, αν δέν συμβουλευθοῦν την... φυλλάδα.

"Αν θέλετε όμως, μιλήστε εις αυτούς τούς ανθρώπους δια την όρθήν μεταφυσικήν :

—Οὐφ, άνοησίες! Ταιριάζουν σε μορφωμένους ανθρώπους;...

ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Καί κάτι άλλο όμως μάς διδάσκουν αί προθήκαι τών βιβλιοπωλείων—καταστήματα καί αὐτά τροφίμων, άλλα πνευματικῶν: Ἄφθονοῦν τὰ βιβλία πού θέλουν νά διδάξουν πῶς ἐνισχύεται ἡ θέλησις, πῶς βοηθεῖται ἡ μνήμη, πῶς καταρτίζεται καί πῶς ἐφαρμόζεται ἕνα πρόγραμμα πειθαρχημένης ζωῆς. Τά περισσότερα ἀπό τὰ βιβλία αὐτά δέν διδάσκουν άνοησίας—καί διαβάζονται ὅλα. Προδίδεται—καί ἀπό τὰ βιβλία καί ἀπό τοὺς άναγνώστας—ἡ τραγική άνάγκη ἠθικῆς δυνάμεως, ἀπό τὴν ὁποίαν πάσχει ἡ ἐποχή μας. Ὅλοι, εἰς τὸ βάθος τοῦ εἶναι των, ποθοῦν βαθύτατα—ἔστω καί ἂν δέν τὸ ὁμολογοῦν ἀπό λόγους άξιοπρεπείας—ἕνα δυνατόν, στερεὸν χαρακτήρα, πού νά ἐξασφαλίζῃ σταθερότητα εἰς τὴν πορείαν πρὸς μίαν πλήρη ζωὴν. Καί διαφαίνεται, ἀκριβῶς αντίθετος, ἡ πραγματικότης: Κουρασμένα νεῦρα, ἐξησθενημένη μνήμη, ἀπόλυτος άδυναμία ἐπιβολῆς ἐπάνω εἰς τὸν κατώτερον ἑαυτόν μας. Εἶναι οἱ καρποὶ τῆς περασμένης «ἐλεύθερης» ζωῆς καί τῆς διακοπῆς κάθε δεσμοῦ πρὸς τὴν πεῖραν τών αἰώνων.

ΚΑΛΗ ΑΠΑΡΧΗ

Παρατηρεῖται, τελευταίως, μία αξιόλογος κίνησις διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς μιᾶς σχολῆς ἀναλφαβήτων πού λειτουργεῖ ἀπὸ ἑνὸς ἔτους εἰς τὰς Ἀθήνας χάρις εἰς ἀξιέπαινον ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας

ἔλαβεν ἤδη (ὡς πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας) μέριμναν, ὥστε νά ἱδρυθοῦν τοιαῦτα σχολεῖα εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Καί μόνον εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα; Εἰς ὅλην τὴν χώραν πρέπει νά ἱδρυθοῦν τοιαῦτα σχολεῖα. Τὸ ποσοστὸν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ εἰς τὴν χώραν μας εἶναι καταπληκτικόν. Ὑπερβαίνει τὰ 40 %! Καί ἕνα τέτοιο ποσοστὸν ἐπιβάλλει τὴν ἱδρυσιν ὄχι ὀλίγων, ἀλλὰ πολλῶν, χιλιάδων, σχολείων, εἰς τὰ ὁποῖα νά μάθουν οἱ ἐνήλικοι ἀναλφάβητοι τοῦλάχιστον τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβῆτου. Ἐλπίζομεν ἐπομένως ὅτι ἡ ἀρίστη ἀπαρχὴ θά συνεχισθῇ, εἰς τρόπον ὥστε νά γίνῃ μία πραγματικὴ ἐκστρατεία διὰ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ αἵσχους αὐτοῦ.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἂν περιορισθῶμεν πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὸ ἄνωτέρω ἐλάχιστον ὄριον (μίαν στοιχειώδη ὀνάγνωσιν. ὡς κτῆμα ὄλων τών Ἑλλήνων), τὸ πρᾶγμα δέν εἶναι καί τόσον δύσκολον. Ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς προκαλεῖ τὴν ἀπορίαν, πῶς δέν εἶχε γίνῃ ἔως τώρα καμμία σοβαρὰ προσπάθεια πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. Καί νά σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἐπὶ χρόνια ὀλόκληρα τὰ τῆς παιδείας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διηύθυνε μία ὀμάς ἀνθρώπων πού, ἐν ὀνόματι τοῦ «ἀριστερισμοῦ», τόσον θόρυβον ἔκαναν περὶ τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ! Ἀντὶ τών διαφόρων ἀνατροπῶν καί ἀναστατώσεων καί νέων ἰδανικῶν καί ἐπιθέσεων κατὰ παντὸς ὅ,τι ἀπετέλει ἀξίαν διὰ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, δέν ἐφρόντιζαν νά κτυπήσουν τὸν ἀναλφαβητισμὸν;

Ἄλλ' ἂν ἀρχίσῃ κανεὶς νά ἀπαριθμῇ πόσα θά ἤμποροῦσαν νά κάμουν πράγματι πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ λαοῦ, διάφοροι «φίλοι» του μὲ πομπῶδη προγράμματα καί μεγάλα λόγια....

XXXXXXXXXX
 XXXXXXXX
 XXXXXX
 XXX

Η ΕΝΟΤΗΣ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ

Α'. Οἱ φυσικοὶ παράγοντες εἰς τὴν ψυχολογίαν.

Ἡ μελέτη τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ καταστήσῃ γνωστὸν ἕνα ὄργανισμὸν τόσο πολὺπλοκον, ὅπως ὁ ψυχικὸς ὄργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, πολὺ διακαίως ἀνεμέγετο πάντοτε μὲ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἐστήριζε τὰς καλυτέρας ἐλπίδας διὰ τὴν ἐπίλυσιν καὶ τακτοποίησιν πολλῶν σκοτεινῶν προβλημάτων. Παρ' ὅλην ὁμῶς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τούτων, μεγάλοι σύγχρονοι ψυχολόγοι ὁμολογοῦν, ὅτι εὐρισκόμεθα ἀκόμη πρὸ ἑνὸς χάους ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνάγκην νὰ μελετηθῇ, ἐκτὸς τῆς βιολογικῆς, καὶ ἡ καθαρῶς ἀνθρωπίνῃ πλευρᾷ τῆς ζωῆς, ἡ «δραματικὴ πλευρᾷ» κατὰ τὴν ἔκφρασίν των.

Ὁ δυϊσμός, ἡ διάκρισις δηλ. εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα, κύρια συστατικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ, ὑπῆρξε μία θεωρία, ἡ ὁποία ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ κατὰ τοὺς παλαιότερους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν «λογικῶν» ἐπιχειρημάτων τῆς. Οἱ κατὰ καιροὺς ἐρευνηταὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἦσαν μάρτυρες τῆς ἐπιτελέσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνατομικὴν τὴν ὑπόστασιν καὶ συνεπῶς ἔδραν τὴν ὕλην, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, πολυπλοκωτέρων τὴν ὕφην καὶ τὴν σχέσιν μεταξὺ των, χωρὶς ὄργανικὸν ὑπόστωμα, μὲ ἔδραν τὴν ψυχὴν. Ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως λοιπὸν τῶν πραγμάτων προέκυπτε καὶ ἡ διάκρισις, ἡ ὁποία, ἀναγκαστικὴ καθὼς ἦτο, ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπρόσβλητος, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον ἐταξινόμει τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν ὕλην κατὰ τρόπον εὐνοϊκὸν διὰ τὴν εὐκόλον κατανόησίν τῆς.

Ἀφ' οὗτου ὁμῶς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν προσετέθησαν διάφορα φυσικὰ μέσα καί, ἰδιαιτέρως, ἀφ' οὗτου εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην ἐπιστεύθη, ὅτι διὰ νὰ γίνῃ γνωστὴ μία λειτουργία τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ ὀφείλει νὰ ὑπαχθῇ εἰς τοὺς μέχρι τούδε γνωστοὺς φυσιολογικοὺς νόμους, ὡς ἐπακολούθημα προέκυψεν ἡ ὑπαγωγή καὶ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἰς τὴν φυσιολογίαν τῆς ὕλης. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐθεωρήθη, ὅτι ἡ ψυχολογία ἀπαλλάσσεται ἐνὸς μεγάλου μειονεκτήματος τῆς ἐρεῦνης τῆς, δηλ. τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, καὶ ἀποκτᾷ ἀντικειμενικὸν καθολικὸν χαρακτήρα, διότι δύναται πλέον νὰ κάμνῃ χρῆσιν καὶ τοῦ πειράματος καὶ νὰ ἀναπαράγῃ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἀπαράλλακτα ὅπως γίνεται καὶ εἰς τὴν φυσικὴν. Ἀπὸ τὴν βάσιν ὁμῶς αὐτὴν ἀρχίζει ἕνα «λογικὸν σφάλμα», διότι ἡ ἔρευνα γίνεται διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἀνομοίων. Ὅπως εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ὡς π. χ. διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμοτήτος ἢ τὴν ἔντασιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἡ φύσις ἀκριβῶς αὐτῶν ἐπιβάλλει τὴν χρησιμοποίησιν νέων μονάδων, κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, μὲ πολυπλοκωτέραν τὴν ὕφην καὶ ὅλως διάφορον τὴν ἐμφάνισιν ἀπὸ τὰ φυσιολογικὰ λειτουργήματα, ἀπαιτοῦν ἄλλην μέθοδον ἐρεῦνης, ἡ ὁποία νὰ προσαρμόζεται πρὸς αὐτά. Τὸ ἀντίθετον ὁδηγεῖ εἰς ἀθεράπευτον δογματισμὸν, τὸν ὁποῖον τόσο σφοδρὰ καταπολεμοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως. Εἰς τὴν ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τῶν πάντων ἔδωκε νέαν ὄψιν ἢ ἀνακάλυψις ὠρισμένων αἰτίων, ὡς τὸ οἰνόπνευμα, ἡ σύφιλις, τὰ λοιμώδη νοσήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλετο ὁμᾶς ψυχικῶν νοσημάτων. Ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ὠρισμένων κέντρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τὰ ὁποῖα ἐφορεῦν ἐπὶ τῆς αἰσθη-

σεως και της κινήσεως, ἐπιστεύθη πλέον ὅτι κάθε ψυχικὴ λειτουργία ἔχει τὸ ὄργανόν της ὑπόστρωμα, τὸ ὁποῖον ἐπιστενετο ὅτι συντόμως ἤθελεν ἀνακαλυφθῆ. Τὸ ἐπιχείρημα δὲ τῆς μελλοντικῆς ἀνακαλύψεως ἐτίθετο καὶ τίθεται πάντοτε πρὸ τῶν ἀπίστων, ἐφ' ὅσον εὐρέθη ἡ βάσις ἐκκινήσεως.

Παρὰ τὴν πάροδον ὅμως τόσου χρονικοῦ διαστήματος, ὅχι μόνον ὁ μηχανισμὸς καὶ ἡ αἰτιολογία τῶν ψυχικῶν νοσημάτων δὲν κατωρθώθη νὰ ἀνευρεθῆ, ἀλλὰ καὶ πλῆθος νέων δυσκολιῶν προέκυψεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς ψυχοπαθολογίας καὶ τῆς ψυχοφυσιολογίας. Ἐκ παραλλήλου, κατόπιν τῶν σημαντικῶν πράγματι ἐρευνῶν τῆς βιολογίας, καὶ αὐταὶ αὖ ζωϊκαὶ λειτουργίαι ἤρχισαν νὰ περιβάλλονται μὲ μυστήριον καὶ νὰ στρέφουν τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν πρὸς ἄλλας ἐρμηνείας, ἐκτὸς τῶν καθαρὰ ὀργανικῶν. Συνέβη λοιπὸν τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἡ βιολογία, μὲ ἀντικείμενον μελέτης τὴν ὑλικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπέδειξε τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ ἀπροσάρμοστον τῶν μεθόδων διὰ τὴν ἐρευναν αὐτῆς, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ζωϊκῶν καὶ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, αἱ ὁποῖαι πλέον δεσπόζουσι εἰς τὴν ὅλην ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ σωματικαὶ ἀντιδράσεις εἰς καθαρῶς ψυχικὸν ἐρεθισμὸν, ὅπως ἡ συγκίνησις, ὁ φόβος, ἡ θλίψις κ.τ.λ., ἡ προσαρμοστικὴ ἱκανότης τῶν διαφόρων ὀργάνων ἀναλόγως τῆς ψυχικῆς καταστάσεως, ὡς καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος, τὸ πλῆθος τέλος τῶν ψυχικῶν νοσημάτων χωρὶς ὀργανικὸν ὑπόστρωμα ὡς καὶ τῶν σωματικῶν συμπτωμάτων αὐτῶν, δεικνύει τὴν κυριαρχίαν τῶν ψυχικῶν παραγόντων.

Θὰ ἴσκει ἴσως τὸ παράδειγμα τῆς διακρίσεως δύο τάξεων ψυχικῶν νόσων, τῶν νευρώσεων δηλ. καὶ τῶν ψυχώσεων, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ψυχογενοῦς τῶν νόσων αὐτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ὁ διαχωρισμὸς καὶ συνεπῶς καὶ ἡ κατανόησις. Κατὰ ταῦτα ψυχώσεις εἶναι «αἱ παθήσεις αἱ ὁποῖαι συνεπάγονται βαθεῖαν ἀλλοίωσιν τῆς προσωπικότητος», νευρώσεις δὲ «αἱ διαταραχαὶ τῆς ἐνστίκτου καὶ συναισθηματικῆς σφαιροῦς τῆς ψυχῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν προκαλοῦν ἀλλοίωσιν τῆς αὐτοκριτικῆς καὶ τοῦ αὐτοελέγχου». Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ ψυχώσεις καὶ αἱ νευρώσεις ἀποτελοῦν τὸ

σύνολον περιεχόμενον τῆς ψυχιατρικῆς, εὐκόλως κατανοεῖται ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω ὀρισμὸν, ὁ ὁποῖος τείνει νὰ γίνῃ παρ' ὅλων παραδεκτός, ὅτι βάσις καὶ κριτήριον τῶν νοσημάτων αὐτῶν εἶνε ὁ ψυχισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Εὐρισκόμεθα λοιπὸν πρὸ μιᾶς νέας τάσεως τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἐμφανίσῃ τὸν ἀνθρώπου ὡς τι τὸ ἐνιαῖον μὲ τὴν κυριαρχίαν τῶν ψυχικῶν παραγόντων; Σοβαροὶ ἐρευνηταὶ (Lhermitte, van Bogaert, Foix, Schilder, Head), ἔστρεψαν τὰς προσπαθείας των πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν μὲ γόνιμα ἀποτελέσματα.

Β'. Πορίσματα ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς ψυχολογικῶν μεθόδων.

Ἐφ' ὅσον αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι ἠξιώθησαν ἰδιαιτέρας μελέτης καὶ προσοχῆς, ἡ ψυχολογία δὲν ἤρρηξε νὰ ἐμφανισθῆ μὲ ἀξιώσεις ἐπικρατήσεως καὶ ὑπεροχῆς. Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιολογίας, ἡ ψυχολογία, διὰ νὰ περιβληθῆ τὸ κύρος τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἐχρησιμοποίησε τὰς μεθόδους αὐτῆς, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν τοῦ ὑποκειμενικοῦ στοιχείου, τῆς «φαινομενολογίας», διὰ τὴν ὁποῖαν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατηγορεῖτο, καὶ νὰ ἀνεύρῃ ὁδοὺς πρὸς τὴν πραγματικὴν ἐπιστήμην. Ἡ μελέτη τῶν ἐπὶ μέρους λειτουργιῶν, ὡς τῆς μνήμης, τῆς προσοχῆς, τῆς ἀντιλήψεως, τοῦ συναισθήματος, τῆς κρίσεως κλπ., γίνεται ἐπιμελής, μὲ πειραματικὰς μάλιστα ἐρεῦνας (πειραματικὴ ψυχολογία) καὶ οἱ ψυχολόγοι προσπαθοῦν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μελετῶν των αὐτῶν, τόσον μάλιστα, ὥστε ἐκλήθησαν εἰς ἐπικουρίαν καὶ τὰ μαθηματικὰ διὰ νὰ διαφωτίσουν τὰ ζητήματα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς διερευνήσεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου προέκυψαν πολλὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα παρέμειναν ἄλυτα.

Ποῖα ἡ σχέσις τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν μεταξὺ των, ποῖα ἡ ἰσχυροτέρα ἐξ αὐτῶν, πῶς συμβαίνει εἰς τὰ ψυχικὰ νοσήματα πολλάκις οὐδεμία ἐξ αὐτῶν νὰ διαταράσσεται, ἢ ἄλλοτε πάλιν ὁμοισμένοι μόνον, ποῖοι οἱ νόμοι τῆς ἀναπτύξεως καὶ παραγωγῆς αὐτῶν, πῶς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μελέτης αὐτῶν καὶ μόνον, θὰ ἐρμηνευθοῦν ὁμοισμένοι στοιχειώδεις ψυχικαὶ ἀνωμαλίαι, ὅπως ἡ ψευδαί-

σθησις, τὸ παραλήρημα καὶ τὰ τοιαῦτα ;

Ἡ λεγομένη «συνειρμική» θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὑπακούουν εἰς ὄρισμένους νόμους διαδοχῆς κατὰ λόγον αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, δὲν ἦτο εὐτυχεστέρα εἰς ἀποτελέσματα. Δι' αὐτῆς κατεβλήθη προσπάθεια νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν ψυχολογίαν ἡ ἀρχὴ τῆς νομοτελείας (determinismus), ὥστε ἡ μία ψυχικὴ λειτουργία νὰ θεωρῆται ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἄλλης, ἀλλὰ δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν προτέρων, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ α ἢ τοῦ β παράγοντος, καὶ δὲν ἀναπαράγονται ὅπως τὰ φυσικὰ, ἀλλ' ἀπαιτοῦν ἰδιαιτέρας συνθήκας διὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ κατανόησίν των. Συγγενῆς πρὸς τὴν προηγουμένην, ὑπῆρξεν ἡ θεωρία τῶν ἀντανεκλαστικῶν, «psychoréflexologie», τὴν ὁποίαν θὰ θίξωμεν δι' ὀλίγων, διὰ νὰ καταφανῇ ὁ τρόπος τῆς ἐξετάσεως ὑπ' αὐτῆς τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Κατὰ τὰ περίφημα πειράματα τοῦ Ρώσου φυσιολόγου Ραβλιν, εἰς κάθε ἐξωτερικὸν ἐρεθισμὸν ἀντιστοιχεῖ ἀνάλογος ἐκδήλωσις ἐκ μέρους τοῦ ὁργανισμοῦ, ἡ ὁποία γίνεται ἀντανεκλαστικῶς. Πρὸς τὰς ὁργανικὰς ἀντιδράσεις συνδέονται καὶ ὄρισμένοι ψυχικαί, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν νὰ ὁργανωθοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν διὰ τοῦ συνδέσμου των τὴν ἱεραρχίαν τοῦ ψυχικοῦ ὁργανισμοῦ. Τὸ ἄκουσμα π.χ. ἤχου ὄρισμένου προκαλεῖ ἀντανεκλαστικῶς κινήσιν καὶ ψυχικῶς δυσφορίαν ἢ εὐχαρίστησιν, ἀναλόγως τοῦ συνδεθέντος μετὰ τὸν ἤχον κατὰ τὴν πρώτην φοράν, εἰς τὸ ἴδιον ἄτομον ἢ καὶ εἰς τοὺς προγόνους του, ψυχικοῦ ἀντανεκλαστικοῦ. Σύμφωνα μὲ τὸ στοιχειῶδες αὐτὸ παράδειγμα, κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ἀντανεκλάσεων, καὶ ὁ ὅλος ψυχικὸς ὁργανισμὸς εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτῶν, καθ' ὅσον ἐκ τῶν ἀπλουστέρων διαπλάσσονται περὶ σφόδρον σύνθετοι ἀντανεκλαστικαὶ λειτουργίαι, ἐφ' ὅσον ἀνερχόμεθα τὴν κλίμακα τῶν ψυχικῶν βιωμάτων. Ἡ θεωρία δὲ αὐτὴ ἐφάνη τόσον πρόσοφος διὰ τὴν ἐξηγησίαν τῶν διαφορῶν φυσιολογικῶν καὶ παθολογικῶν καταστάσεων, ὥστε ἀνεζητήθησαν εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ αἱ ἱστολογικαὶ ὁδοὶ τῶν ἀντανεκλαστικῶν, ἀναλόγως τῆς γῶρας τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας. Ἀλλ' ὅ,τι γίνεται διὰ τὰς κατωτέρας λειτουργίας τοῦ ὁργανισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν φυσικὴν ζωὴν του, δὲν

γίνεται καὶ διὰ τὰς ψυχικὰς. Ἐνα βασικὸν ζήτημα τίθεται εἰς τὴν θεωρίαν αὐτὴν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ μεγάλην δυσκολίαν : Δυναμει ποίας δηλ. ἐνεργείας ὁ ἀνθρώπινος ὁργανισμὸς ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀνατρέψῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὸ ἀντανεκλαστικὸν οἰκοδόμημα καὶ νὰ δημιουργῇ νέαν ψυχικὴν κατάστασιν, ἀντίθετον τῆς ἀντανεκλαστικῆς ἀνάγκης ;

Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην θὰ ἐπρεπε τὰ ἴδια ἐξωτερικὰ ἐρεθίσματα νὰ συνοδεύωνται, εἰς τοὺς διαφοροὺς ἀνθρώπους, μὲ τὰ ἴδια πάντοτε συναισθήματα, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ μηχανικῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐκτὸς τούτου εἶναι γνωστὸν, ὅτι εἰς ἕν καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον, εἰς ὄρισμένον ἐρεθίσμα καὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἡ χαρὰ ἢ ἡ λύπη, ἢ εὐχαρίστησις ἢ ἡ δυσφορία ἀλλάζουν μὲ τὴν σειρὰν των, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως ἄλλων παραγόντων, ἐντελῶς ἀνεξαρτήτων τῶν ἀντανεκλαστικῶν.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναφέρωμεν τὰς διαφοροὺς μεθόδους, τὰς ὁποίας ἐδανείσθη ἡ ψυχολογία ἀπὸ τὴν φυσιολογίαν ἢ καὶ ἀντιθέτως διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Ἡ ἱστορία τῆς ψυχολογίας τῶν τελευταίων πενήτηντα ἐτῶν εἶναι ἱστορία ἀπογοητεύσεων. Εἶναι ψυχολογία «ἀνευ ψυχῆς», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Politzer. Εὐρίσκεται, ὅπως λέγει ὁ Γαλλοαμερικανὸς βιολόγος Carrel, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἱατρικῆς πρὸ τοῦ Pasteur ἢ τὴν ἐποχὴν τῆς χημείας πρὸ τοῦ Lavoisier, ἢ ἀκόμη εἰς τὴν προκαντιανὴν ἐποχὴν τῆς φιλοσοφίας. Ἡ στροφὴ μεγάλων νεωτέρων ψυχολόγων πρὸς τὴν μεταφυσικὴν τῆς ψυχολογίας, τὴν «μετοψυχολογίαν», δεικνύει τὰς προόδους τῆς ἐπισήμου ψυχολογίας.

Γ'. Ἡ παράστασις τῆς ἐνότητος τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἰς τὴν ὀλοκληρωμένην προσωπικότητα.

Μετὰ τὴν ἀδυναμίαν πρὸς ἰκανοποιητικὴν διερεύνησιν τοῦ ὁμαλοῦ καὶ ἀνωμάλου ψυχισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ἐρευνῆται ἐστράφησαν πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ἐνιαίου ἐκείνου παράγοντος τοῦ ψυχικοῦ ὁργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ καὶ διέπει αὐτὸν καὶ ὁ ὁποῖος, ἐφ' ὅσον διαταράσσεται, προκαλεῖ τὰς ψυχικὰς ἀνωμαλίας. Δύο τάσεις εἶναι γνωστὰ κυρίως, ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον αὐτό. Ἡ μία, τοῦ γνωστοῦ φιλοσόφου Bergson, μὲ τὴν διαίσθησιν ὡς κύριον παράγοντα τῆς ψυχῆς,

και η άλλη του Freud και των μαθητών του, με το ερωτικόν ένστικτον ή με την προσπάθειαν προς επικράτησιν του άτομου ως βάσιν και έλατήριον πασης ψυχικής ενεργείας. Και η μὲν πρώτη έχει μάλλον φιλοσοφικόν ένδιαφερον, χωρίς άξιώσεις κατακτήσεως και πλήρους έρμηνείας των συμβαινόντων εις τον ψυχικόν κόσμον, η δε δευτέρα, παρα τους πρώτους ένθουσιασμούς, περιωρίσθη μετριοφρονέστερον εις την εξήγησιν συμπτωμάτων μόνον εκ των ψυχώσεων και νευρώσεων, καθ' όσον εξέχοντες ψυχίατροι (Bleuler, Claude, Minkowski, Stern) προσεπάθησαν και προσπαθοῦν να άπαλλάξουν την επιστήμην από την τυραννίαν του σεξουαλικού ύποσυνειδήτιου.

Σήμερον ψυχιατρικαί σχολαί (των Παρισίων, της Βασιλείας, της Ν. Υόρκης) γνωσταί δια τας γονίμους εργασίας των, τείνουν να πιστεύσουν, ότι μόνον η «δυναμική» αντίληψις εις την επιστήμην είναι δυνατόν να μᾶς έμπνεύση έμπιστοσύνην. Κατά ταῦτα η συνείδησις της ύπάρξεώς μας εν ώρισμένω τόπω και χρόνω, των τάσεών μας, των σχέσεων με το περιβάλλον κ.λ.π., με άλλους λόγους, ό,τι σχηματίζει την προσωπικότητα, αποτελεί την εσχάτην πραγματικότητα δια τον άνθρωπον. Η προσωπικότης είναι η συνισταμένη όλων των επί μέρους ψυχικῶν λειτουργιῶν, δια του καταμερισμοῦ δε τούτων ακριβῶς χάνομεν την συνολικήν της αντίληψιν, η οποία και μόνη παρέχει στερεόν έδαφος ερεύνης. Η βούλησις, η μνήμη, ο εϊσμός των παραστάσεων, η συγκινητικότης κλπ., αποτελοῦν εκδηλώσεις της ένιαίας συνειδήσεως, η οποία περικλείει ισχυρότατον το γενικόν αΐσθημα του αυτοελέγχου και της αυτοκριτικῆς. Βάσις και κυρία λειτουργίς της ένιαίας συνειδήσεως είναι η ήθικη συνείδησις εν τῇ εὔθειά έννοιᾷ της λέξεως, δια της οποίας συνεχῶς εργάζεται ο ψυχικός οργανισμός, δια να αποκτήση εν τέλει επίγνωσιν του καλοῦ, του κακοῦ, της εὔτυχίας. «Υπό τοιαύτην έννοιαν η συνείδησις είναι ομογενής, υποθέτει δηλ. βαθμούς και όχι μέρη. Η προσωπικότης, με τας άπειρους δυνάμεις και τας δυνατότητας, τας οποίας περικλείει εὔθως από της ποώτης ύπάρξεώς της, και με τας άγνωστους άκόμη γνώσας της, αποτελεί ἕνδιον στοιχείον του ανθρώπου, σταθερόν, εν αντιθέσει προς το μεταβλητόν του οργανικού

κόσμου, το όποιον οὐδαμοῦ της ζωϊκῆς κλίμακος συναντᾶται. Δι' αὐτῆς ο άνθρωπος εξέρχεται των στενῶν ορίων του σωματικοῦ οργανισμοῦ και αντιλαμβάνεται τον χῶρον και τον χρόνον ως μίαν αδιόσπαστον ένότητα, εις την οποίαν αναγνωρίζει την θέσιν του, όπως επίσης δι' αὐτῆς μετεῖ και κατανοεῖ τον έσωτερικόν χρόνον εκ της άλληλουχίας των ψυχικῶν του αντιδράσεων» (Α. Carrel).

Η προσωπικότης βεβαίως λαμβάνει στοιχεία εκ του έξωτερικοῦ κόσμου και υφίσταται ισχυράν την επίδρασιν της κληρονομικότητος, άλλ' οὐδεις δύναται να άρνηθῆ, ότι εις έκαστον οργανισμόν αποτελεί τι το ιδίον και κατ' οὐδένα λόγον εἶναι δυνατόν να επέλθῃ ταυτοποίησις. Εάν δεχθῶμεν, ότι εκ του παθολογικοῦ φωτίζεται και το φυσιολογικόν, η ψυχιατρική έχει να μᾶς διαφωτίσῃ αρκετά επί του σημείου τούτου. Εἰς τὰ πλείστα των νοσημάτων της ψυχιατρικῆς χαρακτηριστική είναι η διάσπασις της προσωπικότητος, η οποία είναι μερικῆ μὲν, εφ' όσον πρόκειται περι νευρώσεων, όλικῆ δε, εφ' όσον πρόκειται περι ψυχώσεων. Εἰς εἶνα σύνηθες νόσημα π.χ., το όποιον τελευταίως πολὺ έμελετήθη, την σχιζοφρενίαν, ο άρρωστος χάνει την επαφήν με την πραγματικότητα, έσωτερικεύεται και άδιαφορεῖ δια το περιβάλλον. Εάν ο υγιῆς είναι δυνατόν δια της έσωτερικεύσεως και της αυτοσυγκεντωσεως να άντλήσῃ δυνάμεις άνυπολογίστου αξίας, ο σχιζοφρενικός βυθίζεται εις το κενόν, δια να καταλήξῃ μετ' όλιγον εις την πλήρη διάσπασιν της προσωπικότητός του, καιτοι διατηρεῖ τας επί μέρους ψυχικάς του λειτουργίας εν καλῇ καταστάσει. Ακόμη και η καταστροφή των σχέσεων της προσωπικότητος με τας δυοίνας προς αὐτήν εις το κοινωνικόν περιβάλλον, οδηγεῖ εις την ψυχικῆν νόσον την γνωστήν υπό το όνομα «παραλήρημα καταδιώξεων». Εάν σχηματικῶς παραλληλίσωμεν την προσωπικότητα προς ένα κύκλον, ο όποιος διασπᾶται εις τὰ ψυχικά νοσήματα, δὲν άρκεῖ να άποκατασταθοῦν ώρισμένα σημεῖα εκ των μερικῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν δια να επανασυνδέσων τον κύκλον και τον παουουσίασουν ἄρτιον. Ποῖος θὰ δώσῃ το κοιτήριον της πραγματικότητος, την οποίαν ἔγασεν ο σχιζοφρενικός; Μόνον η ένιαία προσωπικότης με την ισχυράν ήθικῆν συνείδησιν, υπό την έννοιαν που έμνημονεύ-

σαμεν ἤδη. Αὐτή, μὲ τὴν λογικὴν, τὴν διαί- ρουμένη ἀρρυθμία εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, σθησιν καὶ τὴν πίστιν ὡς ὄργανον, εἶναι εἰς μὲ τὴν σημαντικὴν ἐξασθένησιν τοῦ αὐτοε- θέσιν νὰ διατηρήσῃ τὴν ψυχικὴν ἰσορροπί- λέγγου, ἢ ὁποῖα ἐπιβάλλει ἀκόμη περισσότε- αν, ἢ ὁποῖα ἀπαιτεῖ διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ρον τὴν ἀνάγκην τῆς καλλιιεργείας μιᾶς ἀρ- ἔνα ἐσωτερικὸν κανόνα βιώσεως. τίας προσωπικότητος.

Εἶναι γεγονός, ὅτι ὁ σημερινὸς ἐπιστημο- Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὅτι νικὸς πολιτισμὸς, μὲ τὸ πλῆθος τῶν ὑποδι- ἢ μελέτη τῶν ψυχικῶν βιωμάτων ὑπὸ τὸ ἀ- αιρέσεων, τὰς ὁποῖας κάμνει διὰ τὴν μελέ- νωτέρω πρῶσμα ἔλυσεν ὅλα τὰ προβλήματα τῆν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ, ἀδυνατεῖ τοῦ ψυχικοῦ ὄργανισμοῦ, κατ' αὐτὸν ὁμως νὰ συλλάβῃ ἐν τῷ συνόλῳ τὴν ἔννοιαν τῆς τὸν τρόπον δὲν περιοριζόμεθα εἰς τὸς ἐξω- προσωπικότητος καὶ συντελεῖ κατὰ κανόνα τερικὰς μόνον μορφὰς, ἀλλὰ προχωροῦμεν εἰς τὴν ἀτροφίαν τοῦ ὄργανου τῆς συνειδή- εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων.

σεως. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ παρατη-

ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ

ΒΟΥΚΟΛΙΚΟ

Πάρε με μάννα μου, μακρὰ π' τὴ μαύρη τούτη χώρα,
Κι' ἄσε με πέρα νὰ βρεθῶ, στὸν κάμπο ποὺ χρυσώνει,
Ἡλιος χρυσός, χρυσὰ βουνά, χρυσὰ τὰ στάχυα πέρα,
Κι' ἢ θάλασσα ὀλογάλανη, χρυσὴ κι' αὐτὴ ὡς ἀπλώνει.
Γιὰ δὲς βουνὰ πῶς καρτεροῦν στὸ πλάϊ τους νὰ πλαγιάσω,
Κι' ἐγὼ σκυφτός, στὴ χώρα ἐδῶ, τὴ μοῦχλα ἀναταράζω.
Πέρα τὰ ἐλάτια ὑψώνονται καὶ γέρνουν τὰ πλατάνια,
Μάννα, γιὰ ἰδὲς πῶς λάμπουνε στὸ πράσινο ντυμένα,
Καὶ τ' ἄσπρ' ἀρνάκια στὴ πηγὴ πῶς τρέχουν διψασμένα,
Κι' ὁ κύρ τσοπάνος ὁ καλὸς λεβέντης πῶς τὸ στρώνει!
Ἔρε τὸ τραγουδάκι σου νὰ τῶξερα, ἀδερφέ μου,
Νὰ ματαλέω τὸν ἦχο του καὶ τὸ γλυκὸ σκοπὸ του,
Νὰ κάνω οἱ πέτρες νὰ γελοῦν, τὰ ρυάκια νὰ χορεύουν,
ὁ κότσιφας νὰ μ' ἀπαντᾷ, νὰ μὲ γλυκοφιλή, ἢ
Ἡ καρδερίν' ἀπὸ μακρὰ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ ζηλεύῃ,
Τ' ἀέρι μῦρο ν' ἀρχεται νὰ πέρνη τὸν καῦμό τους,
Κι' ἐγὼ μὲ τὴ φλογέρα μου νὰ σέρνω τὸ σκοπὸ τους.

Πάρε με, μάννα μου, μακρὰ π' τὴ μαύρη τούτη χώρα,
Κι' ἄσε με πέρα νὰ βρεθῶ, στὸν κάμπο ποὺ χρυσώνει,
Ἡλιος χρυσός, βουνὰ χρυσά, χρυσὰ τὰ στάχυα πέρα
Κι' ἢ γαλανή μου θάλασσα, χρυσὴ κι' αὐτὴ ὡς ἀπλώνει.

Γ. ΚΕΚΕΒΗΣ

ΟΙ "ΜΕΓΑΛΟΙ ΑΝΔΡΕΣ", ΚΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ

Η ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ

Ἡ ἐποχή μας θὰ ἠμποροῦσε ἴσως νὰ ὀνομασθῇ ἐποχή τῆς ὀλοκληρώσεως τῆς κριτικῆς. Ἐπὶ καιρὸν μακρὸν ἐνεφανίζοντο διάφορα πνεύματα, τὰ ὁποῖα προέβαλλαν τὴν ἀξίωσιν νὰ θέσουν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἰδικῆς των κριτικῆς (καὶ οἷας κριτικῆς) κάθε τί πὺν εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐπὶ ἀρκετὸν καιρὸν μία τοιαύτη κριτικὴ ἐθεωρεῖτο ὡς ἕνας τίτλος πὺν ἐξησφάλιζε φήμην καὶ δόξαν ἀπηλλαγμένην ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτησιν.

Ἄλλὰ εἰς τὸ τέλος, ὅταν ἐκουράσθημεν μὲ τὴν κριτικὴν ἐπάνω εἰς τοὺς Μεγάλους, ἤρχισε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ κρίνῃ καὶ τοὺς... κριτικούς. Γιὰ νὰ τοὺς δοῦμε πειδοντά, νὰ δοῦμε τί ἀνθρώποι εἶναι ἐπὶ τέλους καὶ αὐτοί. Καὶ ἔτσι καὶ οἱ μεγάλοι κήρυκες τοῦ ἀρηνητικοῦ ὀρθολογισμοῦ ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ νὰ γίνωνται ἀντικείμενον κριτικῆς, καὶ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν, φυσικά, νὰ διαμαρτυρηθοῦν δι' αὐτό!

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φαίνεται πολὺν φυσικὸν ὅτι καὶ μία προσωπικότης πὺν τόσον ἀψησῶλῃσε τὴν διανόησιν τοῦ 18^{ου} καὶ 19^{ου} αἰῶνος (εἰς τὸν τόπον μας καὶ τοῦ 20^{ου} αἰῶνος) ἢ προσωπικότης τοῦ Βολταῖρου, ἔγινεν ἀντικείμενον κριτικῆς εἰς ἕνα βιβλίον τοῦ Albert Condamin, ὁ ὁποῖος μᾶς προσκαλεῖ νὰ ἐξετάσωμεν μαζύ του, ἀν ὄντως ὁ Βολταῖρος εἶναι μέγας ἀνθρώπος, ὅπως πολλοὶ ἐπιμένουν νὰ τὸν θεωροῦν.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολλὰ ἀμφιβολία εἶχαν ἀνέκαθεν ἐκφρασθῇ ὡς πρὸς τὸ ἄν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καθαρῶς συγγραφικὸν του τάλαντον, ὁ Βολταῖρος ἀπετέλει μίαν ἀνωτέραν προσωπικότητα, ἀν παροῖχεν ἐπομένως τὸς ἐγγυήσεις πὺν χρειάζονται διὰ νὰ γίνεταὶ ἀκουστός καὶ εἰς ζητήματα ὅπου ἐνδιαφέσει ὄχι μόνον τὸ ὕφος ἀλλὰ καὶ ἡ κατ' οὐσίαν ἀλήθεια. Καὶ ὁ Condamin ἀναφέσει ὁ ἴδιος ἕνα ἐπίγραμμα τοῦ ποιητοῦ Dorat (1734—1780) ἀφιερωμένον εἰς τὸν Βολταῖρον. Τὸ ἐπίγραμμα τελειώνει ὡς ἐξῆς: «Πόσον θαυμάζω αὐτὸν τὸν μέγαν συγγραφέα! Καὶ πόσον οἰκτεῖω αὐτὸν τὸν μικρὸν ἀνθρώπον!». Κάτι τέτοιο εἶχεν εἰπεῖ καὶ ὁ Sainte—Beuve

καὶ ἄλλοι Γάλλοι διανοούμενοι, τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει ὁ Condamin.

Δὲν εἶνε λοιπὸν νέα ἡ διάκρισις πὺν γίνεταὶ μεταξὺ τοῦ Βολταῖρου—συγγραφέως καὶ τοῦ Βολταῖρου—ἀνθρώπου. Τὸ ζήτημα εἶνε ὅτι ὁ Βολταῖρος δὲν ἔγραψε μόνον ἔργα τέχνης μὲ τὴν σιενὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ὅπου ἴσως τὸ ἠθικὸν ποιὸν τοῦ γράφοντος νὰ ἐνδιαφέρῃ κατὰ δεύτερον μόνον λόγον. Ἐνεφανίσθη καὶ ὡς ὁ ὀδηγὸς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἐπὶ θεμάτων πὺν, ἐνῶ ἔχουν πρωτίστην σπουδαιότητα, εἶνε τόσον πολὺπλοκα, ὥστε ὁ ἀνθρώπος ἀναγκάζεται κάποιον νὰ δώσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην του, κάποιον νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς ὀδηγόν. Ὁ Βολταῖρος ἐπρόβαλε ὡς τοιοῦτος ὀδηγός. Ὁμίλησε διὰ τὰ βασικά προβλήματα πὺν ἀπασχολοῦν τὸν ἀνθρώπον. Ἐκαμε μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἐπροπαγάνδισε μὲ ἐξαιρετικὸν φανατισμὸν. Ἐκτύπησε τὸν Χριστιανισμὸν μὲ ἐκπληκτικὴν μανίαν καὶ ἐπεστοράτευσε εἰς τὰς ἐπιθέσεις του αὐτὰς ἕνα ἀδιάκοπον ἕβρολόγιον. Καί, ὅπερ σπουδαιότερον, ἀναφέρει διάφορα ντοκουμέντα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ ἀναγνώστης, ὁ ὁποῖος, βέβαια, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ πρόχειρον τὸν ἔλεγχον, ἐμπιστεύεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν καλὴν πίστιν τοῦ γράφοντος. Ὑπῆρχεν ὁμως αὐτῇ ἡ καλὴ πίστις; Ἦτο ὁ Βολταῖρος ἀνθρώπος καλῆς πίστεως; Εἶχε καλὰ σχέσεις μὲ τὴν ἀλήθειαν; Ἦξιζε πράγματι νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψιν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἐδίστασε νὰ θέσῃ εἰς τὸ σκαμνὶ τοῦ κατηγορουμένου τὰς πλέον σεβαστὰς διὰ τὴν πολιτισμένην ἀνθρωπότητα νοσηάς.

Ὁ Condamin, λοιπὸν, ἀφιερώνει ἕνα κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Βολταῖρος δὲν εἶχε καθόλου καλὰς σχέσεις μὲ ἐκεῖνο πὺν λέγεται εὐθύτης χαρακτῆρος. Δειλὸς καὶ τοῦμαι, μήπως χάσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ κοινοῦ ἢ τοῦ ἰσχυροῦ μὲ τὸν ὁποῖον εἶχεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν καλὰς σχέσεις (αὐτὸ δὲ εἶναι πασίγνωστον, ὁ Βολταῖρος ἐγκωμῶνιζε νὰ κολοκεύῃ τοὺς ἰσχυροὺς) δὲν ἐδίστατε νὰ ἀλλάξῃ γνώμην ἀναλόγως τῶν προσιτάσεων, νὰ ἀποκηούτῃ γνώμας τὰς ὁ-

ποιίας πρὸ ὀλίγου ὁ ἴδιος εἶχε διατυπώσει, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ ἀποκηρύττῃ καὶ ἔργα του ὀλόκληρα, ὅταν αὐτὰ δὲν εἶχαν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ κοινὸν καὶ ἐπροκάλουν ἀποδοκιμασίαν, ἀντὶ τῶν χειροκροτημάτων πὸν ἐπερίμενε.

Εἶνε δυνατὰ αὐτά; Καὶ ὁμως! Ὁ Condamin δὲν ζητεῖ νὰ τὸν πιστεύσωμεν, ἀλλὰ νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ ντοκουμέντα πὸν ἀναφέρει. Καὶ ἀναφέρει πολλὰ συγκεκριμένα παραδείγματα. Δυστυχῶς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὰ παραθέσωμεν ἐδῶ. Ἴδὸν ὁμως ἓνα: Ὁ Βολταῖρος εἶχε γράψῃ ἓνα θεατρικὸν ἔργον, L' enfant prodigue, τὸ ὁποῖον, ὅταν ἐπαίχθη, φαίνεται ὅτι ἀπέτυχε ἐντελῶς. Ὁ Βολταῖρος ἠθέλησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ψευδῶς ἀνήγγειλαν εἰς τὸ κοινὸν τὸ ἔργον ὡς ἰδικόν του. Ἡ ἀποκήρυξις ὁμως δὲν ἔπιασε, δι' αὐτὸ καὶ ὁ Βολταῖρος ἀρχίζει τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κοπετούς, σὰν νὰ ἦτο ὁ ἴδιος ἥρωας κωμωδίας. Εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 3 Ἀπριλίου 1736 πρὸς τὴν ἠθοποιὸν Mlle Quinault, γράφει: «Ἐχάθηκα! Ἐσφουρίχθηκα! Ἐπέθανα! Ἐτάφην! Ὁ La Mare τὰ ξέρεει ὅλα. Ξέρεει ὅτι ἐγὼ τὸ ἔκαμα». Καὶ ὁμως δὲν ἀπελπίζεται, προσπαθεῖ νὰ κολλήσῃ τὸ ἔργον εἰς ἓνα ἄλλον, εἰς τὸν Gresset, καὶ γράφει συνεχῶς ἐπιστολὰς πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, διὰ νὰ πείσῃ ὅτι τὸ ἔργον εἶνε τοῦ Gresset καὶ ὄχι ἰδικόν του. Εἰς τὸν φίλον του τὸν Berger, ὅπως καὶ εἰς τὴν Mlle Quinault, γράφει διὰ νὰ τοὺς ἐξορκίσῃ νὰ διαδώσουν πάσῃ θυσίᾳ ὅτι τὸ ἔργον δὲν εἶνε ἰδικόν του. Μὰ δὲν εἶνε ψέμμα αὐτό; Δὲν πειράζει καθόλου. «Τὸ νὰ ψεύδεται κανεὶς χάριν τοῦ φίλου του», λέγει, «εἶνε τὸ πρῶτον καθήκον τῆς φιλίας» (ἐπιστολὴ πρὸς Berger, 18 Ὀκτωβρίου 1736). «Πόσο καλὰ ἐκάματε νὰ ἀρηθῆτε χωρὶς δισταγμὸν ὅτι εἶνε ἰδικό μου τὸ ἔργον. Τὸ ψέμμα εἶνε ἀρετὴ εἰς τὴν περιπτώσειν αὐτήν, ὅπως ξέρετε» (ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Quinault, 29 Ὀκτωβρίου 1736).

Φαίνονται ἀπίστευτα αὐτά, καὶ ὁμως δὲν εἶνε τὰ μόνα. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Enfant prodigue» τὸν εἶχε τόσο ἐκνευρίσει, ὥστε εἰς ἐπιστολὰς πρὸς ἐπιστηθίους φίλους του, τὴν ψευδολογίαν τῶν ὁποίων ἠθέλε νὰ ἐπιστρατεύσῃ, ξεσκεπάζει ὅλον τὸν χαρακτήρα του, τόσῳ μᾶλλον, ὅσον δὲν ἐφαντάζετο βέβαια ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ αὐταὶ θὰ διασωθοῦν καὶ θὰ δημοσιευθοῦν κατ' ἐπανάληψιν. Ἔτσι κατήντησε νὰ γράψῃ εἰς τὸν Thiériot τὰ ἐ-

ξῆς, πὸν τοῦ ἐχρησίμευαν βέβαια ὅταν τὰ ἔγραφε (ἐπιστολὴ τῆς 21 Ὀκτωβρ. 1737): «Τὸ ψέμμα εἶνε κακία μόνον ὅταν κἀνὴ κακό. Εἶνε πολὺ μεγάλη ἀρετὴ, ὅταν κἀνὴ καλό. Γίνετε λοιπὸν περισσότερον ἐνάρετος ἀπὸ ἄλλοτε (καὶ ψευσθῆτε δηλ. πρὸς χάριν μου). Πρέπει νὰ ψεύδεται κανεὶς ὅπως ὁ διάβολος, νὰ ψεύδεται ὄχι δειλά, ὄχι γιὰ μιὰ στιγμὴ μόνον, ἀλλὰ μὲ τόλμην καὶ ἐπιμοιήν. Ψευσθῆτε, φίλοι μου, ψευσθῆτε καὶ θὰ σὰς τὸ ἀνταποδώσω μόλις δοθῇ εὐκαιρία».

Καὶ ἂν μὲν μὲ αὐτὰ ἐπέισθη ὁ Thiériot νὰ γίνῃ ψευδομάρτυς, δὲν γνωρίζομεν. Ἀλλὰ πάντως θὰ ἀποτελοῦν δι' ἡμᾶς πολὺτιμον βοήθημα, προκειμένου νὰ ἐννοήσωμεν, ὅταν τὰ διαβάζομε, τὰ ἔργα τοῦ Βολταῖρου, ὁ ὁποῖος, σημειωτέον, γράφων τὰ ἀνωτέρω, ἔγραφε συγχρόνως εἰς τὸν «βασιλικὸν πρίγκηπα» τῆς Πρωσσίας (26 Αὐγούστου 1836) καὶ τὸν διεβεβαίωσε διὰ τὴν «ἐξαιρετικὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἀλήθειαν».

Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα παραδείγματα ἀφθονοῦν. Ὁ Βολταῖρος ἀποκηρύττει ὅλα τὰ ἔργα του, ὅσα ἀπέτυχαν, καὶ ὑβρίζει τοὺς ἐκδότας του διότι ἐτύπωσαν τὸ ὄνομά του. Καὶ αὐτὴ ἡ μέθοδος ἔγινε πλέον γνωστὴ, διότι καὶ αἱ ἐμπιστευτικαὶ ἐπιστολαὶ ἐγίνοντο γνωσταί, καὶ ὁ Βολταῖρος ἦτο ἀρκετὰ φλύαρος. Εἶνε μακρὰ ἢ σειρὰ τῶν παραδειγμάτων πὸν ἀναφέρει ὁ Condamin, χωρὶς, βέβαια, νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἀνέφερε ὅλα.

Ἀλλὰ μόνον τὰ ἔργα του ἀπεκήρυττε; Δὲν ἦτο πιστότερος πρὸς τὰς πεποιθήσεις του. Ἐφθασε, ὅταν ἐνόμιζε ὅτι τὸν συνέφερε (αὐτὸ δὲ εἶνε σύνηθες φαινόμενον μεταξὺ τῶν ὀρθολογιστῶν) νὰ ὑποκρίνεται καὶ τὸν πιστὸν Χριστιανὸν (π. γ. ἐπιστολὴ πρὸς D' Alembert, τῆς 28 Νοεμβρ. 1762). Ταῦτα καθ' ἡν στιγμὴν μεταχειρίζεται τοὺς χειροτέους μνηκτισμοὺς καὶ τὰς βδελυροτέρας ὑβρεῖς κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς διδασκαλίας του, τῶν χριστιανικῶν προσωπικότητων, τῆς Ἀγ. Γραφῆς, αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ!

Καὶ τώρα, ἂν μποροῦμε, ἄς ποῦμε ὅτι εἶχε ἄδικο, ἀομοδιώτατος κριτικὸς, ὁ ἀκαδημαϊκὸς Emile Faguet, ὅταν ἔλεγεν: Ὁ Βολταῖρος ψεύδεται ὅπως τὸ νεοὸ τρέγει. Εἶνε ψεύστης σὲ τέτοιο σημεῖον, ὥστε καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ψεύδους ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀντίληψίν του.

Ἐπίστακτος εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ψεύδους ὁ Βολταῖρος, δὲν ἐπίσταζε φυσικὰ νὰ κάμη καὶ ἕνα βῆμα παραπάνω καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν συκοφαντίαν. Ἐς ἀφήσωμεν τώρα τί ὑπέστησαν αἱ μεγάλαι προσωπικότητες τῆς χριστιανικῆς ἀλλοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης γενικῶς ἱστορίας. Οἱ σύγχρονοὶ τοῦ ἐδοκίμασαν ἀρκετὰ τί σημαίνει συκοφαντία τοῦ Βολταῖρου. Εἶνε γνωστὸν ὅτι θῦμα τῆς συκοφαντίας αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ πράγματι ἰδεολόγος Ρουσσώ. Ἄλλὰ ὁ Ρουσσώ εἶνε τὸ ἐπιφανέστερον, ὅχι τὸ μοναδικόν, θῦμα τῆς τοιαύτης συκοφαντικῆς τακτικῆς. Πέντε τοιαύτας ἐξηκριβωμένας περιπτώσεις, ὅπου ὁ Βολταῖρος συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφώρῳ συκοφαντῶν συγχρόνους του, περιγράφει (πάντοτε περιοριζόμενος μόνον νὰ ἀναφέρῃ τὰ ντοκουμέντα) ὁ Condamin.

Ἀξίζει βέβαια νὰ προσέξωμε κάπως περισσότερον τὰς περιπτώσεις αὐτάς, πὺν ἔχουν ἄλλωστε καὶ γενικώτερον ἐνδιαφέρον. Ἐπίσης ἀξίζει νὰ παρακολουθήσωμεν κάπως προσεκτικώτερα καὶ τὴν περίφημον ἐκείνην ὑπόθεσιν τῆς οἰκογενείας Galas, ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν ὁ Βολταῖρος καὶ οἱ φίλοι του ἀναφέρουν κάθε τόσον ὡς ἕνα χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ὁ Βολταῖρος εἰς τοὺς συγχρόνους του, κατευνάζων τὰ πάθη καὶ ὁδηγῶν εἰς ἀμοιβαίαν ἀνοχὴν καὶ σεβασμὸν τῶν ἰδεῶν. Χρειάζεται ὅμως, διὰ νὰ ἐκτεθῶν αὐτὰ τὰ ἐνδιαφέροντα ἱστορικὰ παραδείγματα, κάποια μεγαλυτέρα ἀνεσις καὶ δι' αὐτὸ θ' ἀφιερωθῆ ἰδικὸν ἄρθρον δι' αὐτά, εἰς προσεχῆς φύλλον τοῦ περιοδικοῦ τούτου.

Πάντως, καὶ ἀσχέτως τῶν περιφήμων αὐτῶν περιπτώσεων, ἡ ἀνοχὴ τῶν ἰδεῶν τοῦ ἄλλου καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, διὰ τὰ ὁποῖα ἐκόπτετο ὁ Βολταῖρος, ἔχουν κατὰ τρόπον καταπληκτικὸν δεινοπαθήσει ἀπὸ τὸν «φίλον» αὐτὸν καὶ «προσιάτην» των. Διότι ὁ Βολταῖρος ἐκήρυσσε μὲν ἀφηρημένως τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰς πεποιθήσεις τοῦ ἄλλου καὶ ἐστηλίτευε τὸν φανατισμὸν—εἶνε γνωστὸν τὸ ἔργον του «Traité sur la Tolérance» (τοῦ ὁποίου τὴν πατρότητα, σημειωτέον, ὁ Βολταῖρος εἰς διαφόρους ἐπιστολάς του πότε ἀποκηρύττει καὶ πότε ἀποδέγεται, ὅπως καταδεικνύει ὁ Condamin)—κάθε φορὰν ὅμως πὺν ἐνεφανίζετο συγκεκριμένη περίπτω-

σις, παρῆγε δείγματα περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντελαμβάνετο τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν πεποιθήσεων. Καὶ πρῶτα-πρῶτα, ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ ἐπικρίνη τὸν Βολταῖρον. Ἐμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπικρίνη καὶ νὰ σατυρίζη τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα. Ἐπέναντι τοῦ Βολταῖρου ὅμως ὀφείλει νὰ ὑποκλίνεται μετὰ σεβασμοῦ, αὐτὸ εἶνε ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως. Συγγραφεὺς καὶ κριτικὸς τῆς περιωπῆς τοῦ Fréron, ἔλαβε μὲ ἰδιαιτέραν ἀφρονίαν τὰ ἔμπρακτα μαθήματα περὶ τοῦ τί εἶνε ἐλευθερία τῆς σκέψεως. Καὶ μόνον ὁ Fréron; Κάθε ἕνας ὁ ὁποῖος ἐτόλμησε νὰ ἐπικρίνη κάτι πὺν ἔγραψε ἢ ἔκαμε ὁ Βολταῖρος, ἤσθάνθη κατὰ τὸν ὀδυνηρότερον τρόπον τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως, ἐκδηλουμένην ἐναντίον του. Πολὺν ὥραϊα χαρακτηρίζει τὴν νοοτροπίαν αὐτὴν τοῦ Βολταῖρου ὁ Emile Faguet: «Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως, ὁ Βολταῖρος ἐσκέπτετο τρία πράγματα. Πρῶτον ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως εἶνε κάτι τι τὸ ὑπέροχον. Δεύτερον ὅτι ἡ ἐλευθερία αὐτὴ πρέπει νὰ περιορισθῆ εἰς πολὺ στενὰ ὅρια. Καὶ τρίτον ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ ἔχουν τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν ἐκεῖνοι πὺν δὲν σκέπτονται ὅπως αὐτός». Νὰ ἀπαριθμηθῶν ἐδῶ αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Βολταῖρου κατ' ἐκείνων πὺν εἶχαν ἀντιθέτους ἰδέας πρὸς αὐτόν; Πρῶτον εἶνε ἀδύνατον. Δεύτερον εἶνε περιττόν. Ὅσοι μὲν ἔχουν διαβάσει τὰ ἔργα τοῦ Βολταῖρου καὶ ἰδίως τὰς ἐπιστολάς του, τὸ ξέρουν πολὺ καλά. Οἱ ἄλλοι, ... ἄς παρακολουθήσουν μερικὸν σημερινὸν ὀπαδὸν τῆς ἐλευθέρας σκέψεως καὶ θὰ πάρουν μίαν ἰδέαν.

«Μεγάλος φίλος τῆς ἀνθρωπότητος, μέγας ἀνθρωπιστής». Μεγάλα λόγια! Πόση ὅμως οὐσία κρύπτεται ὀπίσω ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά, ὀλίγοι ἐφρόντισαν νὰ τὸ διαπιστώσουν.

«Ὁ Βολταῖρος ὡς ἀνθρωπιστής», ἐφαίνεται τίτλος ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως. Μπορεῖτε νὰ ἐπικοινωνετὲ τὰ ἱερώτερα πρόσωπα τῆς ἱστορίας. Ἄλλὰ δὲν μπορεῖτε νὰ ἀμφισβητήσετε τοὺς τίτλους ἐκείνων πὺν....κόπτονται ἐναντίον τῶν τίτλων. Τοῦλάχιστον ἕως τῶρα ἔτσι ἐνομίζαμε ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πάντα οὐεῖ, ὅμως, καὶ τώρα ἡμπορεῖ κανεὶς

νά ἐρωτήση τί οὐσίαν ἔχει ὁ τίτλος τοῦ ἀνθρώπιστοῦ διὰ τὸν Βολταῖρον.

Βέβαια ὁ Βολταῖρος ἀναφέρει μὲ περισσὴν εὐχαρίστησιν κάθε περίπτωσιν πὸν ἐβοήθει ἓνα πτωχόν. Καὶ ἐπίσης διεκδικεῖ τὸν τίτλον τοῦ εὐεργέτου τῆς ἀνθρωπότητος, διότι ἐγκατέστησεν εἰς τὸ Ferney ἐργοστάσια μεταξωτῶν καὶ ἐργαστήρια ὠρολογιοποιίας, εἰς τὰ ὁποῖα δίδει φωμί καὶ εὐτυχίαν εἰς πτωχοὺς ἐργάτας, μολοντί αὐτὸς «καταστρέφεται οἰκονομικῶς». Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον τοῦτο δὲν φαίνεται καὶ τόσον ἐξηκριβωμένον, διότι ὑπῆρξαν καὶ οἱ παρατηροῦντες αὐξήσιν τῆς οἰκονομικῆς εὐμαρείας τοῦ Βολταῖρου, ἀλλὰ αὐτὸ ἴσως τὸ λέγουν μόνον αἱ κακαὶ γλώσσαι. Ὅπωςδήποτε ἄς ἀφήσωμεν τὸ ἐμπόριον καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν πνευματικώτεραν κάπως συνδρομήν, τὴν ὁποίαν ὁ Βολταῖρος παρέσχεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἐν πρώτοις ἡ συνδρομὴ αὐτὴ συνίστατο εἰς μίαν συστηματικὴν καὶ ἐπίμονον προπαγάνδαν νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι δὲν εἶνε παρὰ ἓνα ἀξιοθρήνητον κτῆνος τοῦ ἐλευνοτέρου εἴδους. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἀμητὸν τῶν δειγμάτων τῶν καρπῶν τοιοῦτον ἀνθρωπισμοῦ, πὸν περιέχει τὸ βιβλίον τοῦ Condamin, βιβλίον πὸν ἀξίζει πράγματι νὰ διαβασθῇ ὀλόκληρον, ἡμεῖς ἐδῶ θὰ ἀρκεσθῶμεν νὰ ἀναφέρωμεν ἓνα μόνον παράδειγμα: Ἡ Μαρκησία du Deffand ὑπῆρξεν ὀπαδὸς καὶ μαθήτρια τοῦ Βολταῖρου. Τὸν εἶχε περίπου ὡς πνευματικόν της, μὲ τὴν «φυσικὴν θρησκείαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου». Καὶ ὅσον μὲν ἐπήγαιναν τὰ πράγματα καλὰ, ἡ ἀπομίμησις ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς κομπασμούς. Ἀλλὰ

ἦλθαν καὶ αἱ δυσκολίαι καὶ αἱ θλίψεις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ὀρθολογιστρια Μαρκησία, γραῖα πλέον, τυφλή, βασιζομένη ἀπὸ τὴν ἀμφιβολίαν, μὲ μῖσος πρὸς τὴν ζωὴν καὶ μὲ φόβον πρὸς τὸν θάνατον, καθικετεύει τὸν «πνευματικόν» της τὸν Βολταῖρον νὰ τὴν βοηθήσῃ, μὲ τὰ νάματα τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Τὸν ἰκετεύει νὰ τὴν διδάξῃ δια νὰ σταθῇ, νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ζωὴν. Ὁ «πνευματικὸς»... δὲν ἀπαντᾷ, εἶνε ἀπησχολημένος εἰς ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Φρειδερίκον τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν Αἰκατερίνην Β', τέλος ὁμως τῆς γράφει μίαν ἐπιστολήν, ἡ ὁποία περιέχει πᾶν ὅ,τι ἡμπορεῖ νὰ συμβουλεύσῃ ὁ ὀρθολογιστικὸς ἀνθρωπισμὸς εἰς τὸν δυστυχισμένον ἄνθρωπον: «Ἡ ἀτυχὴς Μαρκησία πρέπει νὰ πίνῃ, νὰ πίνῃ ὅσο μπορεῖ περισσότερο καὶ καλλίτερο κρασί» (ἐπιστολὴ τῆς 12 Δεκεμβρίου 1768). Αὐτὸ εἶνε ὄλο. Ὅλη ἡ φιλοσοφία καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος, αὐτὸ ἡμπόρεσαν νὰ προσφέρουν! Ἐὰν σήμερα ἔγραφε τὴν ἐπιστολήν του ὁ Βολταῖρος, θὰ προσέθετε βέβαια καὶ τὴν μορφίνην καὶ τὴν ἡρωΐνην!

Τὸ συμπέρασμα: Ἄν ἠρχίζαμεν νὰ εἴμεθα κάπως περίεργοι διὰ τὸ πῶς οἱ ἴδιοι οἱ κήρυκες τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐφαρμόζουν τὰς ἰδέας πὸν ἐπικαλοῦνται ὅταν ἐμφανίζονται ὡς τιμηταὶ τοῦ παντός... ἴσως θὰ ἦτο καλλίτερον. Καὶ φαίνεται ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ ἀρχίζει νὰ γίνεταί καὶ αὐτό.....

Z. N.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ

Ἡ ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἀποτελεῖ ὄχι μόνον ἓνα ξεχωριστὸν κλάδον τῆς ἐπιστήμης τῆς ψυχολογίας, ἀλλὰ καὶ ἓνα πεδίου ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ποῦ παρουσιάζει πολὺ γενικώτερον ἐνδιαφέρον. Ἡ κρίσιμότης τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὅλου χαρακτῆρος τοῦ μέλλοντος ἐνήλικου εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ἐξ ἄλλου διαρκῶς γίνεται περισσότερον ἀντιληπτὸν πόσον μεγάλην κοινωνικὴν σπουδαιότητα ἔχει τὸ νὰ κατορθώσωμεν νὰ κατανοήσωμεν τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἐφήβου. Καὶ παρουσιάζει ὄντως ὁ ἐφηβος ἐντελῶς ἰδιαίτερα ψυχολογικὰ προβλήματα. Προβλήματα ποῦ τὸν ξεχωρίζουν καὶ ἀπὸ τὸ παιδί καὶ ἀπὸ τὸν ἐνήλικον. Ὁ ἐφηβος δὲν εἶναι πλέον παιδί. Δὲν μαζεύει μόνον παθητικῶς ἐντυπώσεις. Ὁ ἐφηβος ζητεῖ πλέον νὰ ὀργανώσῃ, νὰ τακτοποιήσῃ τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον, νὰ βάλῃ λογικὰς βάσεις εἰς τὰς ἐνεργείας του. Ἀρχίζει καὶ κάνει τὸν ἑαυτὸν του ἀντικείμενον παρατηρήσεως, ἀνακαλύπτει τὸν ἑαυτὸν του, ἀποκτᾷ ἐκείνην τὴν συναίσθησιν τοῦ ἑαυτοῦ του, τοῦ «ἐγώ» του, ποῦ δὲν ὑπῆρχε εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Καὶ ὅμως ὁ ἐφηβος ποῦ ἔφυγε ἀπὸ τὴν ἀφελῆ παιδικὴν ἡλικίαν δὲν εἶναι ἀκόμη ἐνήλικος. Δὲν ἔχει κατασταλάξει. Μπροστά του εἶναι ἀκόμη ἓνας κόσμος ἀναριθμητῶν προβλημάτων, μέσα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει ἀκόμη κατορθώσει νὰ προσανατολισθῇ. Ὁ κόσμος ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς τοῦ ἐφήβου εἶναι μᾶλλον πηγὴ ἀνησυχιῶν παρὰ ἀντικείμενον σαφοῦς ἀντιλήψεως. Καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, ὁ ἐφηβος τὸν ἔχει μὲν πλέον ἀνακαλύψει (κάνει τὸν ἑαυτὸν του ἀντικείμενον παρατηρήσεως καὶ ἐλέγχου) ἀλλὰ δὲν τὸν ἔχει κατακτήσει.

Μέσα εἰς τοιαύτην ψυχικὴν κατάστασιν δημιουργοῦνται ὁδῶς ἰδιαίτερα ψυχολογικὰ προβλήματα, μίαν ἐνδιαφέρουσαν δὲ πλευρὰν τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἐξετάζει ὁ Henri Simon εἰς μελέτην του ποῦ ἐδημοσιεύθη εἰς ἓνα τελευταῖον φύλλον τῆς «Vie Intellectuelle» (T. LIII σελ. 92 ἐπ.). Τὴν βάσιν τῆς μελέτης ἀποτελεῖ ἀνάλυσις δύο σπουδαιοτάτων ἐργασιῶν ποῦ ἐξεδόθησαν τώρα τελευταῖως εἰς τὸ Παρίσι ἀπὸ τὸν Maurice Debesse

(ἐκδοτ. Οἶκος Alcan) ἐπάνω εἰς τὸ θέμα αὐτό⁽¹⁾. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀναλύσεως τῶν ἔργων αὐτῶν ὁ Henri Simon μᾶς δίδει μίαν συνοπτικὴν ἀλλὰ σαφῆ καὶ ἐπιτυχημένην ἔκθεσιν περὶ τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον μέχρι σήμερον ἔχει φθάσει ἡ Ἐπιστήμη ὡς πρὸς τὰ προβλήματα αὐτά.

Ἡ ΜΕΘΟΔΟΣ

Καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ βασικὸν πρόβλημα τῆς μεθόδου. Θὰ ἤμποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι τὸ μόνον θετικὸν ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ὅλοι ἔχουν συμφωνήσει, εἶναι αἱ μεθοδολογικαὶ δυσκολίαι αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται. Αἱ δυσκολίαι αὗται εὐρίσκονται μέσα εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Ἡ ψυχολογία τοῦ ἐφήβου παρουσιάζει δυσκολίας τὰς ὁποίας δὲν ἀντιμετωπίζει ἐκεῖνος ποῦ ἐρευνᾷ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ παιδί μόνον ἐκ τῶν ἔξω εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ παρατηρήσῃ, ἀπὸ ὅσα λέγει ἢ ἀπὸ ὅσα κάνει. Ἐνῶ ἀντιθέτως ἐκεῖνος ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ψυχολογίαν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἔχει μπροστά του ἓνα πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἔχει ὅλην τὴν ἰκανότητα τῆς αὐτοπαρατηρήσεως καὶ ἐπομένως καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τὸν ἄλλον τὰ πορίσματα τῆς τοιαύτης αὐτοπαρατηρήσεως. Αὐτὸ ὅμως μόνον κατὰ θεωρίαν. Διότι ἡ αὐτοπαρατήρησις τοῦ ἐφήβου πολὺ ὀλίγον ὠφελεῖ τὸν μελετητὴν τῆς ἐφηβικῆς ψυχῆς. Ὁ ἐφηβος ποῦ ἀποκτᾷ συνείδησιν τοῦ τί γίνεται μέσα του, ἀποκτᾷ καὶ τὴν δυνατότητα νὰ τὸ συγκαλύψῃ, νὰ τὸ παραμορφώσῃ, μὲ ἄλλους λόγους τὴν ἰκανότητα νὰ ψευσθῇ.

Ἐξ ἄλλου οὔτε ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῶν ἰδικῶν του ἐφηβικῶν ἀναμνήσεων εἴμπορεῖ ὁ ἐρευνητὴς νὰ περιμένη πολλὰ πράγματα. Ὁ σημερινὸς ἐνήλικος ἀσκεῖ τὴν ἐπίδρασιν του ἐπάνω εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ χθεσινοῦ ἐφήβου, τὴν παραμορφώνει, τῆς δίδει χαρακτηριστικὰ τῆς σημερινῆς του καταστάσεως, τὴν ἀλλοιώνει μὲ ἐντυπώσεις αἱ ὁποῖαι μεταγενεστέρως ἀπεκτῆθησαν καὶ ἔτσι ἔχομεν εἰς τὴν

(1) Comment étudier les adolescents, examen critique des confidences juveniles, καὶ La crise d'originalité juvénile. Paris 1937.

πραγματικότητα ένα μίγμα που νοθεύει ουσιαστικά τα συμπεράσματα μιας τολαύτης παρατηρήσεως.

Η δια τής υποβολής συστήματος καταλήλων ερωτήσεων έρευνα, εις τήν όποιαν ό Debesse δίδει τήν προτίμησίν του, παρέχει και αύτη τās ιδιαιτέρας δυσκολίας της. Βεβαίως όταν τολαύτα ερωτηματολόγια χρησιμοποιηθούν δια μέγáλον άριθμόν παρατηρήσεων, ήμποροϋμεν νά καταλήξωμεν εις συμπεράσματα ένδιαφέροντα και χρήσιμα. Άλλά και έδω ύπάρχει ό κίνδυνος νά υπερεκτιμηθῆ ή σπουδαιότης τών διαφόρων στατιστικών πινάκων εις τούς όποιους καταλήγουν τολαύτα ερωτηματολόγια. Η ψυχολογία τής έφηβικής ήλικίας, όπως άλλως τε γενικώς ή ψυχολογία, έχει ως αντικείμενον μίαν πραγματικότητα άναγομένην εις τόν πνευματικόν κόσμον, πραγματικότητα, ή όποία δέν ειμπορεί νά κλεισθῆ μέσα εις άριθμούς και εις τά περίφημα tests, δια τά όποια τόσος θόρυβος ειχε γίνει επ' έσχάτων. Δια νά κατανοήση κανείς τήν ψυχήν του έφηβου, πρέπει νά έχη τó δώρον τής διοράσεως, τήν ικανότητα τής ψυχικής επαφής προς τó αντικείμενον τών έρευνών του και τó έσωτερικόν τάκτ, χωρίς τó όποιον δέν θά κατορθώση τίποτε, όσα ερωτηματολόγια και tests και άν χρησιμοποιηθῆ.

Η "ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑΣ,,

Ένα κεντρικόν πρόβλημα που παρουσιάζεται εις τήν ψυχολογίαν του έφηβου είναι τó σχετικόν με τήν τάσιν που έχει ό έφηβος νά ζῆ κλεισμένος μέσα εις ένα έντελώς ιδιόκόν του ιδιόρρυθμον κόσμον ιδεών και αισθημάτων. Έχει μίαν τάσιν ιδιορρυθμίας ή όποία χαρακτηρίζει τήν ψυχικήν του κατάστασιν. «Κρίσιν πρωτοτυπίας» (crise d'originalité) όνομάζει τó φαινόμενον αυτό ό Debesse, ό όποιος παραθέτει πορίσματα έρευνών που έκαμε εις τούς μαθητάς τής école normale και, όπερ ίσως περισσότερο ένδιαφέρον, εις τά διάφορα φιλολογικά έργα που παρέχουν έφηβικάς άναμνήσεις ή έγγραφησαν εις έφηβικήν ήλικίαν. Έμελέτησε, π.χ., υπό τó άνωτέρω πνεϋμα, τήν Confession de l' enfant du siècle, του Musset, ένα βιβλίον του Mauriac, Jeune homme, του Ramon Fernandez, De la personnalité, τόν Βέρθερο του Γκαίτε κλπ..

Έπάνω εις αύτón τόν τρόπον έρεϋνης ό Henri Simon κάνει δύο παρατηρήσεις. Η πρώτη είναι ότι ό Debesse ήγνόησε τόν Marcel Proust. Μειονέκτημα μέγáλο, όπως παρατηρεί ό Henri Simon, και τήν όρθότητα τής παρατηρήσεως θά άντιληφθῆ ό άναγνώστης τών «Άκτίνων», από όσα γράφονται εις άλλην σελίδα του φύλλου τούτου επάνω εις τó βιβλίον του Henri Massis. Η δευτέρα παρατήρησις, άκόμη σπουδαιότερα, είναι ότι όλαι αύται αι έρευναι άφοροϋν έφηβους μορφωμένους και μένει άγνωστος ή ψυχολογία του έργάτου και άγρότου έφηβου. Και ό Henri Simon κάνει έκκλησιν προς τούς λογοτέχνας, νά θελήσουν τέλος πάντων νά περιγράψουν με άντικειμενικότητα και άκριβῆ παρατήρησιν, χωρίς ψεύτικα φτεασίδια, και τόν έφηβον-άγρότην και τόν έφηβον-εργάτην, δια νά ήμπορέση και ό ψυχολόγος νά χρησιμοποιήση τά έργα αύτα δια τήν έργασίαν του.

Η "ΚΡΙΣΙΣ,, ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ

Άλλ' άς επιστρέψωμεν εις τήν «crise d'originalité». Πρέπει νά έχωμεν υπ' όψει ότι ή λέξις «κρίσις» χρησιμοποιείται έδω υπό τήν έννοίαν ένός έντελώς φυσιολογικού φαινομένου και δέν έχει τίποτε τó κοινόν με τήν «κρίσιν» τών ψυχοπαθολογικών φαινομένων. Η κρίσις περι τής όποιας τώρα πρόκειται, άποτελεῖ ένα δημιουργικόν φαινόμενον, διότι με αύτην τήν κρίσιν συντελείται ή ολοκλήρωσις και ή ένοποίηση τής προσωπικότητος. Άκόμη περισσότερο θά ήμποροϋσε νά λεχθῆ ότι άκριβώς τó μη φυσιολογικόν είναι νά μη διέλθη ό έφηβος τολαύτην κρίσιν.

Άπό τó άλλο μέρος όμως πρέπει νά έχωμεν υπ' όψει μας ότι άλλο είναι τó νά καταλαβαίνωμε τήν κρίσιν αύτην και τόν έφηβον που τήν διέρχεται, και άλλο νά τήν ένθαροϋνωμεν και νά ζητοϋμεν νά τήν παρατείνωμεν χρονικώς, όπως μερικοί υπερμοντέρνοι έσοφίσθησαν και εις τόν τόπον μας νά κάμουν. Η κρίσις αύτη έχει τά χρονικά της όρια, τά όποια δέν πρέπει νά τά υπερβῆ. Είναι ένα στάδιον φυσιολογικόν, άλλα στάδιον κρίσιμον και προσωρινόν και ως τολοϋτον πρέπει νά άντιμετωπισθῆ.

ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Τὸ κρίσιμον αὐτὸ στάδιον διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ 14^{ου} μέχρι τοῦ 20^{ου} ἔτους. Καὶ ἡ κρίσις ἐκδηλοῦται τόσον ἐξωτερικῶς ὅσον καὶ ἐσωτερικῶς. Ὁ ἔφηβος δὲν συμμορφώνεται εὐχαρίστως μὲ τὸ «ὄ,τι κάνουν καὶ οἱ ἄλλοι». Ρέπει πρὸς τὴν ἰδιορρυθμίαν, τὴν ἐκκεντρικότητα εἰς κάθε ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς. Εἰς τοὺς τρόπους τοῦ φέρεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τρόπους τοῦ ἐκφράζεσθαι. Εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς συνηθείας. Τοῦ ἀρέσει τὸ παράδοξον, τὸ πρωτότυπον, αἱ κτυπηταὶ φράσεις, προτιμᾷ τὰς ἰδέας ποὺ φθάνουν στὰ ἄκρα. Μέσα του αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἔρημον, καταφεύγων μόνον εἰς τὸν ἐπιστήθιον φίλον, καὶ τότε πάλιν κυρίως διὰ νὰ βρῇ εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ ἔφηβος ζῆ μέσα σ' ἓνα ἰδικό του καλοῦπι.

Αὐτὴ ἡ μόνωσις, αὐτὴ ἡ ἰδιορρυθμία, ἡ «πρωτοτυπία», διαρκεῖ μέχρι τοῦ 20^{ου} ἔτους. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἀρχίζει ἡ προσαρμογὴ, ἡ συμμόρφωσις πρὸς τὸ περιβάλλον. Ὁ νέος ἀρχίζει νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Ἀρχίζει νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἓνα μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅπως καὶ οἱ συνάνθρωποί του. Τὸ μυστήριον σιγὰ-σιγὰ διαφωτίζεται, ἡ μυστικοπάθεια ἐξαφανίζεται καὶ τὴν ψυχικὴν ταραχὴν σιγὰ-σιγὰ διαδέχεται ἡ ἰσορροπία καὶ ἡ γαλήνη.

Ποῦ ὅμως ὀφείλεται ἡ κρίσις αὐτή;

«Μὰ δὲν εἶναι κἄν νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς», θὰ ἔλεγεν ἓνα ἀπὸ τὰ περίφημα «φωτισμένα πνεύματα» καὶ θὰ ἠρπάζετο ἀμέσως ἀπὸ τὸν Φρόυντ.— Μὴ βιάζεσθε τόσον, παρακαλοῦμεν, ἀπαντᾷ ὁ Debesse, διότι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι καὶ τόσον ἀπλοῦν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς κρίσεως αὐτῆς συντελεῖται ὅλη ἡ δημιουργία τῆς αὐτεπιγνώσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁλόκληρος ψυχικὸς κόσμος διαπλάσσεται καὶ διαμορφοῦται. Ἡ προσωπικότης διαμορφοῦται καὶ τὸ ἄτομον προσαρμόζεται πρὸς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον. Βεβαίως καὶ σωματικοὶ λόγοι καὶ ὄρμαι παίζουν τὸν ρόλον των. Ἀλλὰ ὄχι μόνον αὐτοί. Διότι, ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Henri Simon, τοιαύτη κρίσις ἐμφανίζεται μὲ τὸσας ποικιλίας εἰς βαθμὸν καὶ τρόπον ἐκφράσεως, αἱ ὁποῖαι ἀνταποκρίνονται ὄχι εἰς ἀντιστοιχοῦς ποικιλίας σωματικῆς διαπλάσεως ἢ ἐνστίκτων (ἕως τώρα τοῦλάχιστον δὲν ἔχει

καταδειχθῆ τοιαύτη ποικιλία), ἀλλ' εἰς ποικιλίας τοῦ διανοητικοῦ καὶ πνευματικοῦ καταρτισμοῦ τῶν διαφόρων ἐφήβων. Καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτὰς ποικιλίας καὶ τοὺς πνευματικὸς αὐτοὺς παράγοντας δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς ἀγνοήσωμεν, ἐκτὸς ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀγνοήσωμεν συγχρόνως καὶ τὴν πραγματικότητα.

ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ

Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη κρίσις τὴν ὁποίαν περιεγράψαμεν παραπάνω, παρατείνεται ἐνίοτε καὶ πέραν τοῦ 20^{ου} ἔτους καὶ προσδίδει τότε, εἰς ομάδας ὀλοκλήρους ἢ εἰς ἐποχάς, τὰ ἰδικὰ της χαρακτηριστικά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διάφορα κοινωνικὰ φαινόμενα καὶ ἀκόμη ὠρισμέναι τάσεις, ποὺ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, εὐρίσκουν τὴν ἐξήγησίν των εἰς τὴν κρίσιν αὐτὴν, εἰς μίαν παράτασιν τῆς ἐφηβικῆς ἰδιορρυθμίας καὶ τῆς ἑλλείψεως προσαρμογῆς πρὸς τὸ περιβάλλον ἢ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν.

Υπάρχει λοιπὸν καὶ μία ὁμαδικὴ κρίσις πρωτοτυπίας, ἰδιορρυθμίας, καὶ ὁ Debesse ἐξηγεῖ διάφορα φαινόμενα ἀναγόμενα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὴν κρίσιν αὐτὴν, μὲ τὴν ἑλλειψιν προσαρμογῆς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ρωμαντικοῦ καὶ κλασσικοῦ πνεύματος τὴν θεωρεῖ κατὰ βάθος ὡς ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ἐφηβικῆς καὶ ὠρίμου ψυχικῆς καταστάσεως. Ὁ ρωμαντισμὸς ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐφηβικὴν ψυχολογίαν ἐπικρατοῦσαν. Αἱ αὐτόματοι ψυχικαὶ παρορμήσεις εὐρίσκουν ἐλεύθερον τὸ πεδίον τῆς δράσεώς των· ὁ ἄνθρωπος κλείεται μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀντιτιθέμενος πρὸς τὸ περιβάλλον του, καταλήγων εἰς μίαν μελαγχολίαν, εἰς μίαν ἀνησυχίαν γεμάτην μυστικοπάθειαν. Ἀντιθέτως εἰς τὸ κλασσικὸν πνεῦμα κυριαρχεῖ ἡ ψυχολογία τοῦ ὠρίμου ἀνθρώπου. Ἡ λογικὴ ἐλέγχει τὸ αἴσθημα καὶ τὰς ψυχικὰς παρορμήσεις. Ὁ ὅλος ψυχικὸς κόσμος ἔχει ὑπαχθῆ εἰς μίαν πειθαρχίαν. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάσσεται εἰς νόμους, εἰς ὠρισμένους ἠθικὸς κανόνας, τοὺς ὁποῖους ἔθεσεν ὡς ἀνώτερον ὁδηγὸν τῶν πράξεών του.

Ὁ Henri Simon προχωρεῖ πάρα πέρα. Εὐρίσκει εἰς κάθε ποιητὴν (μὲ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν τοῦ πνευματικοῦ δημιουργοῦ)

μίας εφηβικήν ψυχικήν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἔχει παραταθῆ πέραν τοῦ συνήθους ὁρίου ἡλικίας. Ἐκεῖνο πού διακρίνει τὸν ποιητὴν ἀπὸ τὸν ἔφηβον εἶναι ὅτι ὁ ποιητής, μὲ τὴν ποιητικὴν δημιουργίαν, εὐρίσκει τὸ ξέσπασμα τῆς ἠθικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία ὑπάρχει μέσα του.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ Debesse ζητεῖ τὴν ἐξήγησιν καὶ κοινωνικῶν ἀκόμη καὶ πολιτικῶν φαινομένων καὶ κινήσεων εἰς μίαν παρατεταμένην εφηβικήν ψυχολογικὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία εἰς ὠρισμένην ἱστορικὴν ἐποχὴν εἶχεν ἐπικρατήσει. Φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν εἶναι δυνατὸν ἐδῶ νὰ γίνῃ συζήτησις περὶ τοῦ ὀρθοῦ ἢ μὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας αὐτῆς εἰς κάθε μίαν συγκεκριμένην περίπτωσιν. Πάντως δίδεται μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα ὥθησις, παρουσιάζεται μία νέα ὄψις τῶν πραγμάτων. Τώρα πού ἀρχίζει ἡ ψυχολογία νὰ χειραφετῆται ἀπὸ τὴν μόδα τοῦ φροῦντισμοῦ καὶ ἡμπορεῖ πάλιν νὰ ἀναπνεύσῃ μὲ ἐπιστημονικὴν ἐλευθερίαν, θὰ ἔχωμεν τὴν δυνατότητα νὰ ἐξετάσωμεν μὲ τὴν ἀπαιτουμένην προσοχὴν καὶ ἀμεροληψίαν ὅλας αὐτὰς τὰς ἀπόψεις. Τὸ ζήτημα εἶναι ἐρεύνης, μελέτης, ἐργασίας. Ἐργασίας κάπως διαφοροτικοῦ τύπου ἀπὸ ἐκεῖνον πού μᾶς ἔχει κληροδοτήσει ὁ Φρόυντ, ὁ ὁποῖος ἔχει καταπιασθῆ τώρα μὲ τὸ (ψυχιατρικόν, ὡς γνωστόν!) ζήτημα... ἂν ὁ Μωϋσῆς ἦτο Ἑβραῖος ἢ Αἰγύπτιος, διὰ νὰ ἀσχοληθῆ ἴσως κατόπιν μὲ τὸ ἐξ ἴσου ψυχιατρικὸν ζήτημα τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως!

ΔΥΟ ΒΑΣΙΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΑΙ

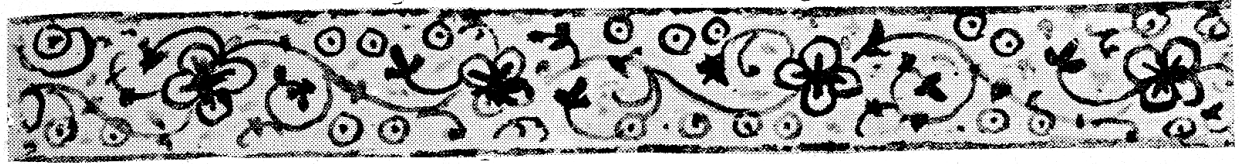
Ἀπὸ ἀπόψεως ψυχολογικῆς, ἡ εφηβικὴ ἡλικία εἶναι μία μεταβατικὴ κατάσταση. Ὁ ἔφηβος, ὅσον καὶ ἂν ἔχη περάσει πλέον τὸ κατώφλι τῆς παιδικῆς ἡλικίας, δὲν εἶναι ὠριμος ἄνθρωπος, ἔστω καὶ ἂν νομίζῃ ὅτι εἶναι τοιοῦτος. Δύο εἶναι αἱ βασικαὶ ἀδυναμιαί, πού κάμνουν μειονεκτικὴν τὴν ψυχικὴν θέσιν τοῦ ἔφηβου. Ὁ ἔφηβος δὲν ἔχει σταθερότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀδυναμία. Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ οἴησις, πού χαρακτηρίζει τὴν εφηβικὴν ψυχὴν.

Ἀπὸ τὸν ἔφηβον λείπει ἡ σταθερότης, διότι λείπει ἡ δημιουργία. Ἐχει μόνον τὴν ἀρνητικὴν ἀποψιν τῆς ζωῆς μέσα του. Διαμαρτύρεται, ἐπικρίνει, δοκιμάζει, ἀπορρίπτει, ὀνειρούεται, ἀλλὰ δὲν ἔχει κάμει ἀκόμη τὴν ἐκλογὴν ἐνὸς σταθεροῦς ἀκολουθουμένου δρο-

μου, ἐνῶ αὐτὴ ἡ ὀριστικὴ ἐκλογὴ δίδει τὴν δύναμιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰσορροπίαν.

Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὸν ἔφηβον λείπει ἡ πεῖρα, ἡ κρίσις καὶ ἡ σύγκρισις μὲ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον. Καὶ ἐπομένως ὁ ἔφηβος ἔχει στρέψει τὸ βλέμμα του διαρκῶς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Ἔτσι κατανατᾷ νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἐξαιρετικὸν ὄν. Κάθε φαινόμενον πού συμβαίνει εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ θεωρεῖ ὡς κάτι τι τὸ ἔκτακτον καὶ προσηλώνει ὅλην τὴν προσοχὴν του ἐπάνω εἰς αὐτό. Κυττάζει τὸν ἑαυτὸν του μέσα εἰς τὴν μονομερῶς τρεφομένην φαντασίαν του, ὅπως ὁ Νάρκισσος ἐπάνω εἰς τὸ νερό· καὶ ἀποκτᾷ ἐπομένως τὴν ιδέαν ὅτι «αὐτὸς εἶναι καὶ ὄχι ἄλλος». Καὶ ὅμως ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς πραγματικότητος, τοῦ ἐνδεοῦς, τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν στροφὴν πρὸς τοὺς συνανθρώπους, εἰς τὴν ἐναρμόνισιν πρὸς τὸ σύνολον. Καὶ αὐτὴ ἡ δύναμις λείπει ἀπὸ τὸν ἔφηβον. Ἡ κρίσις τῆς ἰδιορρυθμίας τὸν καθιστᾷ πρὸς καιρὸν ἀνίκανον πρὸς θετικὴν ἔρευναν, πρὸς δημιουργίαν. Ἐχει μέσα του τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ μεγαλείου, ἀλλὰ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ κρίσις τῆς ἰδιορρυθμίας τὸν καθιστᾷ ἀνίκανον νὰ κάμῃ μεγάλα πράγματα. Μέσα του βράζουν ὅλα τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα, ἀλλὰ φιλοσοφία δὲν γίνεται χωρὶς πειθαρχίαν τοῦ πνεύματος, ὅπως καὶ ἡ ἠθικὴ τελειότης δὲν κατορθώνεται χωρὶς τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν αὐτεπίγνωσιν.

Συμπέρασμα. Ὁ ἔφηβος πρέπει νὰ ὠριμάσῃ. Πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ, διὰ μιᾶς κανονικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ψυχικοῦ του ὀργανισμοῦ, σταθερὸν κανόνα τῆς ζωῆς του, πρέπει νὰ ἀφήσῃ τοὺς ναρκισσισμοὺς καὶ νὰ λάβῃ καὶ αὐτός, μὲ ὅλην τὴν ταπεινώσιν πού ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα, τὴν θέσιν του μέσα εἰς τὸ σύνολον. Ἴσως αὐτὰ θεωρηθοῦν μειωτικὰ ἀπέναντι ἐκείνων τῶν ὕμνων, πού ψάλλουν εἰς τὸν ἔφηβον διάφοροι κόλακες, πού θὰ ἤθελαν νὰ τὸν ἔχουν διαρκῶς εἰς τὴν ἄωρον εφηβικὴν κατάστασιν. Ἀλλὰ, ὅσοι πράγματι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἀλήθειαν, θὰ καταλάβουν ὅτι καὶ ἐδῶ συμπιπτει ἡ ἐπιστημονικὴ ὀρθότης μὲ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν σκοπιμότητα. Διότι ἀκριβῶς ἐκεῖνος, πού τονίζει εἰς τὸν ἔφηβον ὅτι ἔχει ἀνάγκην νὰ ὠριμάσῃ, αὐτὸς τὸν φέρνει κοντὰ εἰς τὴν ὠρίμανσιν, τὴν λύτρωσιν, τὴν ἐπιτυχίαν.

ΕΝΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ

(Διήγημα).

Ξαπλωμένος, δεμένος για πάντα στο κρεβάτι. Τον έχει πνίξει ή σκόνη από παντού, αφού κανένας δεν έρχεται να καθαρίσει εδώ μέσα. Συχάθηκε τον εαυτό του. Κι' απέξω απ' το δωμάτιο ακούει το γυιό του που λέει της γυναίκας του :

—Νά πῆς τοῦ γέρου νά σοῦ δώση λεφτά, γιατί θά μῶ μέσα καί θά τοῦ σπάσω τὸ κεφάλι. Νά μάθῃ νά μὴν κρατᾶ κρυφὸ κέμερι!

Κι' ὁ γέρος ποὺ δὲν ἔχει πειὰ οὔτε δεκάρα, βλέπει κι' ὅλας μὲ τὴ φαντασία του τὸ γυιό του νάρχεται καταπάνω του....

Στὸ σπίτι ἔχουν ἐπισκέψεις· μιὰ ξένη γυναῖκα μιλάει μὲ τὴ νύφη του. Τὴν ἀκούει καθαρά—δὲν κάνουν τὸν κόπο νά χαμηλώσουν τὴ φωνή :

—Ἔχω, καυμένη, κι' αὐτὸ τὸ κούφταλο, τὸ συχαμένο πρᾶμμα.

—Τί πρᾶμμα;

—Νά, αὐτὸν τὸ σακάτη τὸν πεθερό μου.

—Μπᾶ, ἔχεις καὶ τὸν πεθερό σου;

—Ἄ, δὲν στόχα πῆ, ἔχεις δίκηο· νᾶξερες τί τραβάω μὲ δαῦτον!

—Τὸν πεθερό σου! Μὰ δὲν σὲ εἶχα γιὰ τόσο κουτή. Τόνε βαστᾶς ἀκόμα;

—Καὶ νά δῆς πού, μ' ὅλα του τὰ γεράματα, δὲν ἐννοεῖ νά μετακομίση στὸ νεκροταφεῖο. Εἶναι κορακοζώητος. Γεμάτος ζωῆ, πειὸ πολὺ κι' ἀπὸ σένα κι' ἀπὸ μένα....

Ναί, ἔχουν δίκηο οἱ γυναῖκες. Δὲν ἔρχεται ὁ θάνατος. Τὸν παρακαλεῖ ὁ γέρος, τὸν ἱκετεύει. Μὰ ποῦ; Ἴσως μάλιστα ὅσο περνάει ὁ καιρὸς, τόσο καὶ τὸ μυαλό του φρεσκάρεται περισσότερο. Εἶναι γιὰ νά καταλαβαίνῃ καλλίτερα, ὅ,τι γίνεται γύρω του...

Κι' ὅμως κάποτε φάνηκε πὼς θά τοῦ γινόταν τὸ χατῆρι. Ἀρρώστησε ἀπὸ ἀρρώστεια κακῆ. Σαράντα μέρες μὲ πυρετό. Χωρὶς φαί.

Ἀπαρατημένος σὰν τὸ σκυλί, στὸ αἰώνιο κρεβάτι. Ἐνοιωθε πὼς ἔσβυνε....

Κι' ἐδῶ δὰ στὸ σκοτάδι, ἓνα βράδυ, τὸν πῆραν τὸν γέρο τὰ κλάμματα. Γιατί;... Κι' αὐτὸς δὲν ξέρει. Μὰ ποῦ βρέθηκε ἓνα τέτοιο παράπονο βαθύ, ἓνας πόνος ἀλλοιώτικος, ἀβάσταχος!... Ἐνοιωθε πὼς ἦταν μονάχα μιὰ κλωστή—κορμί, χέρια, πόδια, μιὰ κλωστούλα τιποτένια. Δὲν τὸν πείραζε ποὺ θά πέθαινε. Μὰ ἤθελε νά μὴν πεθάνῃ ἐκεῖ δὰ μέσα, μονάχος, σὰν τὸ ἀγρίμι τοῦ λόγγου, συντροφεμένος ἀπὸ βροσιὲς καὶ κατάρες. Δὲν ἦταν πουθενὰ στὸν κόσμο μιὰ σταλιά ἀγάπη, μιὰ σταλιά ἐλπίδα καὶ γιὰ τὸν φτωχὸ γέρο ποὺ πέθαινε; Διψοῦσε τόσο βαθειὰ μιὰ σταγόνα καλωσύνης! Μιὰ μοναχὰ σταγονίτσα, ἓνα λόγο—ἄς εἶναι μόνο μιὰ γελαστὴ ματιά, ἓνα χέρι νά περάσῃ στὸ μέτωπο καὶ νά τοῦ κλείσῃ τὰ μάτια.

Δὲν εἶχε τί ἄλλο νά κάνῃ. Καὶ ζήτησε τὸ παιδί του.

Τὸν ἀκουσε, ἤρθε. Μὰ καλλίτερα νά μὴν ἔρχόταν :

—Παιδί μου, θά πεθάνω. Θέλω νά μὲ συγχωρέσῃς ἂν σοῦφταιξα. Τὰ γεράματα... ἡ ἀρρώστεια....

Κι' ἀκόμα....μὴ θυμώσης....Θέλω, παιδί μου, νά σὲ συγχωρέσω κι' ἐγώ. Νά πεθάνω ἡσυχασμένος. Νά σὲ θυμᾶμαι ὅπως τὸν καιρὸ ποὺ ἦσουναι παιδάκι μὲ τὶς ποδίτσες. Εἶχε πεθάνει ἡ μητέρα σου καὶ μὲ εἶχες ἐμένα καὶ γιὰ πατέρα καὶ γιὰ μητέρα. Θυμᾶσαι ποὺ μ' ἀγκάλιαζες καὶ μὲ φιλοῦσες; Ἐλα, παιδί μου, νά τὰ ξεχάσουμε ὅλα τώρα. Καὶ νά ποῦμε πὼς εἶναι σὰν τότε....Ἐλα, Τώνη μου, παιδί μου...

Κλάμματα, πολλὰ κλάμματα.

—Δὲν τὰ παρατᾶς αὐτά, λέω ἐγώ, γέρο; Δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἐσύ. Θὰ πεθάνουμε μεῖς κι' ἐσύ θά στέκης ἀκόμα αὐτοῦ, ριζωμένος στὸ κρεβάτι. Ἐλα, μούχεις ὄρεξι γιὰ αἰσθήματα. Ἄσε ὅμως τὸ μελόδραμα, γιατί νευριάζω. Κύττα, καλλίτερα, νά μὴ σκούζῃς

και δὲν μᾶς ἀφίνης νὰ κοιμηθοῦμε.

Πάλι ὁ γέρος· «Τῶνη...ὁ πατέρας σου... Δὲν φοβᾶσαι;»

Μὰ ἔφυγε. Καὶ ἡ κουβέντα κρυστάλλωσε στὰ χεῖλη τοῦ γέρου. Τὰ μάτια του ἔμειναν στητά, ὄλο ἐρώτησι. Δὲν ἔκλαιγαν πειά.

Δὲν πέθανε ὅμως. Κάτι εἶχε μέσα του στοιχειώσει καὶ τὸν ἐκρατοῦσε ριζωμένο στὸ κρεβάτι, ὅπως εἶχε πῆ ὁ γυιός.

— Ἀκοῦς ἐκεῖ, ὁ γέρος σου ἤθελε σήμερα καὶ παρέα. Μοῦ ζήτησε νὰ τοῦ στείλω τὸν Λάκη.

— Ἀλήθεια; Χά, χά... Σὰ δὲν ἔχει μιὰ σταλιά φιλότιμο, νὰ συρθῆ ἴσαμε τὸ παράθυρο καὶ νὰ πέση νὰ τσακιστῆ, νὰ πάη στὸ καλό, νὰ ἡσυχάσωμε κι' ἐμεῖς. Φτάνει μο-

νάχα νὰ μὴ μᾶς βάλη σὲ μελάδες καὶ μᾶς τραβᾶνε πὼς τὸν ἐγκρεμίσαμε γιὰ νὰ τὸν κληρονομήσουμε.....

.... Τί; Πῶς; ... Ὡστε ἔτσι; Αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ λύσις· ἴσαμε τὸ παράθυρο μπορεῖ νὰ συρθῆ. Ἐ, ἅμα πάη ὡς ἐκεῖ, ὅλα θὰ τελειώσουν μονομιᾶς.

Ὅλο τὸ πᾶν εἶναι ὥσπου νὰ φθάση στὸ παράθυρο. Ὑστερα θὰ σβύσουν μέσα στὸ χάος. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, πὺ μπορεῖ καὶ τὸ κουνάει..... θὰ στηριχθῆ στὴν καρέκλα, ὕστερα στὸ κρεβάτι, στὴν ἄλλη καρέκλα..... Φτάνει μόνο νὰ λείπουν αὐτοὶ ἀπὸ τὸ σπίτι.

Δὲν ἄργησε κι' αὐτὸ. Στὸ σπίτι ἦταν μόνο τὸ μικρὸ ἐγγονάκι, πὺ διάβαζε στὴν τραπέζα. Ἀπόγευμα. Ὁ γέρος κατάφερε κι' ἔπεσε μπρούμητα πάνω στὴν καρέκλα πὺ ἦταν δίπλα στὸ κρεβάτι του. Ὑστερα ἔφερε κοντὰ τὴν ἄλλη κι' ἀπλώθηκε ἴσαμε κεῖ. Νά, τὸ παράθυρο. Ἦταν πειὰ δίπλα του.....

Στὸ νοῦ του δὲν εἶχε τίποτα. Ὅ,τι ἔκανε τὸ εἶχε σχεδιάσει ἴσαμε καὶ τὴν παραμικρὴ λεπτομέρεια. Ἡμέρες τώρα ἡ κίνησι πὺ θᾶκανε γιὰ νὰ πέση στὸ κενὸ εἶχε ποτίσει λὲς ὄλο του τὸ κορμί. Ὁλος ὁ ἑαυτὸς του δὲν ἦταν ἄλλο τίποτα παρ' αὐτὴ ἡ κίνησι πρὸς τὰ ἔμπρὸς κι' ἀμέσως τὸ γρήγορο πέταγμα πρὸς τὰ κάτω, ὅταν τὰ γύρω θ' ἀνέβαιναν βιαστικὰ σὰν ἓνα πλῆθος φουσαλίδες μέσα σὲ μποτίλια νεροῦ. Τὸ ἔνοιωθε σὰν ἓνα φτεράκισμα ἔντονο, βαρὺ, πιεστικό—μὲ ὀρηκτικὸ χτύπημα στὴ γῆ. Ὁλος μαζί, χέρια, πόδια, κεφάλι, κορμί, νὰ χτυπήση—σὰν κουρέλι—στὶς πλάκες.

Μὰ τ' εἶν' αὐτὸ; Μὴν ὄνειρεύεται; Μήπως βρίσκεται ἀκόμη, παιδάκι, στὰ γόνατα τῆς μητέρας του; Ἡ μὴ τὸν ἐπῆρε ὁ ὕπνος σὲ κανένα γρασίδι, δίπλα στὸ ποτάμι, κι' εἶν' ἓνας ὕπνος κακὸς ὄλο τοῦτο τὸ βάσανο τῶν ὀγδόντα του χρόνων.....

Αὐτὸ τὸ τραγουδάκι πὺ ἀκούει τώρα, τῷλεγε ἡ μακαρίτισσα ἡ μάννα του. Τῷλεγε κι' ὁ ἴδιος ἐκεῖνα τὰ χρόνια. Μέσα στὸ σπίτι μὲ τὰ βασιλικά.

Τὸ παιδικὸ του τραγουδί! Τὸ εἶχε μάθει καὶ τὸ ἔψελνε καὶ ὁ πατέρας του. Νά τον! Αὐτὸς εἶναι! Αὐτὸς τὸ τραγουδάει! Βέβαια! Τώρα θ' ἀκούση καὶ τὸ «φῶς ἰλαρόν». Ὁ

γέρο-πατέρα με τὴ λευκή, μεταξένια γενειάδα τὸ ψέλνει, με τὴν Σύνοψι στὰ χέρια κι' ἡ μητέρα θυμιατίζει μπρὸς στὰ εἰκονίσματα. Μὰ ναί, ναί, ἡ μητέρα εἶναι

Ἔνας κρότος βαρὺς—ἡ μιὰ καρέκλα ἔπεσε. Δὲν ἦταν παρὰ φαντασίες ἑνὸς ἐτοιμοθάνατου. Νὰ ὁ Λάκης, τὸ ἐγγονάκι του, πὺν ἄκουσε τὸν κρότο καὶ μπῆκε μέσα. Αὐτὸς ἦταν πὺν ἔψελνε τὸ παλῆο τραγουδάκι.

Τρόμαξε τὸ παιδί. Ὁ γέρος, τυλιγμένος στὸ σεντόνι του, ἀνεβασμένος στὸ παράθυρο. Ἰσχνός, κατάχλωμος, ἴδιο πῶμα.

Ἔβαλε τὰ κλάμματα: «Παπποῦ, τί ἔχεις;.... Τί ἔχεις, παπποῦ;»

Μετάνοιωσε τρομερὰ γιὰ ὄλο τὸ κάμωμά του ὁ γέρος—κι' ἄς τῶχε ποθήσει ἴσαμε τὰ εἴκοσί του νύχια—ἀφοῦ τρόμαξε τὸ μικρό. Καὶ βάλθηκε νὰ τὸ καθησυχάση; Τίποτα, παιδί μου, θὰ σοῦ πῶ. Θὰ σοῦ ἐξηγήσω. Μὴ φοβάσαι, μικρό μου. Νά, βοήθησέ με νὰ κατέβω. Σήκωσε τὴν καρέκλα. Ἔλα μπράβο, τὸ πουλάκι μου. Ἔλα.... Φέρε κοντὰ καὶ τὴν ἄλλη.... Ἔτσι. Ἄσε με τώρα καὶ θὰ ξαναπάω στὸ κρεββάτι.

Ἐδῶ ἐπόνεσε πολὺ. Θὰ ξαναπήγαινε στὸ κρεββάτι, στὴ ζωή, στὸ μαρτύριο. Ναί, μὰ δὲν μποροῦσε νὰ τρομάξῃ τὸ μικρό, νὰ πέσῃ νὰ σκοτωθῇ μπροστὰ στὰ ματάκια του. Καὶ ξαναγύρισε. Χρειάσθηκε μάλιστα νὰ ξεφυγῇ τὶς ἐρωτήσεις τοῦ Λάκη—τὸ κεφαλάκι του εἶχε γεμίσει ἀπορίες, πῶς ἦταν αὐτό, νὰ κουνηθῇ ὁ γέρο-παπποῦς ἀπὸ τὸ κρεββάτι του. Γιὰ ν' ἀλλάξῃ κουβέντα ὁ γέρος, τὸν ἐρώτησε: Ποιὸς σοῦ τῶμαθε, Λάκη, αὐτὸ τὸ τραγοῦδι πὺν ἔλεγες πρὶν;

—Ὁ δάσκαλός μας στὸ Κατηχητικό.

—Μπᾶ, γιὰ φαντάσου, ζῆ ἀκόμα τὸ τραγουδάκι.... Ἐέρεις, τῶλεγα κι' ἐγώ, ὅταν ἤμουν στὴν ἡλικία σου. Μοῦ τῶχε μάθει ἡ μακαρίτισσα ἡ μητέρα μου. Πόσα χρόνια!... Ὁραῖο δὲν εἶναι;

—Σ' ἀρέσει, παπποῦ; Κι' ἐμένα μ' ἀρέσει. Μὰ δὲν ξέρεις τί ὠραῖα πὺν εἶναι στὸ Κατηχητικό. Ὁ μπαμπᾶς καμμιά φορὰ μὲ μάλώνει, μὰ ἐμένα μ' ἀρέσει καὶ πάω. Κάνω καλά, παπποῦ;

—Ναί, καλά....

—Ὁ δάσκαλός μας εἶναι τόσο καλός! Ὁλο μᾶς χαμογελάει. Καὶ μᾶς λέει κι' ὠραῖες ἱστορίες. Θέλεις νὰ σοῦ πῶ, παπποῦ, τὴν ἱστορία πὺν μᾶς εἶπε προχθές;

Ὁ παπποῦς δὲν εἶχε ὄρεξι γιὰ ν' ἀκούσῃ

ἱστορίες. Μὰ ὁ μικρὸς ἄρχισε κι' ὄλας:

—Τὸ μάθημα ἦταν πῶς ἅμα μᾶς βρῖσκη κανένα κακό, πρέπει νὰ κάνουμε ὑπομονή, γιατί ὁ Θεὸς ἔχει τὸ σκοπὸ Του πὺν ἀφίνει νὰ ὑποφέρουμε. Ἔτσι μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνα παιδί, πὺν τὸ λέγανε Γιάννη. Μιὰ μέρα ἀρρώστησε ξαφνικὰ ὁ Γιάννης κι' οἱ γιατροὶ τοῦ δίνανε φάρμακα. Εἶχε πυρετό, ἦταν πολὺ ἀρρωστος. Τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ τὸν λυπόντουσαν τὸν Γιάννη, μὴ ξέροντας τὴν αἰτία. Ὁ Γιάννης ὅμως ἔκαμε ἐμετὸ ἕνα σωρὸ ροδάκινα πὺν εἶχε φάει καὶ τότε μαρτύρησε πῶς τὰ εἶχε κλέψει ἀπὸ ἕνα φτωχὸ μανάβη. Ὁ Θεὸς εἶχε σκοπὸ νὰ τὸν κάνη νὰ διορθωθῇ. νὰ γίνῃ καλὸ παιδί. Ζήτησε λοιπὸν ὁ Γιάννης συγχώρεση καὶ ὁ τότε Θεὸς τὸν ἔκαμε καλά....

Ὁ γέρος εἶχε στηλώσει τὰ μάτια του στὸν Λάκη καὶ τὸν ἐκύτταζε σὰν ἀφηρημένος.

—Δὲν μοῦ λές, Λάκη, συγχωράει ὄλους ὁ Θεὸς ἅμα τοῦ τὸ ζητήσουνε;

—Ἄντε καλὲ παπποῦ, ἐσὺ δὲν τὸ ξέρεις, πῶς ὁ Θεὸς ὄλους θέλει νὰ μᾶς συγχωρήσῃ; Ὁ δάσκαλος μάλιστα μᾶς εἶπε πῶς ἅμα κανένας ἀμαρτωλὸς γίνῃ καλὸς ἄνθρωπος, στὸν οὐρανὸ ἀπάνω γίνεται μεγάλη χαρὰ....

Τὸ μικρὸ ἐγγονάκι μου ἔφυγε πρὶν ἀπὸ λίγο. Ἦρθαν ἐν τῷ μεταξὺ κι' οἱ γονεῖς του καὶ κάθισαν στὸ τραπέζι. Ἐνύχτωσε. Καθὼς δὲν μ' ἀνάβουν φῶς, παρηγοριά μου ἔχω κάθε βράδυ τὸ παράθυρο, ὅπου τὸ θαμπὸ γαλάζιο φῶς τῆς ἡμέρας σβύνει ὄλοένα. Ἀργότερα μοῦ φέρνει κάποιον ἀντιφέγγισμα ἀπὸ τὰ φῶτα τοῦ δρόμου. Μ' ἀπόψε τὰ μάτια μου δὲν εἶναι καρφωμένα στὴν τετράγωνη κορνίζα του. Εἶμαι μαζεμένος στὴ γωνιά μου κι' ἔχω ἕνα αἰσθημα σὰν νὰ γύρισα τώρα δὰ ἀπὸ μακρυνὸ ταξεῖδι σὲ πέλαγα καὶ σὲ φουροῦνες. Τί κούρασι!.... Κι' ὄλο τριγυρίζουν μέσα στὸ μυαλό μου ὄλοζώντανες εἰκόνες ἀπὸ τὰ περασμένα.

Ἐρχονται, φεύγουν, φανερώνονται ἄλλες, κι' ὄλα κάτι τὰ ἐνώνει, σὰν κάτι νὰ θέλουν ὄλα νὰ μοῦ ποῦν....

Τὸ σπίτι μας τὸν καιρὸ πὺν ἤμουνα παιδάκι.... Σὰν νὰ τοὺς βλέπω τώρα δὰ τοὺς βασιλικούς στὰ παράθυρα, τὸ χαγιάτι με τὴν τζαμαρία, τὶς δροσερὲς κάμαρες με τὰ γερόμενα πατζούρια. Κι' ἂν φαντασθῶ πῶς εἶναι βραδάκι, βλέπω καὶ τὴ σκιά τῆς μακα-

ρίτισσας τῆς μητέρας μου, τριγυρισμένη ἀπὸ τοὺς εὐωδιαστοὺς καπνοὺς τοῦ λιβανιοῦ. Ἐκείνη ἢ γλυκεῖα μυρουδιὰ πὺν σκορπιζότανε τριγύρω κάθε ἴσπερνό, μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ἢ ἴδια ἢ ψυχὴ τῆς... Νὰ κάμω τὸν σταυρό μου... Θεὸς σχωρέστηνε...

Ἐναν ἀέρα εἰρήνης ἀνάσαινες μέσα στὸ σπίτι μας. Ὅλα ἦσαν ἤσυχα, δίχως φωνές καὶ σ' ὄλους ἔβλεπες ἕνα χαμόγελο... Πᾶνε τώρα ὅλοι... Μὲ τριγυρίζουν μονάχα οἱ σκιές τους, χαρούμενες πάλι, γελαστές. Τί ἐποχὴ! Θυμᾶμαι πὺν τριγύριζα μονάχος στὴν ἐρημιά, ἀκολουθώντας τὸ ποτάμι μας κατὰ τὸ βουνὸ κι' ἔχοντας γιὰ σύντροφο τὸ θόρυβο τοῦ νεροῦ, ἰδίως ὅπου ἔπεφτε ἀπὸ ψηλά. Τί μεγάλες ιδέες καὶ τί ἀπορίες μπροστὰ στὴ μεγάλη ζωὴ... Ἡμουνά τὸ μόνο ἀγόρι, στὸ σπίτι μας. Ὁ πατέρας θέλησε νὰ μὲ σπουδάση, ἔκαμε τὸ πᾶν καὶ μ' ἔστειλε στὴν Ἀθήνα. Ἡρῆθα. Ἀποτραβήχτηκα σ' ἕνα δωμάτιο στὴν Πλάκα κι' ὄλο διάβαζα. Οὔτε καφενεῖο μ' ἔβλεπε, οὔτε τίποτα. Συζητήσεις μόνο μὲ μερικοὺς φίλους. Ἐνθουσιασμός ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Τὸν Θεὸ τὸν ἔβαζες κάτω ἀπὸ τὸ μικροσκόπιο κι' ἔβλεπες πὼς ἦταν ἕνας ἀέρας, ἕνα τίποτα. Ἐσὺ, ὁ μορφωμένος, γινόσουνα Θεός. Ἐσὺ πὺν ἤξερες κατὰ βάθος κι' εἶχες ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν προλήψεις τῶν ἀμαθῶν. Τί χαρά, ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς ἀνωτερότητας αὐτῆς! Καὶ τί ζάλη!...

...Τί καταστροφή ὅμως, ὅταν λίγο-λίγο καταλάβαιναν στὸ σπίτι τὴν νέες ιδέες μου. Ἐρχεται στὸ νοῦ μου τώρα μιὰ σειρὰ ἀπὸ εἰκόνες, ἀπὸ γράμματα πὺν μὲ ἐξόρκιζαν ν' ἀφήσω «τ' ἀφορισμένα βιβλία», ἀπὸ θυμὸς τοῦ γερο-πατέρα, πὺν θύμωνε γιὰ νὰ κρύψει τὸν πόνο του. Τί μαρτύριο γιὰ τὰ γηρατειά του!

Παντρεύτηκα.... Ὑστερ' ἀπόχτησα ἕνα παιδί. Τί δὲν ἔκαμα γιὰ νὰ τοῦ μεταδώσω τὴν δική μου ιδέα... Μοῦ φαίνεται πὼς ἀκούω τώρα δὲ μιὰ σφυριχτὴ φωνὴ πὺν μοῦ λέει: «Ἄ, σ' αὐτὸ δὲ τὰ κατάφερες στὴν ἐντέλεια. Ἐσὺ εἶχες τὴν ιδέα, ἀλλὰ τὴν ἐφαρμόζει μόνο ὁ Τώνης. Μάλιστα αὐτὸς εἶναι ὁ νέος ἄνθρωπος, μὲ τὴ χειραφετημένη σκέψη». Εἶν' ἀλήθεια πὼς σ' ὄλη μου τὴ ζωὴ δούλεψα πιστά. Καὶ δὲν ἔκανα τρέλλες. Ἄμα περᾶση κανεὶς τὰ νειᾶτά του φρόνιμα, συνειθίζει στὴ μετρημένη ζωὴ. Ὑστερα ἔκείνη ἢ ἀτμόσφαιρα τῆς ζωντανῆς καλωσύ-

νης πὺν ἀνάσαινες μέσα στὸ σπίτι μας, ἔκαμε τὴν καρδιά μου ἀνίκανη γιὰ τὴν μεγάλες, τοῦλάχιστον, κακίες. Δὲν ἔβλεπα λοιπὸν τί θὰ μοῦ ἔδινε ἢ πίστη. Ἡ «ἐλεύθερη ἠθικὴ» μοῦ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ ζῶ ἤσυχα, μὲ τὴν ὑπόληψι τοῦ κόσμου, χωρὶς δράματα.

Ἐμπέρεδευα ὅμως τὰ πράγματα. Κι' ὁ Τώνης, μὲ τὴν τυραννίαν πὺν ὑπέφερα ἕξ αἰτίας του, στάθηκε τὸ ὄργανο γιὰ νὰ καταλάβω. Αὐτὸς δὲν ἀναστήθηκε μέσα στὸν θησαυρὸ πὺν ἐγὼ εἶχα παραλάβει καὶ πὺν, γιὰ ἀτομικὸ μου λογαριασμό, εἶχα κρατήσει πάντα μέσα στὴ ζωὴ μου—ὅσο κι' ἂν τὸν περιφρονοῦσα. Ἐκαμα τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴν ἀποκτήσῃ «σκουριασμένες» ιδέες. Ἐγὼ ὁ ἴδιος παρακολουθοῦσα μὴν τύχη καὶ βρῆ καθόλου θέσι μέσα στὴν καρδιά του ἢ πίστη σὲ ὅ,τιδήποτε παραπάνω ἀπὸ τὴν ὕλη. Ἀγωνίσθηκα νὰ τοῦ ἐξηγῶ τὸ πᾶν μὲ τὴν Ἐπιστήμη. Τὸν ἔκαμα νὰ πιστεύῃ στὸ κορμί καὶ μόνον στὸ κορμί. Καὶ πόσο ἐπέτυχα, τὸ δείχνει τὸ ψυχικὸ μαρτύριο πὺν ὑπέφερα ἀπ' αὐτόν—ὄχι ἀπ' αὐτόν, ἀπὸ τὴν ιδέα του, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ιδέα μου...

Τὴν ιδέα μου! Πρέπει ἐπὶ τέλος ν' ἀνοιξῶ τὰ μάτια μου καὶ νὰ τὸ ἰδῶ. Αὐτὸ εἶναι! Ἡ ἴδιες ἢ ιδέες μου, πὺν γιὰ χάρι τους φαρμάκωσα τὸν πατέρα καὶ τὴν μάνα μου, ἢ ιδέες μου πὺν ὁ Τώνης τὴν ἔκανε ζωὴ, μὲ τυράννησαν ὡς ἐκεῖ πὺν δὲν πέρνει. Πληρώθηκα!

Πρῶτα-πρῶτα ἀρχίσαμε μὲ τὰ νυχτοπερπατήματα τοῦ Τώνη. Γλέντια, μεθύσια, θέατρα, παραλυσίες. Στὸ τέλος τὸν ἐτύλιξε μιὰ...—νὰ μὴ τὴν πῶ, ἀφοῦ εἶναι τώρα ἢ μητέρα τοῦ μικροῦ μου φίλου, τοῦ Λάκη—καὶ τὴν ἐστεφανώθηκε. Καυγάδες, γκρινιές μεταξύ τους, ἄλλο τίποτα. Ἀπ' τὴν μιὰ πόρτα βγαίνει ὁ Τώνης κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἢ Ρίτα. Καπνίζει κι' αὐτὴ, πίνει, τρέχει σ' ὄλα τὰ κέντρα μέρα-νύχτα.

Ἐρῆμαξε ὁ Τώνης ἀπ' τὰ πολλὰ ἔξοδα. Κι' ἦρθανε τότε δυὸ συμφορὲς μαζεμένες: Ἀρρώστησα—οἱ πολλὲς στενοχώριες μὲ φάγανε—καὶ τὸν Τώνη τὸν ἔδιωξαν ἀπ' τὴν Τράπεζα γιὰ κάτι «διαχειριστικὲς ἀνωμαλίες». Μιὰ κατάχρησις. Θὰ πήγαινε φυλακὴ.

Τί νᾶκανα; Ἐπῆρα τὴν ἀποζημίωσι πὺν μοῦδωσαν ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία κι' ἐπλήρωσα ἐγὼ. Μοῦπαν νὰ μὲ πάρουν στὸ σπίτι νὰ μὲ περιποιῶνται, στὴν κατάστασιν πὺν ἤμουν. Ἐδέχθηκα. Ἦταν τότε πὺν ἢ νύ-

φη μου μόλις είχε γεννήσει τὸν Λάκη—κι' ἐγὼ δὲν ξέρω πῶς δέχτηκε καὶ ἔκαμε παιδί, αὐτὴ πού δὲν ἤθελε οὔτε νὰ τ' ἀκούσῃ—καὶ πίστεψα ὁ ἔρημος πὼς θ' ἄβραζαν μυαλὸ μπροστὰ στὴν κούνια ἐνὸς μωροῦ.....

Μὰ ποῦ!... Ὁ Τῶνης ἄρχισε κάτι ὑποπτες δουλειές. Λίγο-λίγο μοῦφαγαν κι' ὅ,τι οἱ κονομίες εἶχα, σὲ τρία χρόνια μέσα. Κι' ὕστερα..... ὕστερα ἀρχίσαμε. Ἄς φύγουν ἀπ' τὸ νοῦ μου οἱ ἐφιάλτες....

Ναί, μὰ τώρα νοιώθω πὼς ἔτελείωσε τὸ μεγάλο ταξειδί. Ἄραξα. Γλυκαίνει τὸ κορμί μου ἢ ἀνάπαυσι. Καὶ δίχως νὰ τὸ θέλω περνάει ἀπ' τὸ νοῦ μου ἢ σκιά τοῦ πατέρα μου. Μιὰ φορὰ πού εἶχα πάει στὸ χωριό, τὸν ἄκουσα πού ἔλεγε τῆς μητέρας μου : « Ἐ-

γὼ φταίω, σοῦ λέω, ἐγὼ, πού τὸν ἔστειλα στοὺς ἄθρους νὰ τὸν κάμουν ὁμοίον τους». Ἄπὸ τὴν φωνή του κατὰλοβα πὼς δάκρυσε. Καὶ πρόσθεσε: «Θεέ μου, γλύτωσε τὸ παιδί πού σοῦ χάλασα, κι' ἄς εἶναι καὶ τὴν ὥρα πού θὰ πεθάνῃ. Μὴ χαθῇ ἄνθρωπος τῆς φαμελιᾶς μας!»

Ναί, καὶ μένε πατερούλη. Γίνομαι ξανὰ πάλι παιδάκι μὲ κοντὰ παντελονάκια. Κι' ἔρχομαι.... σὲ ψάχνω... νὰ μὲ πάρῃς στὰ γόνατα ἐκεῖ δὰ στὸ μεγάλο σκαμνὶ πού καθόσουν, νὰ σ' ἀγκαλιάσω, ν' ἀκουμπήσω τὸ κεφάλι ἐπάνω σου, νὰ σοῦ φιλήσω τὸ χέρι καὶ νὰ σοῦ πῶ πῶς ἔγινε ἢ εὐχή σου—κι' ἄς εἶναι καὶ λίγο πρὶν πεθάνω. Νὸ μὴ χαθῇ ἄνθρωπος τῆς φαμελιᾶς σου!

N. Βαλσαμῆς.

ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΗ Σ' ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΥΝ ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΗ ΡΩΣΣΙΑ

Μέσ' τὴ ζωὴ γλυκὸς κανένας
Θάνατος ἄλλος, ἀδερφοί μας,
Γι' αὐτὸ μὴν κλαίτε τὴν θανά μας.
Κι' ἂν πόνος τὴν καρδιά φλογίζει,
Μέσ' τὴν ψυχὴ τραγοῦδι ἀρχίζει.

Μά, ὡς τόσο, δὲν σᾶς προσκυνοῦμε,
Θεοὶ νεκροί, καὶ δὲ θὰ ποῦμε
Σὲ σᾶς τὸν πόθο τῆς καρδιᾶς μας :
Τὸν Οὐρανὸ πόσο ποθοῦμε,
Ποῦ ὅ,τι γλυκύτερο θὰ βροῦμε.

Μὲ πίσσα ἀνάψτε τὰ κορμιά μας,
Στάχτη ἄς γενοῦν τὰ σώματά μας
—Ἐμπρός! ὁ πόνος δὲ μᾶς πνίγει—
Λαμπάδα ἢ ἀλήθεια μας θὰ ζώσῃ
Τὴν Οἰκουμένη, θὰ φουντώσῃ!

Γιατί δὲν κλαίμε τὴ ζωὴ μας
Καὶ δὲν πονοῦμε τὸ κορμί μας,
Μήτε δειλὰ θάρσῃ τὸ δάκρυ
Στ' ἀδύναμα τὰ βλέφαρά μας,
Γιὰ νὸ σκοτώσῃ τὴ χαρὰ μας.

Τ' ὠραῖο, τ' ἅγιο μυστικὸ μας
Θὰ μείνῃ δλόβαθα δικό μας
Μὲς τῆς καρδιᾶς τὸ φυλλοκάρδι
Κι' οὔτε προδότης θεὸς νὰ πάρῃ
Τ' ἀτίμητο μαργαριτάρι,

Φίλε, ἀδερφέ, γλυκεῖα μητέρα,
Σὲ λίγο, τώρα, μὴ μᾶς κλαίτε
Μόν' κρῦψτε τ' ἅγιο μυστικὸ μας,
Σκῦψτε μὲ πίστη στὸ πλευρό μας
Καὶ προσκυνῆστε τὸν ἄ μ ν ὁ μας.

Δὲν εἶν' π' ἀρνήθησαν νὰ ζήσουν
Εἶναι π' ἀρνήθησαν νὰ κλείσουν
—ᾠ, νὰ μπορούσατε νὰ δῆτε—
Τὸ ψέμμα μέσα στὴν καρδιά τους
Τὸν πόνο μὲς τὰ σωθικά τους

Κ' εἶναι π' ἀρνήθησαν ν' ἀφίσουν
—ὅσο κ' ἂν δάκρυα θὰ κυλήσουν—
Μαύρους ἢ Νύχτα νὰ τοὺς κάμῃ.
Κι' ἔτσι, στὸ Φῶς τώρα λουσμμένοι,
Τὴν πειὸ γλυκεῖα πού τοὺς προσμένει

ᾠρα, βαδίζουν, γιὰ νὰ φθάσουν
Καὶ τρέμουν μήπως δὲν προφθάσουν
—ᾠ, τὸ ἴδιο φῶς νὰ σᾶς ξυπνοῦσε!—
Μέσα στὸ στίβο νὰ βρεθοῦνε,
Θεοῖα τὸ αἷμά τους νὰ πιοῦνε.

Ἄδέρφια, ἐλάτε ὅλοι μαζί μας
Κι' ἄχ! νὰ μπορούσε αὐτὴ ἢ φωνὴ μας
—τὸν θάνατο ἔτσι ὅπως προσμένει—
Νὰ λυωνε, ἀγάπη νὰ σκορπίσῃ,
Τὸν δρόμο σας νὰ περιχύσῃ....

Κι' ὅλη ἢ ζωὴ, κι' ὅλη ἢ καρδιά σας
Ἄθυμὸς ὅλος κ' ἢ φωτιά σας
Ἄγάπη, ἀγάπη νὰ γινόταν,
Νὰ δροσίζε τὰ σωθικά σας
Νὰ φώτιζε τὴν καταχνιά σας.

Φίλε, ἀδερφέ, γλυκεῖα μητέρα,
Σὲ λίγο, τώρα, μὴ μᾶς κλαίτε,
Μόν' κρῦψτε τ' ἅγιο μυστικὸ μας,
Σκῦψτε μὲ πίστη στὸ πλευρό μας
Καὶ προσκυνῆστε τὸν Χριστὸ μας.

Γ. Η. ΦΤΥΔΡΑΣ

Μ. ΤΟΜΠΡΟΥ

ΒΟΣΚΟΣ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΧΑΡΟΥΜΕΝΟΙ...

Ήταν ή προπαραμονή του νέου έτους — έτους το όποιον επάληωσε, έννοείται τώρα, όπως επάληωσαν έν τῷ μεταξύ καί άλλα δύο χρόνια. Άνέβαινα από την Όμόνοια στην Λεωφόρο Πανεπιστημίου. Είχε κι' όλα τελειώσει το δυσκολώτερο μέρος της περιπειείας. Μέσα στο τόσο πλήθος που σ' εκείνο το σταυροδρόμι Πατησίων—Πανεπιστημίου έδοκίμαζε επάνω του τον νόμο του συμπεστού, είχα κι' εγώ περάσει από μέσα από τα στενά των περιπτέρων καί ήσθανόμουν πλέον τον έαυτόν μου έν πάση ασφαιεία, όταν—βέβαια, αυτοί ήσαν—βλέπω νά κάθωνται πίσω από την τζαμόπορτα ένός από τα κέντρα της Λεωφόρου Πανεπιστημίου δυο πολύ γνωστά, φιλικά μου πρόσωπα. Τα έκύταξα για μιá στιγμή. Έκάθηντο καί έσυζητούσαν ήτο φανερόν εύθύς άμέσως αυτό! Καί μάλιστα έφαινετο εύθύς άμέσως πώς επρόκειτο περί συγγενικού καυγά—ήσαν έξάδελφοι οί δυο αυτοί φίλοι μου. Ό ένας τουλάχιστον, (άπό τους καλούς ίατρούς των Άθηνών σημειωτέον), έφώναζε με όλην την δύναμιν των χεριών του, ένῶ ό άλλος αυτή τή στιγμή άκριβώς μετεκίνει το κάθισμά του λίγο μακρύτερα από το τραπέζι. Έσκέφθηκα ν' απομακρυνθῶ καί εγώ, αλλά ήταν πλέον πολύ άργά. Ένα κτύπημα στο τζάμι της πόρτας μπορούσα νά άντισταθῶ σε τέτοιο προσκλητήριο ;

Καί ή άγόρευσις—το «j' accuse»—του γιατρού έσυνεχίσθη δριμυτέρα, λόγω της παρουσίας καί μάρτυρος. Τί άνθρωπος τέλος πάντων αυτός ό έξάδελφός του! "Άνθρωπος γραμματισμένος, επιστήμων καθηρτισμένος όπως πρέπει, νά

ζή σάν νάταν ένας άγράμματος έπαρχιώτης! Όρίστε! Κολλημένος σάν στρείδι σ' ένα κοινωνικό καί οίκογενειακό περιβάλλον που δέν θυμίζει καθόλου την εποχήν μας, δέν θέλει νά συμμορφωθῆ με τον αιώνα που ζούμε. Κολλημένος σε ιδεολογίες μεταφυσικές, ακολουθεί για τον έαυτό του καί τα παιδιά του ένα κώδικα ήθικῆς που ώρισμένως δέν στέκει πιά στον αιώνα της βενζίνης.

—Καί τί άποκλειστικότης, φίλε μου! Νά, τώρα, του λέω νά ληθ άύριο βράδυ στο σπίτι νά παίξουμε μπακαρά για την καλή χρονιά καί αυτός άγύριστο κεφάλι. Πείσμα κύριε, νά μη θέλη ούτε νά μάς βλέπη έμάς νά παίζουμε! Μ' αυτό το σκουργιασμένο μυαλό νά πηγαίνης φουκαρά μου! "Έτσι που πᾶς, μ' αυτή τή μελαγχολική σου ζωή, έτσι ν' άποφεύγης τή χαρά, την εύθυμία..... "Άχ καυμένη, δέν θα μάθης ποτέ σου τί είναι ζωή..... Καί ό άγαπητός μου γιατρός έσυνέχιζε με δύναμη την άγόρευσί του με την χαρούμενη ζωή, ένῶ το γκαρσόνι έμάζεψε, τρομαγμένο, τα πτηρία καί τα πιατάκια από το τραπέζι.....

"Έπειτα από δυο μέρες, πρωτοχρονιά άπόγευμα στις πέντε άκριβώς, έκτυπούσα το κουδοῦνι της έξώπορτας στο σπίτι του γιατρού. Το άγόρι του το έλεγαν Βασίλη καί ό μπαμπάς του, που ήθελε νά έορτάζη τον διάδοχό του, με είχε παρακαλέσει νά περάσω το άπόγευμα αυτό από το σπίτι. Με υπεδέχθη ή κυρία του φίλου μου. Με νευρικότητα μου μιλούσε άσυνάρτητα, ούτε κατάλαβε καν ότι της είχα εύχηθῆ για το άγόρι νά της ζήσει. Κατάλαβα ότι έδυσκολευόταν καν νά μου πῆ νά καθήσω.

‘Ετοιμαζόμουν νὰ φύγω ὅταν ἡ οἰκοδέσποινα ἐφάνηκε νὰ μετανοῆ.

—Μιὰ στιγμή σᾶς παρακαλῶ. Σταθήτε! Ξέρω πόσο φίλος εἴσθε μὲ τὸν ἄντρα μου. Σᾶς παρακαλῶ μπάτε νὰ τὸν δῆτε λίγο γιατί δὲν εἶναι καλὰ καθόλου. Ἐμπᾶτε μέσα εἶναι ξαπλωμένος.... Ἴσως ἄμα σᾶς δῆ νὰ ἔλθῃ λίγο στὰ καλά του!

Γιατρός τοῦ γιατροῦ ἐσκέφθη! Μόνο αὐτὸ δὲν τὸ περίμενα. Ἀλλὰ εἴμαστε φίλοι ἀπὸ φοιτηταὶ ποὺ ἐμέναμε στὸ ἴδιο δωμάτιο στὴ Νεάπολι. Ἔτσι εἶχα ἓνα θάρρος. Ἄνοιξα τὴν πόρτα ποὺ μοῦ ὑπεδείχθη. Μιὰ ἀποπνικτικὴ τσιγαρίλα μοῦ ἐκτύπησε τὸ πρόσωπο. Ὁ φίλος μου ἦταν ξαπλωμένος καὶ ἐκάπνιζε.... ἓνα βουνὸ ἀπὸ τσιγάρα μπροστά του....

Μετὰ λίγα λεπτὰ εἶχα μπῆ στὸ νόημα. Τὸ μπακαρᾶ—πάρτυ, γιὰ τὸ ὁποῖον εἶχα ἀκούσει πρὸ δύο ἡμερῶν, εἶχε γίνεи καὶ παραταθῆ μέχρι πρωῒας. Ἔπαιξαν ἀγρίως καὶ ἡ τύχη ἐμειδίασε στὸν οἰκοδεσπότη... ἀπὸ τὴν ἀνάποδη. Εἶχε χάσει ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε. Στὸ τέλος νόμισε πὼς ἡ γυναῖκά του τοῦ ἔφερνε γκίνια. Ἄρχισε μέσα στοὺς ξένους νὰ τὴν βρίζῃ. Ἐπεισόδια, φωνές, καὶ κατόπιν νέος καυγᾶς μὲ ἓνα ἄλλον συμπαίκτην τοῦ ποὺ ἔφυγε προσβεβλημένος καὶ κερδισμένος..... καὶ ὁ γιατρός τόσο πολὺ ἤθελε τὴ φιλία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ! Κατὰ τὰς ὁκτώ ὁ φίλος μου πῆγε νὰ ξαπλώσῃ ὅπου σὲ λίγο κτυπᾶ τὸ κουδοῦνι. Ζητοῦν τὸ γιατρό νὰ πάῃ σ’ ἓνα ἄρρωστο παιδί. Ὁ γιατρός γυρίζει σὲ μισὴ ὥρα. Σ’ ἄλλη μισὴ ὥρα νέο κτύπημα τοῦ κουδουνιοῦ.

Ἦταν ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ ποὺ εἶχε ἔλθει..... μὲ πολὺ κακὲς διαθέσεις. Στὸ φαρμακεῖο ἠρνήθησαν νὰ ἐκτελέσουν τὴ συνταγὴ ποὺ εἶχε δώσει ὁ γιατρός, γιατί εἶχε γίνεи προφανῶς λάθος στὴν ποσολογία. Βέβαια, μὲ τέτοια νεῦρα ὁ γιατρός ἔγραψε ἄλλα ἀντ’ ἄλλων! Τὸ παιδί θὰ ἦταν κι’ ὅλας πεθαμένο ἂν δὲν ἀνεκάλυπτε τὸ λάθος ὁ φαρμακοποιός. Οἱ φωνές τοῦ πατέρα εἶχαν ἀκουστῆ στὸ δρόμο! Καὶ ποῦ θ’ ἀκουστοῦν ἀκόμα! Τίς οἶδε τί συνέπειες θὰ ἔχῃ τέτοια φήμη. Ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ ἀπειλοῦσε μὲ μήνυση.... Κι’ ἐπᾶνω σ’ αὐτά, νάσου ὁ Βασιλάκης ξεπετιέται καὶ ζητᾶ τὸ δῶρόν του. Ἐνα χαστοῦκι ἀπὸ τὸν νευρισμένο πατέρα ἦταν ἡ ἀπάντησις. Νέες φωνές, νέοι θρηνοί, κτυπήματα, βλαστήμιες....

—Ἐπεσα νὰ κοιμηθῶ, μοῦ λέει, ἀλλὰ ποῦ νὰ κλείσω μάτι! Τί νὰ σοῦ πῶ.... μοῦ ἦλθε... νὰ τί νὰ σοῦ πῶ! Ἄν δὲν ἐσκεπτόμην τὸν Βασιλάκη μου....

Ἐκαμα λίγα βήματα πρὸς τὸ παράθυρο. Τὸ ἄνοιξα. Φῶς καὶ ἀέρας ἔδωσαν κάποια ἀλλαγὴ στὴ σκηνή. Ἐπεστράτευσα ὅλο τὸ παλαιὸ συμφοιτητικὸ μας θάρρος.

Ἐλα, σῆκω, ντύσου τοῦ λέω. Ἐλα νὰ βγοῦμε λίγο ἔξω. Νὰ πᾶμε στοῦ ξαδέλφου σου. Ὑστερα ἀπὸ τὴ χαρούμενη ζωὴ τοῦ δικοῦ σου τύπου, ἄς πᾶμε ν’ ἀντικρύσωμε λίγο καὶ τὴν, πὼς τὴν λές, τὴν «ἀκοινώνητη» τὴν «καθυστερημένη» ζωὴ στὸ σπίτι ποὺ δὲν ξέρει αὐτὴ τὴ δικὴ σου χαρὰ. Ἴσως αὐτὸ σοῦ κάνει καλό....

ΟΥΤΙΣ

ΒΙΒΛΙΑ.....

«ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ»

Τὸ μὲ πολλὴν ἐπιμέλεια γραμμένο βιβλίον τοῦ κ. Παπανοῦτσου «Περὶ Ἐπιστήμης», σύμφωνα μὲ τὴν νέαν τάσιν πού καθαρὰ πλέον διαγράφεται στὴ σύγχρονη διανόσει, ἔρχεται νὰ ὑποβάλλῃ κάτω ἀπὸ ἓναν αὐστηρὸ ἔλεγχον κριτικῆς, ἐκεῖνο πού ἐθεωρεῖτο, πρὸ τοῦ πολέμου ἰδίως, ὡς κριτήριον τοῦ παντός, τὴν ἐπιστήμη. Εἶναι γνωστὴ ἄλλως τε ἡ φυσικὴ ἀπορία πού ἀπασχολεῖ κάθε ἄνθρωπον πού σκέπτεται: Γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὰ τὰ συμπεράσματα τῆς Ἐπιστήμης, πρέπει ἡ διανοητικὴ μας λειτουργία, ὁ νοῦς, νὰ εἶναι ἰκανὸς νὰ τὰ συλλάβῃ. Ἐπειτα, φυσικὰ ἔρχεται τὸ δεύτερον ζήτημα: Γιὰ νὰ γνωρίσωμε κάτι, πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ ὑπάρχῃ αὐτὸ τὸ κάτι. Ὑπάρχει δηλ. αὐτὸς ὁ γύρω μας κόσμος, ἢ εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας μας; Καὶ στὸ ἓνα καὶ στὸ ἄλλο ἐρώτημα, ὁ κ. Παπανοῦτσος δίδει, ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς λεπτομεροῦς παρακολουθήσεως τῆς ἐξελίξεως τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, καταφατικὴ ἀπάντησιν (σ. 37-74), χωρὶς νὰ παραδέχεται βέβαια ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ πλήρης γνῶσις. Μεταξὺ πραγματικότητος καὶ γνώσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τοῦ N. Hartmann, παραδέχεται μιὰ ἀντιστοιχίαν (correspondance, σελ. 160 ἐξ.) πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν λύει τὸ ζήτημα, διότι δὲν μᾶς διαφωτίζει κατὰ πόσον ἡ ἀντιστοιχία αὐτὴ εἶναι ἀκριβῆς ἢ ὄχι καὶ ἐπομένως δὲν ὁρίζει τὴν ἀξίαν τῆς ἰδικῆς μας γνώσεως.

Ἐκεῖ ὅμως πού τὸ βιβλίον γίνεται ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον, εἶναι ἐκεῖ πού ἀρχίζει νὰ ξεφεύγῃ ὁ σ. ἀπὸ τὸ καθαντὸ θέμα του, δηλαδή στὸ κεφάλαιον ὅπου ἐξετάζεται ἡ ἐπάρκεια τῆς Ἐπιστήμης γιὰ τὴν λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δηλ. δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Ἐπιστήμης νὰ εὔρη τὴν λύτρωσιν; Ὁ σ. παραδέχεται πὼς καὶ ἡ Ἐπιστήμη, καθὼς καὶ ἡ Τέχνη καὶ ἡ Ἠθικὴ, εἶναι ὄψεις τῆς ἰδίας ψυχικῆς πορείας, τῆς προσπαθείας δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου νὰ σωθῇ ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς πραγματικότητος. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικόν, ὅτι τὴν λύτρωσιν αὐτὴ μέσῳ τῆς Ἐπιστήμης ὁ σ. τὴν δέχεται μόνο ὡς «προσωρινή» (σ. 322). Ὁ-

ριστικὴ λύτρωσις δέχεται ὁ σ. μόνον μέσῳ τοῦ ἀκεραίου πνεύματος, δηλ. συνθέσεως Ἐπιστήμης, Ἠθικῆς καὶ Τέχνης (σ. 382).

Μιὰ τέτοια ἀντίληψις ἔχει τὴ βαθύτερὴν τῆς ρίζαν σὲ μιὰν ἐγκεντρικὴν ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος, τῆς ὁποίας τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ὁ ἀγὼν καὶ ἡ δύναμις. Τὸ Ἐγὼ μας δηλ., κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, διψᾷ γιὰ κατακτήσεις καὶ ὕστερα ἀπὸ κάθε τέτοια κατὰκτησιν αἰσθάνεται θριαμβευτικὰ τὴν δύναμίν του, βρίσκοντας ἔτσι λύτρωσιν ἀπὸ «τὴν πιέζουσαν πραγματικότητα».

Ἡ λύτρωσις ὅμως αὐτὴ, ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ εἶναι πολὺ ἀβεβαία, γιατί στηρίζεται σὲ μιὰ πολὺ ἀμφίβολη ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου, στὴν ἰκανότητά του δηλαδή νὰ γνωρίσῃ τὴν πραγματικότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶναι πολὺ ἐξωτερικὴ, ἐφ' ὅσον ἡ πίεσις ὁρίζεται μόνον ἐξωτερικὴ, ὅτι δηλ. προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν «πραγματικότητα». Ξεχνᾷμε δηλαδή ἔτσι τὴν σπουδαιότερον πίεσιν, πού ἀντιτίθεται στὴ λύτρωσίν μας, τὴν ἐσωτερικὴν πίεσιν, τοῦ ἐσωτερικοῦ μας ἀνθρώπου, πού ἐμφανίζεται στὴν πάλη μεταξὺ τοῦ ἀνωτέρου μας καὶ τοῦ κατωτέρου μας Ἐγὼ. Τὴν λύτρωσιν ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν «κατακτήσωμε», διότι ἀκριβῶς μὲ τὴν πίεσιν αὐτὴ ἐκδηλώνεται ἡ ἀδυναμία μας καὶ ἐπομένως τὸ ἀνέφικτον τῆς λύτρωσεως. Καμμιά «ἐνέργεια» δική μας, πολὺ δὲ λιγώτερον ἢ γνῶσις, δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ βάρος αὐτῆς τῆς πίεσεως. Ἡ πίεσις αὐτὴ, ἀποτέλεσμα συγκρούσεως ἐσωτερικῆς, τοῦ ἀνωτέρου μας Ἐγὼ, ὡς ἐκπροσώπου τῆς θείας ἐσωτερικῆς φωνῆς, καὶ τοῦ κατωτέρου μας Ἐγὼ, τοῦ ἀνθρωπίνου Ἐγὼ μας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρθῇ μόνο μὲ μιὰν «ἄφεσιν» ἀπὸ τὸν θεῖον νομὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον πού πιέζεται καὶ ὑποκύπτει. Αὐτολύτρωσις γιὰ τὸν ἄνθρωπον ὑπῆρξε καὶ θὰ εἶναι πάντοτε χίμαιρα. Ὅσοι δὲν ζητοῦν τὴν πραγματικὴν λύτρωσιν, θὰ πῆ πὼς δὲν αἰσθάνθησαν ἀκόμα μέσα των ζωντανὸν τὸν ἀγῶνα, πρᾶγμα πού φανερώνει ὅτι μέσα των δὲν ἀκούεται ἀκόμη καθαρὰ ἡ «θεία φωνή». Γιὰ κείνους ὅμως πού μποροῦν νὰ ἀκοῦν αὐτὴ τὴ φωνή

μέσα των και προσπαθούν να την ακολουθούσαν, γίνεται και η Έπιστήμη ένα από τα μέσα, με τα όποια θα υπηρετήσουν ένα μεγαλύτερο, γενικότερο σκοπό, που έχει τεθεί από κάποια ανώτερα δύναμι, στην οποία θέτουν τον εαυτό των όλοκληρο υπηρέτη. Ταυτίζοντας δηλαδή τη θέλησί των με την υπερκόσμια, παντοδύναμη και αιώνια θέληση, βρίσκουν τη λύτρωσι.

Είναι πολύ ευχάριστο ότι ένα τέτοιο καλοδουλεμένο βιβλίο ήλθε να πλουτίσει την ελληνική βιβλιογραφία.

* *

Ο Henri Massis παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ελληνικό κοινό, τουλάχιστον εξ αιτίας του βιβλίου του «Notre ami Psichari», άκμή και αν τα έργα του όπως «Les jugements» δεν είναι, όσο θα έπρεπε ίσως, γνωστά στην Ελλάδα. Τώρα τελευταία όμως μας έχαρισε ένα βιβλίο που θα έπρεπε να διαβασθῆ τουλάχιστον από τους κύκλους (των αθηναϊκών σαλονιών ιδίως) που τόσο ηλεκτρίζονται για κάθε τι που αναφέρεται στον Πroust: «Le drame de Marcel Proust, Lettre préface de Bernard Grasset» Paris (Grasset) σελίδες 197, με πέντε φωτογραφίες εκτός κειμένου. Και είναι πολύ ευχάριστο που τέτοιο βιβλίο δίνεται στο κοινό μας, ιδίως εκείνο που—διότι δεν μπόρεσε να τον καταλάβη καλά—έχει υποστή κακή επίδρασι από τον Πroust. Ο Henri Massis, αρμοδιώτατος γι' αυτό, θέλει να μας βοηθήσει. Κι' έτσι εμφανίζεται μπροστά μας ο άληθινός Πroust, που δεν είναι μόνο λογοτέχνης, δεν είναι καν λογοτέχνης με τη συνηθισμένη στενή έννοια. Αλλά είναι ένας άνθρωπος, που αν δεν είναι ολοκληρωμένη προσωπικότητας, όμως υποφέρει γι' αυτό. Κι' ο Massis μπαίνει μέσα στην ψυχή του Πroust και μας δίνει όλο του τον πόνο, τον πόνο που έξηγει τη δημιουργία του. Ο Πroust είναι δυνατός, γιατί έδόθηκε ολόκληρος στο έργο του. Κι' έδόθηκε ολόκληρος στο έργο του, γιατί το έργο του δεν είναι έργο με την ρηχή στενή λογοτεχνική έννοια της τέχνης για την τέχνη, αλλά έργο με μια έννοια παρμένη από τη μεταφυσική, την ολοκληρωμένη αντίληψη του ανθρώπου. Το έργο που είναι καρπός μιας άφιερώσεως της ζωής του ανθρώπου στην υπηρέσια ενός σκοπού.

Και όμως, μ' όλη του την άφιέρωσι αυτή, που έγέμιζε την ζωή του, ο Πroust δεν έχει τη χαρά του δημιουργού. Γιατί; Γιατί δεν είναι από εκείνους που βρήκαν ότι ποθούν. Ο Πroust βλέπει που καταλήγει το πνεύμα όταν αποφασίζει τέλος να κινηθῆ ελεύθερα. Βλέπει το υπερφυσικό. Βλέπει το αιώνιο. Βλέπει τον Θεόν. Και όμως τα βλέπει από μακριά. Βλέπει που θα μπορούσε να αναπαυθῆ. Τό βλέπει καθαρά και τό αναγνωρίζει με όλην την ειλικρίνεια. Παιδιάστικη ψυχή. Βαθειά επάνω του χαραγμένα τα ίχνη της άνατροφής που έπληρε από την μητέρα του. Ο άνθρωπος που γι' αυτόν ή μεγαλύτερη συμφο-

ρά της ζωής του ήταν ο θάνατος της μητέρας του. Ψυχή που ήταν πλασμένη για ν' άνεβῆ στις ανώτερες σφαίρες του πνεύματος.... που φτερουγίζει γύρω από τη φωλιά και όμως μένει απέξω. Παίρνει τό υπερφυσικό. Τόν ανθρώπινο προορισμό. Την έννοια της άμαρτίας. Αντιγράφει κομμάτια από την «Μίμησιν του Χριστού». Αλλά δεν κατασταλάζει... Ψυχή διψασμένη που δεν φθάνει ως την πηγή. Δράμα! Ναι, αλλά δράμα που δεν τό κρύβει ο Πroust. Τό φανερώνει μ' όλη την ειλικρίνεια. Και αυτό είναι κάτι! Αν ο Πroust έξουσε ακόμα! Γιατί όχι; Ίσως τώρα, ή μορφή που παίρνει ο κόσμος του πνεύματος, ή χρεωκοπία του ορθολογισμού, ίσως να τον έβοηθούσε να κατασταλάξει, να μᾶς δείξει στη ζωή του τη γαλήνη, αντί να μᾶς δείχνει πάντα τόν πόνο. Ο σημερινός άναγνώστης είναι πῶς ώριμος από τόν χθεσινό για να καταλάβη ένα δράμα σαν τό δράμα του Πroust. Έτσι και τό βιβλίο του Massis είναι επίκαιρο. Μ' όλο που ούτε τό βιβλίο αυτό μπορεί να λεχθῆ χριστιανικό, έντούτοις είναι ένας οδηγός. Ο άπιστος, διαβάζοντάς το, έχει πολλά να διδαχθῆ. Αλλά και ο πιστός θα σκοντάψη σε πολλά, βέβαια, αλλά θα νοιώσει ακόμα περισσότερο τί αξίζει ή πίστις του.

* *

Αυπτερές σελίδες μᾶς προσέφερε πάλι ή Louise Hervieu στο νέο της βιβλιαράκι «Le Crime» (τό τελευταίο της μυθιστόρημα «Sangs», πῶς έξεδόθη τό 1936 είχε πάρει τό prix Fémina). Ο πόνος από την έλαττωματικότητα της ανθρωπίνης φύσεως. Δεν ξέρουμε τί θέλουμε. Δεν ξέρουμε να προσανατολισθούμε. Παραπατούμε όλοι και έτσι πέφτουμε έξω. Κάτι χειρότερο. Έγκληματούμε. Έγκληματούμε και είμαστε και οι ίδιοι θύματα του εγκλήματος. Η ανθρωπότης είναι μια θλιβερή αλυσίδα ανθρώπων που σκοτώνουν και σκοτώνονται. Ας γίνουμε λοιπόν άνθρωποι.

Ναι, αλλά πῶς; Ίδου ή άπορία!

* *

Δεν είναι βέβαια τεχνητή ή πρωτοτυπία που διακρίνει τό βιβλίο του Rex Weldon Finn, The English Heritage, πῶς έξεδόθη τό περασμένο καλοκαίρι στο Λονδίνο. Είναι όμως πολύ τολμηρή. Δηλαδή—όπως πολλές πρωτοτυπίες ιστορικών—ή διάθεσις μᾶς νέας «έξηγήσεως της ιστορίας» πολλές φορές γίνεται φίμωτρο στην κριτική και δεν την αφήνει να διαμαρτυρηθῆ για μερικές έμπνεύσεις.... Έπειτα αυτή ή μονομέρεια που παρατηρείται σε μερικούς ιστοριογράφους, που έχουν ώρισμένα a priori συμπεράσματα, πῶς πρέπει σ' αυτά να καταλήξει ή ιστορική έρευνα, αυτό τό σύστημα του προκρούστου παρατηρείται και στό, κατά τα λοιπά αξιόλογο, αυτό βιβλίο.

Ο Rex Weldon Finn ξεκινά από την σκέψη ότι ή ιστορία εξαρτάται από τούς γεωγραφικούς παράγοντας. Και βέβαια κατά βάση είναι σωστό ότι και οι γεωγραφικοί παράγοντες παίζουν σπουδαίο ρόλο. Παύει όμως να είναι σωστό, όταν διατυπώνεται με τόσο άπλόλο τρόπο, όπως κάνει ο σ. ακόμα από τό εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου. Και άμα ξεκινήσουμε έτσι, πρέπει κατόπιν τα γεγονότα να

υποστηρίζουν την θέσι που εβάλαμε. Πώς να γίνη όμως αυτό; Όσο και να σπρώξουμε τα πράγματα, τὸ καλοῦπί μας θὰ σπάσῃ στὸ τέλος. Ἔτσι καὶ στὸ βιβλίον αὐτό. Ἀφοῦ οἱ γεωγραφικοὶ «τοπογραφικοὶ» ὄροι εἶναι πὸν καθορίζουν τὴν ἱστορία τοῦ τόπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, πῶς ὅλη αὐτὴ ἡ ποικιλία τῶν πολιτισμῶν πὸν διεδέχθησαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὴν Ἀγγλία, ὅπως πολὺ ὠραία τοὺς περιγράφει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς; Σὲ κάθε μεταβολὴ πολιτισμοῦ ἀντιστοιχεῖ μεταβολὴ τῶν... μορφῶν τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀγγλίας, τῶν «τοπογραφικῶν», ἀποφασιστικῶν ὄρων τῆς ἱστορίας τῆς; Σὲ κάθε νέα μορφή πολιτισμοῦ πὸν κυριαρχεῖ στὴν Ἀγγλία, σὲ κάθε νέο «heritage», ὅπως τὸ λέει ὁ συγγραφεὺς, ἀντιστοιχεῖ νέος μορφολογικὸς χάρτης τῆς Ἀγγλίας; Τοῦλάχιστον ὁ ο. δὲν τὸ ἰσχυρίζεται αὐτό. Ὡστε; Πάλι μὲ ἀπορία μένομε! Κάτι ἄλλο λοιπὸν καθορίζει τὴν ἱστορία τῶν λαῶν καὶ ὄχι μόνο οἱ τοπογραφικοὶ παράγοντες. Καὶ ἅμα αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο ἐπιμένουμε νὰ μὴν τὸ βλέπομε, τότε μένομε στὴν ἀπορία καὶ τὴν ἀσυνέπεια, πὸν προκαλεῖ τόσο περισσότερο τὴν λύπη, ὅσο κατὰ τὰ λοιπὰ καλύτερη εἶναι ἡ ἐργασία πὸν χαραμίζεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο.

* *

«Ὁ Ροβεσπιέρος εἶναι ἐντελῶς ἀνεύθυνος γιὰ τὸν «ἐπαναστατικὸ πόλεμο», γιὰ τοὺς πολέμους πὸν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1789 ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ τῶν συμμάχων τῆς καὶ οἱ ὅποιοι στὸ τέλος ἐξεμυδένισαν τὸ ἔργον τῆς ἐπανάστασεως. Τὰ ἔτη 1791—1792 εἶναι ἔτη σκληρῶν ἀγῶνων τοῦ Ροβεσπιέρου ὑπὲρ τῆς εἰρήνης...» Αὐτὴ εἶναι ἡ θέσις πὸν θέλει νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ βιβλίον τοῦ Georges Michon: Robespierre et la guerre revolutionnaire, Paris (Marcel Riviere et Cie) 1937 σελ. 138. Καὶ ἴσως ὁ συγγραφεὺς νὰ ἔχη δίκην. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι τί κερδίζει μὲ αὐτὸ ἡ προσωπικότης, τῆς ὁποίας τὴν ἀπολογία ὁ Georges Michon ἀνέλαβε. Ὁ αἰμοσταγῆς τύραννος, ὁ ὁποῖος ὠδήγησε ἐν ὀνόματι τῆς «ἀδελφότητος» χιλιάδας ἀνθρώπων εἰς τὴν λαιμητόμον, λόγῳ τῶν ἰδεῶν τῶν καὶ πολλὰκις λόγῳ τῆς χριστιανικῆς τῶν πίστεως, δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ ἐξαγνισθῇ, καὶ ἂν ἀκόμη ἀποδειχθῇ ὅτι ἐζητοῦσε τὴν ἐξωτερικὴν εἰρήνην! Τὸ πολὺ—πολὺ λοιπὸν πὸν θὰ κατορθώσῃ ὁ Michon, εἶναι νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι ὁ Ροβεσπιέρος ἀνῆκε εἰς τοὺς περιφήμους ἐκείνους πασιφιστὰς τῶν διαφόρων ἀριστερισμῶν, οἱ ὅποιοι ἀποκηρύσσουν τὸν πόλεμον—γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ἡσυχία τοὺς ὅταν σφάζουν καὶ ἀτιμῶνουν καὶ βεβηλώνουν κάθε ἱερόν καὶ ὅσιον...

* *

Πότε τέλος πάντων θὰ κατορθώσῃ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ νὰ διακρίνῃ τί ξέροι καὶ τί δὲν ξέροι; Πότε ὁ διανοούμενος ἄνθρωπος θὰ καταλάβῃ, ἐπὶ τέλους, ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήῃ γιὰ ὅλα τὰ πράγματα καὶ ὅτι, μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐπιστήμων, ἀκριβῶς ὅμως γι' αὐτὸν τὸν λόγο δὲν μπορεῖ νὰ μιλήῃ ἀπὸ καθέδρας γιὰ ζητήματα πὸν προποθέτουν μιὰ ἐντελῶς διαφοροτικὴ εἰδίκουσι ἐρευνητῶν ἀπὸ τῆ δικῆ του;

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ, ἂν σύντομα θὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸ ἐννοήσῃ αὐτό. Τοῦλάχιστον δὲν ἐμπνέει εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μεγάλην αἰσιοδοξίαν τὸ

βιβλίον τοῦ Ἀϊνστάϊν «Πῶς βλέπω τὸν κόσμον» (Γαλλικὴ ἔκδοσις: Albert Einstein. Comment je vois le monde. Paris (Flammarijon). Νέα ἔκδοσις 1937 σελ. 260). Τὸ μεγάλο ὄνομα πὸν ἐμφανίζεται ὡς συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, χάνει δημολογουμένως εἰς ἀξίαν καὶ αἴγλην. Ὅποιος μόνο ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ ἤθελε νὰ σχηματίσῃ ἰδέα περὶ τοῦ τί εἶναι Einstein, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐσχημάτιζε ἐντύπωσι οὔτε κολακευτικὴ οὔτε δικαία ἄλλως τε. Ἀνσοκολεύεται κανεὶς νὰ πιστέψῃ ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι γραμμένο ἀπὸ αὐτὸν τὸν μεγάλο Ἀϊνστάϊν. Θέλει νὰ πεισθῇ ὅτι πρόκειται περὶ ὁμωνυμίας. Ὁ διάσημος μαθηματικὸς, πὸν σὺν ἀπόλυτος κυρίαρχος ἔχει εἰσδύσει στὰ βασίλεια τῶν μαθηματικῶν τύπων, κλειστὰ γιὰ ὅλους τοὺς ἀμνήτους, ἠθέλησε νὰ μιλήσῃ στὸ βιβλίον του αὐτὸ γιὰ κάθε ζήτημα πὸν μπορεῖ νὰ ἀπασχολήσῃ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ. De omni re scibili et quibusdam aliis, ὅπως ἔλεγε ἄλλοτε. Φιλοσοφία, θρησκευσιολογία, παιδαγωγικὴ, πολιτικὴ, ἱστορία, πασιφισμὸς, ἐθνικὴ οικονομία, σημιτισμὸς, δημοσιονομία... κοινοποιεῖς καὶ συνειθισμένους ὀρθολογισμὸς γιὰ πολιτικὸς κυρίως σκοποὺς ἐπιστρατευμένους, πὸν φέρουν τὴν ὑπογραφήν ἐνὸς μυαλοῦ μεγάλου, ἐνὸς βασιλέως τῆς ἐπιστήμης, πὸν ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντισταθῇ στὸν πειρασμὸν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ βασιλείου του καὶ νὰ παραπλανηθῇ σὲ μέρη πὸν εἶνε γι' αὐτὸν ἀνεξερεῦνητα.

Φαινόμενο ὄχι σπάνιο, δυστυχῶς. Ὁ ἄνθρωπος θὰ δυσκολευθῇ φαίνεται νὰ τὸ καταλάβῃ, ὅτι ἡ σοφία του εἶναι σχετικὴ καὶ περιορισμένη καὶ ὅτι ἀκριβῶς οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες πρέπει νὰ ξέρουν τὰ ὄρια τῆς ἐπιστημονικῆς ἀρμοδιότητος καὶ νὰ μὴν τὰ ξεπερνῶν.

* *

Ὁ ρωμαντισμὸς ἄρχισε πάλι νὰ προκαλῇ τὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ γίνετα ἀντικείμενον συζητήσεων. Γίνεται ὅμως καὶ ἀντικείμενον μελέτης; Θὰ ἦταν κοῖμα νὰ φανῇ κι' ἐδῶ ἡ ἐπιπολαιότης πὸν ὠδήγησε σὲ τόσες πλάνες στὸ παρελθόν. Γιὰ νὰ καταλάβουμε σωστὰ τὸν ρωμαντισμὸν, πρέπει νὰ τὸν μελετήσομε. Καὶ μιὰ συμβολὴ στὴ μελέτη αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ Richard Benz, Die Deutsche Romantik (M. 8). Ὁ ρωμαντισμὸς, ἰδιαίτερος ὁ γερμανικὸς, ἐξετάζεται σὺν μιὰ συνολικὴ κίνησις, πὸν περιλαμβάνει ὅλες τὶς σφαῖρας τοῦ πολιτισμοῦ. Φιλοσοφία, φιλοσοφία, μουσικὴ, τέχνες, ἐπιστήμη, πολιτικὴ. Μιὰ πληρότης στὴν ἐρευνα χαρακτηρίζει τὸ βιβλίον αὐτό, πὸν θὰ ἄπρεπε νὰ διαβασθῇ ἀπὸ καθένα πὸν θὰ ἤθελε νὰ νοιώσῃ κάπως βαθύτερα τὸ νόημα καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ρωμαντισμοῦ.

* *

Ἡ μανία τῶν φανατικῶν ὀπαδῶν τῆς ὀρθολογιστικῆς ἀρνήσεως δὲν ἔχει πάρει μόνο τὴν κατεύθυνσι νὰ προσπαθῇ νὰ κατεβάξῃ τὶς μεγάλες μορφὰς τῆς Χριστιανισμοῦ. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν, ἀλλὰ καὶ νωρίτερα, ἐπιστρατεύετο ἡ φαντασία γιὰ νὰ γίνωνται «μεγάλοι ἄνδρες» ὅλοι ὅσοι ἔπαιξαν ἕνα κακὸ μέρος στὴν ἱστορία ἐκεῖνη πὸν ἀναφέρει ἡ Παράδοσις, ἡ Γραφή ἢ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἔτσι, γιὰ νὰ ἀναφέρωμε γνωστὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα παραδείγματα, μὲ «ἱστορικὴ» πηγὴ τῆ φαντασία καὶ τὴν «καλὴ θέληση», κόντεψε νὰ γίνῃ μεγάλος ἄν-

θρωπος και ο... Ιούδας. Νά, όμως πού τώρα εμφανίζεται και ο φεμινισμός. Η γυναικεία πέννα ζητεί φαίνεται να μη μείνη πίσω στο παίγνιδι αυτό. Έτσι τουλάχιστον δείχνει ένα βιβλίο της Pamela Frankau, πού εξέδόθη τελευταίως στο Λονδίνο. Η κυρία Frankau ανέλαβε υπό την προστασία της... την Ίεζάβελ! Θέλει να μās την παραστήσει σ' ένα ιστορικό μυθιστόρημα ως ήρωα και υπόδειγμα μεγάλης βασιλίσσης· ένα είδος βασιλίσσης Βικτωρίας. Τώρα τί βάσεις έχει γι' αυτό η κυρία Frankau; Μά, την αιώνια σάπια βάσι όλων των ορθολογιστικών φαιδρολογημάτων. Την φαντασία! Όταν η φαντασία αυτή ταιριάζει με το φεμινιστικό μένος, μπορούν να γραφούν τόμοι δλόκληροι για να εξυψωθῆ στὰ ὕψη ὄχι μόνο ἡ Ίεζάβελ, ἀλλὰ καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Πετεφροῦ... Περιμένουμε τώρα κανένα τρίτομο ἔργο γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ προσωπικότητα τοῦ Κάιν. Γιατί ὄχι; Όλα γὰ τὰ περιμένη κανείς....

* *

Όσοι ενδιαφέρονται διὰ τὰ ζητήματα τῆς Ἀπολογητικῆς—δηλαδή όσοι ενδιαφέρονται διὰ τὰ βασικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου—θὰ ἴδουν με εὐχαρίστησιν μίαν νέαν ἀπολογητικὴν ἐργασίαν πού ἐδημοσιεύθη τώρα τελευταίως εἰς τὸ Παρίσι ἀπὸ τοὺς Maurice Brillant καὶ Abbés Nedoncelle (ἔκδοσις Blond et Gay) καὶ πού ἀποτελεῖ τὸ «up to date» τῆς ἐρεῦνης ὅλων τῶν σχετικῶν ζητημάτων. Βέβαια, εἰς μερικὰ εἰδικὰ θέματα θὰ εἶχε κανεὶς πολλὰς ἐπιφυλάξεις, δὲν ἤμπορεῖ ὅμως παρὰ νὰ χαιρετισθῆ ἀπὸ κάθε ἀμερόληπτον πνευματικὸν ἀνθρώπον ἡ ἐμφάνισις μιᾶς ἐργασίας ὅπου τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν πίστιν ζητήματα ἐξετάζονται ὄχι μόνον ἀναλυτικῶς (1500 πυκνοτυπωμένες σελίδες!) ἀλλὰ καὶ με μίαν ἐμβροῦθειαν πού καταπλήσσει. Ἐπιτελεῖτον δλόκληρον ἐπιστημόνων ἐργάσθη με αὐτὰπάρρησιν καὶ ὑποδειγματικὴν ἐπιμέλειαν διὰ νὰ μās δώσῃ εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ τοὺς καρποὺς μιᾶς τοιαύτης ἐρεῦνης καὶ νὰ παράσχῃ καὶ εἰς τὸν πιστὸν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀμφιβάλοντα ἢ τὸν ἀμερόληπτον ἀπιστὸν ἕνα σπουδαιότατον βοήθημα διὰ τὰ γενικὰ προβλήματα πού συνδέονται με τὴν «θεωρίαν τοῦ παντός».

* *

Ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἱστορικὰ μυθιστορήματα πού ἐβγήκαν τὸ περασμένο ἔτος εἶναι, ἀσφαλῶς, καὶ τοῦ Emmanuel Stic kelberger, Der Reiter auf dem fahlen Pferd. (M. 6. 80). Εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Μογγόλων κατὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ περιγράφει τὸν ἀγῶνα πού ἔγινε πρὸς διάδοσιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίως τὴν συμβολὴν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ τῶν θρησκευτικῶν ὁργανώσεων εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν.

* *

Ἐπίσης ἐνδιαφέρον μυθιστόρημα εἶναι τοῦ Adalbert Bren ninkmeyer: Dennoch (M. 4. 20). Ἀναφέρεται στὴ σύγχρονον ζωὴ τῆς Αὐστριακῆς κοινοῦνίας καὶ ἰδίως εἰς τὰ ζητήματα πού σχετίζονται

με τὸν γάμον καὶ τὰς δυσκολίας του. Τὸ βιβλίο μās δίδει μίαν ζωντανὴν εἰκόνα πῶς τὸ πρόβλημα τοῦ εὐτυχισμένου γάμου θὰ ἐλύετο ἂν οἱ σύζυγοι, πετώντας κατὰ μέρος τὰς προκαταλήψεις τῶν «μοντεριστῶν» ἤθελαν νὰ θεμελιώσουν τὴν οἰκογενειακὴ τους ζωὴ ἐπάνω στὰ δοκιμασμένα χριστιανικὰ θεμέλια.

* *

Τὸ μυθιστόρημα τῆς Jeanne Ancelet—Hustache, Lueurs sous la porte sombre (ἔκδ. Blond et Gay), τὸ ὁποῖον τώρα τελευταίως ἐξεδόθη εἶναι τόσο ἐνδιαφέρον, ὥστε ἀξίζει νὰ ἀπασχολήσωμε κάπως ἐκτενέστερα τοὺς ἀναγνώστας μās με αὐτό. Ἐλπίζομε νὰ τὸ κάμωμε στὸ ἐπόμενο φύλλο. Τὸ ἴδιο θὰ πούμε καὶ γιὰ τὸ καινούργιο μυθιστόρημα τοῦ Pierre L' Ermitte, «Le bonheur est simple».

* *

Καὶ ἀπὸ τὸ πεδῖον τῆς εὐθυμογραφίας. Τὸ βιβλιαράκι τῆς Johanna Ostedal, Constance erobert New York (ἔκδ. Fromme M. 2) εἶναι ἕνα μυθιστόρημα, γραμμένο με πολλὰ καὶ καλὸ χιούμορ, πού σατυρίζει τὰ ἀμερικανικὰ ἤθη καὶ ἰδιαιτέρας τὴν Ἀμερικανίδα. Ἐνα πνεῦμα με τὴν υγιέστερη σημασία τῆς λέξεως κάνει τὸ βιβλίον ἀξίον νὰ διαβασθῆ. Ἐλπίζομε νὰ ξαναγυρῶσουμε στὸ βιβλίο αὐτό.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΑΚΤΙΝΕΣ,,
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,,

Συνδρομὴ ἐτησίᾳ Δρχ. 30.

Τιμὴ φύλλου Δρχ. 5.

Ἐπεύθυνος:

Β. Ἀντωνίου.

Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα:

κ. Γεώργιον Ἀλεξίου

ὁδὸς Καρύτση 14.

Ἀθῆναι.

Προϊστάμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομιχάλη 176